

ALTERNATİF KAMUSAL ALAN OLARAK ARTIK MEKÂN VE
BİREYSEL KULLANIM OLASILIKLARI

Eren Can Altay

Lisansüstü Programlar Enstitüsü
Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi
Yüksek Lisans Programı

İstanbul Bilgi Üniversitesi
2020

Kabul ve Onay

116823022 Eren Can Altay tarafından hazırlanan “Alternatif Kamusal Alan Olarak Artık Mekân ve Bireysel Kullanım Olasılıkları / Leftover Space as an Alternative Public Space and Individual Use Possibilities” başlıklı bu çalışma dijital ortamda yapılan tez savunması sonucunda başarılı bulunarak aşağıdaki jüri tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmesine karar verilmiştir.

İlgili onaylar elektronik posta yolu ile alınmıştır.

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Bamu TOMRUK

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyeleri : Dr. Öğr. Üyesi Emrah ALTINOK

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin Lütfü KAHVECİOĞLU

İstanbul Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih: 15.04.2020

Toplam Sayfa Sayısı : 112

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Artık Mekân
- 2) İktidar
- 3) Temsiliyet
- 4) Mülkiyet
- 5) Heterotopya

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Leftover Space
- 2) Power
- 3) Representation
- 4) Property
- 5) Heterotopia

ÖNSÖZ

Teşekkürlerime klasik bir başlangıç olarak aile bireylerimle başlıyorum. Her birinin beni desteklediğini bilerek ve hissederek, halam Rana Şencan'a ve babaannem Hayriye Altay'a özel bir yer ayırmak istiyorum. Benim için yaptıkları her şey, gösterdikleri ilgi ve besledikleri sevgi için teşekkür ederim.

Önsözümün ikinci kısmını ise, bu bölüme tezat oluştursun diye ve sitem için ayrılan özel bir bölüm olmadığı için sitemlerime ayırmak istiyorum. Yaşadığım süreç boyunca ülkemizin yaşanmaz bir hale gelmesine, toplumsal ayrışmanın en üst seviyeye çıkmasına ve alternatif ve saklı mekânlar aramama sebep olan tüm unsurlara sitemi bir borç bilirim.

ABSTRACT

LEFTOVER SPACE AS AN ALTERNATIVE PUBLIC SPACE AND INDIVIDUAL USE POSSIBILITIES

This thesis debates the potential usage of leftover space against the boundaries of public space. Public space has always faced restrictions from the political, ethical or social powers. Public space which is defined as the space of representation and visibility is being experienced as the space of injustice and discrimination as a result of the limitations. The contradiction that occurs from justice-injustice, visibility and nonvisibility are so effective in routine lives of people. That is why one of the most contemporary problem is the lack of representation in public space. As an alternative to the contradictory meaning of public space, the role of leftover spaces has been searched. To experience the alternative public space is very critical in an atmosphere of ambiguously defined public space.

The thesis begins with the definitions of leftover space through literature research and compares the different approaches. Because of the variation of the definitions, leftover space concept tried to be limited with examples. By this way, the perspective of the thesis has been tried to shown. Given examples in the thesis has been taken from both in the collective and individual usage of public space. The theoretical argument has been kept going with the usage of the public space. The theoretical background has been supported with case studies to transfer the experience of leftover space.

In general, the potentials of leftover space in terms of freeing the space has been focused. Also sub-concepts like property, power, public space/private space, design/everyday usage and legal/illegal included to the topic to handle the leftover concept in a wider perspective.

The thesis focuses on the undefinable characteristics of leftover spaces rather than the strict definitions on it. While it has been tried to taken out of strict definitions, leftover spaces flexible and various identities has been subjected. The thesis tries to come up with different perspectives to the designed urban spaces by suggesting multi-identified urban spaces instead of unified space organisations. While supporting these ideas,as in the leftover space too, other consepts like property, power etc. has been tried to decompose from their widely accepted norms.

Key words; Lefover space, power, representation, property, heterotopia

ÖZET

ALTERNATİF KAMUSAL ALAN OLARAK ARTIK MEKÂN VE BİREYSEL KULLANIM OLASILIKLARI

Bu tez, kamusal mekândaki sınırlamalar ve yasaklar karşısında artık mekânın potansiyel kullanımını tartışmaktadır. Siyasi, ahlaki veya herhangi başka şekillerde oluşan iktidarlar ile tanımlanan kamusal alanların kullanımı her daim sınırlamalara sahne olmuştur. Görünürlüğün ve temsiliyetin mekânı olarak tanımlanan kamusal alanın, kısıtlamalar sonucunda işlevini gerçekleştirememesi, onun toplumsal adaletsizliğin, ötekileştirmenin ve ayrımcılığın mekânına dönüşmesine neden olmaktadır. Kamusal alan kavramında beliren bu çelişki, bireyin en rutin hareketlerinde bile etki sahibidir. Bu yüzden kamusal alanda, bireyin kendisini temsil edememe sorunu en güncel sorunlardan biri olarak karşımıza çıkar. Kamusal alan tanımının ve pratiğinin bu denli değişkenlik gösterdiği bir ortamda alternatif kamusal alanların deneyimlenebilmesi kritik bir konumda yer alır. Birçok şekilde yaşanan alternatif kamusal alan pratiklerine rağmen, tez boyunca bu konu artık mekân ekseninde ele alınmıştır.

Tez, artık mekân ile ilgili literatür taramasıyla başlamış ve artık mekân üzerine düşünceleri karşılaştırmıştır. Çok çeşitli bir yelpazede ele alınabilecek artık mekân kavramına yaklaşım, karşılaştırmalar ve örnekler ile sınırlandırılmış ve tezin izleyeceği bakış açısı ortaya konmuştur. Verilen örnekler hem kolektif eylemlere hem de bireysel performanslara dayandırılmıştır. Bu sayede mekân üzerindeki bireysel etkiler de göz önüne serilmiştir. Bu sayede artık mekânın kamusal ve bireysel kullanımı üzerine teorik bir tartışma yürütmüştür. Yapılan teorik tartışma, verilen örnekler ile pratikte nasıl bir oluşumun deneyimlendiğini göstermeye çalışmıştır.

Genel itibariyle artık mekânın, mekânın özgürleştirilmesinde nasıl bir rol oynayabileceği ve barındırdığı potansiyeller üzerinde durulmuştur. Kavramın beraberinde getirdiği mülkiyet, iktidar, kamusal alan/özel alan, tasarım/günlük kullanım ve legal/illegal gibi yan kavramlar da tartışmaya katılmış ve konu geniş bir perspektiften ele alınmıştır.

Artık mekân üzerine yapılmış tanımlamalardan ziyade bu tezde, bu tür mekânların tanımsızlıkları üzerine durulmuştur. Katı tanımlamalardan çıkartılmaya çalışılan artık mekân kavramı, değişkenliği ve esnekliği üzerinden ele alınmıştır. Kurgulanmış kent mekânına farklı bir perspektiften bakmayı öneren tez çalışması, tek tipleştirilmiş mekân organizasyonlarına karşı, farklı kimlikler kazanabilen mekân anlayışını vurgulamaktadır. Bu düşünceyi desteklerken, artık mekân kavramında olduğu gibi, mülkiyet ve iktidar gibi kavramları da belirli tanımlarından ve genel geçer algılardan kurtararak daha genel bir düzlemde tartışmaya çalışır.

Anahtar kelimeler: Artık mekân, iktidar, temsiliyet, mülkiyet, heterotopya.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖZET	vi
İÇİNDEKİLER	viii
GÖRSEL LİSTESİ	ix
TABLO LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. ARTIK MEKÂN	5
2.1. ARTIĞIN İKİLİ YAPISI	14
2.2. TASARIM-ARTIK MEKÂN İLİŞKİSİ	20
2.3. EKONOMİK DEĞİŞİM SÜRECİ SONUNDA OLUŞAN ARTIK MEKÂN	21
2.4. ZAMAN-MEKÂN ÜZERİNDEN ARTIK MEKÂN: PLANLAMA VE KULLANIM	26
3. MÜLKİYET – ARTIK MEKÂN İLİŞKİSİ	31
3.1. ZAMAN ODAKLI MÜLKİYET	38
3.2. ÜRETİM ODAKLI MÜLKİYET	40
3.3. ADALET VE EŞİTLİK ÜZERİNDEN MÜLKİYET.....	46
3.4. SAHİPLİK VE MÜLKİYET	47
4. ARTIK MEKÂN ÜZERİNDEN HETEROTOPYA-EŞİK KARŞILAŞTIRMASI.....	50
4.1 İKTİDAR KAVRAMI ÜZERİNDEN ARTIK mekân	54
4.2 ANARŞİST BİR MEKÂN ÜRETİMİ OLARAK ARTIK mekân.....	58
4.3 PANOPTİKTEN KAÇIŞ	62
5. ARTIK MEKÂNA MÜDAHALE	66
5.1 MÜDAHALE MEŞRULUĞU İÇİN YURTTAŞLIK FİKRİ	67
5.2 GEÇİCİ MÜDAHALE.....	71
5.2.1 Kamusal Alan Kullanımında Geçicilik	72
5.2.2 İşgal Evleri.....	78
5.3 T.A.Z. VE GEÇİCİ KULLANIM	86
SONUÇ	89
KAYNAKÇA.....	94

GÖRSEL LİSTESİ

Resim 1: Splitting (1974)-Matta Clark.....	10
Resim 2: İstanbul/Karaköy'de bir Altgeçit Duvarı.....	13
Resim 3: 1972-Pruit İgoe Yıkımı.....	18
Resim 4: Cooley Lisesi Oditoryumu-Detroit.....	23
Resim 5: Brush Park-Detroit'in Boşlukları	24
Resim 6: Treasure Nest- Monica Camilao.....	25
Resim 7: Pietro Masturzo'nun 2009'da İran'da gerçekleşen protestolar sırasında çektiği fotoğraf.....	27
Resim 8: Real Estate projesi- 1973 Gordon Matta-Clark	29
Resim 9: Fikirtepe İnatçısı.....	43
Resim 10: Kasımpaşa Un Fabrikası.....	56

Resim 11:İspanya- Badajoz Terk Edilmiş Çimento Fabrikası.....	70
Resim 12: Space Buster Projesi.....	73
Resim 13: PleinOPENair.....	76
Resim 14: Hotel Grande-Atina.....	77
Resim 15: Cristiania Giriş.....	80
Resim 16: Kastanienallee 7 (K77) Binası.....	82
Resim 17: Leoncaravallo Sosyal Merkezi.....	84
Resim 18 :Don Kişot İşgal Evi.....	85

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1:Artık Mekânı Tanımlamak için Kullanılmış Kavramlar.....	5
Tablo 5.1:Geçici Kullanım Yaklaşımları.....	74

1. GİRİŞ

Bu tez çalışması kent içerisinde artık kalmış veya bırakılmış alanların nasıl algılandığı ve nasıl kullanılabileceği hakkında bir tartışma sunmayı hedeflemektedir. Tez boyunca geleneksel mimari yaklaşımda, boş kalmış mekânların veya metruk bırakılmış yapıların düzeltilmesi gerekliliği üzerine kurulan süreçlere karşı olarak, bu alanların potansiyelleri üzerinde durulacaktır. Mimari ve kentsel tasarım süreçleri ve hiyerarşik planlama geleneğinin aksine yerinde ve bireysel dokunuşlar ile artık olarak tanımlanan mekânların ne gibi potansiyellere sahip oldukları sorgulanacaktır. Bu düşünceler ışığında ele alınacak olan mekân, değişkenliği ve çok kimlikli yapısı ile tartışılacaktır. İşlevi tanımlanmış bir mekânın, farklı zamanlarda farklı şekillerde kullanılması, tez içerisinde bahsedilecek olan mekân algısını sunacaktır. Mimarlık literatürünün modernist mekân algısı, bu bağlamda sorgulanacak ve tepeden inme planlanmış bir mekânın kesin çözümler sunduğu düşüncesi yeniden ele alınacaktır.

Kendisinden önceki diğer birçok çalışmadan farklı olarak bu tez artık mekânın tanımsızlığına odaklanacaktır. Lefebvre, Foucault, David Harvey, Stavros Stavrides ve Bookchin gibi düşünürlerin kavramları ile artık mekânın zaman ve mekân içerisinde nasıl değişebildiğine ve neden standart bir anlamının olamayacağını tartışacaktır. Ayrıca kentsel bir fenomen olmasına ek olarak, mülkiyet, heterotopya, panoptikon ve geçicilik kavramları ile de artık mekân olgusu derinleştirilecektir.

Artık mekân kavramı, teorik bir açıdan ele alınacak ve müdahaleye meşruluk kazandırma çerçevesinde geliştirilecektir. Tezin son bölümüne kadar ele alınacak tartışmalar, müdahalenin gerekliliği ve meşruluğunu sağlayabilmek için birer altlık niteliği taşıyacaktır. Belirli kavramlar kullanarak sınırlandırılan tez içeriği, belirli bir örnek üzerinden ilerlemek yerine, teorik bir tartışma sürdürecektir. Ancak teorik olanı beslemek için pratik artık mekân

kullanım örneklerinden yararlanacaktır. Bu örnekler dünyanın çeşitli yerlerinden seçilmekle beraber, artık mekânın değişebilir yapısını kanıtlamaya çalışacaktır.

Mekânın kimliği ya da kimliksizliği artık mekân üzerinden tartışılmaya çalışılacaktır. Mekân üzerinde oluşturulmuş tek bir anlamın ya da fonksiyonun yeterliliği sorunlaştırılacak ve sorgulanacaktır. Bu açıdan mekânın tek elden yaratılan anlamı tezin ana sorunu olacaktır. Bu tek anlamlılık artık mekân üzerinden yetersiz kılınmaya çalışılacaktır. Geniş ölçekte mekânın tek anlamlılığının yetersizliği üzerinden ilerleyecek olan tez, alt ölçekte artık mekân kavramı üzerinde temellenecektir. Kentte artık olarak kalmış mekânların farklı kullanılışları ve potansiyelleri üzerinden mekânın sahip olabileceği alternatif fonksiyonlar örneklenecektir. Kentte artık kalmış olanın korkulması, tekinsizlik ifade etmesi veya otoritelerce düzenlenmesi gerektiği gibi düşüncelere karşı farklı yaklaşımların olabileceği de örnekler ile kanıtlanmaya çalışılacaktır.

Artık mekân üzerine yapılmış geçmiş çalışmalar konuyu çok farklı şekillerde ele almıştır. Ekonomik bir bakış açısı sunan çalışmalar artık mekânın üretim ve ekonomiye geri dönüştürülmesi konusuna odaklanırken, konuyu ekolojik perspektiften ele alan çalışmalar, artık mekânda kendini var edebilen ekolojik çeşitliliğe yoğunlaşmıştır. Öte yandan artık mekânı kentsel bir sorun olarak görüp, ondan kurtulmaya veya onu düzeltmeye yönelik yaklaşımlar da mevcuttur. Yapılan tüm çalışmalar konuya seçtikleri perspektiften bakar iken, artık mekânı tek bir olgu olarak tanımlamayı seçmişlerdir. Artık mekân ya kentsel bir sorun olarak ortaya konulmuş ya da politik bir olasılık olarak sistematize edilmiştir.

Bu konular tezin 2.bölümünde detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Mekânın tanımlanmasında yaratılan katılıklar sorgulanacaktır. Tek bir tanımlama üzerinden betimlenmeye çalışılan mekânın, farklı kavramları aynı anda içinde barındırabilmesi teorik bir tartışma ile açıklanacaktır. Aynı zamanda artık mekân örneklerinin zaman-mekân, tasarım ve ekonomik değişimler üzerinden nasıl dönüştüğü de bu bölümde ele alınacaktır.

Artık mekân tanımının zamana ve mekâna göre değişimi, 21.yy dñnyasında serbest ekonominin hñkñm sñrdñęñ çoğu coğrafyadaki en bñyñk tabulardan biri olan mñlkiyet etiğinin sorgulanmasını beraberinde getirir. Artık olarak tanımlanabilecek bñlgelerin kimi zaman bir mñlkiyet ilişkisi içerisinde yer alması, mñlkiyet kavramının meşruluğunun sorgulanmasını zorunlu kılar. Tez boyunca seçilen òrnekler de bu bağlamdan yola çıkılarak hem iç mekân hem de dış mekân unsurlarını içerisinde bulunduracaktır. Kamusal alandaki artık mekânlar olduğu gibi, birinin veya bir grubun mñlkiyeti altında olan ancak artık veya atıl kalmış mekânlar da tartışma kapsamında yer alacaktır. Farklı bireylerin ya da grupların belirtilen artık mekânları nasıl kullandıkları hakkında òrnekler verilecek ve bu kullanımlar meşrulaştırılmaya çalışılacaktır.

Mñlkiyet ve artık mekân arasındaki ilişki 3.bñlümde incelenmiş ve alt başlıklarla ağıklanmıştır. Artık mekânın tanımında olduğu gibi mñlkiyet kavramı da katı tanımlamalardan kurtarılmaya çalışılacaktır. Gñnñmñz anlamıyla kullandığımız mñlkiyet teriminin bu gñne gelir iken yaşadığı anlamsal değişimler gñz ònñne alınarak, meşruluğu sorgulanacaktır. Bñylelikle artık mekân kullanımının ònñ ağılmaya çalışılacaktır.

Mñlkiyet ùzerine yapılan tartışmaya ek olarak, heteropya ve eşik mekân kavramları da tartışmaya dahil edilecektir. Bu kavramlar artık mekânın içerisinde bulundurduğu potansiyelleri ağığa çıkarmak açısından ònemli bir teorik tartışma sunacaktır. Heterotopya ve eşik mekân kavramlarının beraberlerinde getirdikleri iktidar, gñzetim ve buna bağlı direniş terimleri de panoptikon ve anarşist mekân ùretimleri açısından tartışmaya sunulacaktır. Tñm bu kavramsal tartışma tezin 4.bñlñmñnde ele alınacaktır.

4.bñlñmdeki tartışmaların ışığında artık mekânın kullanımı ùzerinden mekâna mñdahale etmenin meşrulukları aranacaktır. Artık mekân, bireyin çevresini değiştirebilmesi için kullanabileceği bir alan olarak sunulacak ve geçicilik ùzerinden ele alınacaktır. Mñdahale eksenini ùzerinden genişleyecek olan 5.bñlñm artık mekân kullanımları ve işgal evleri pratikleri gibi konuları dñnyadaki uygulamaları ùzerinden òrneklendirecektir.

Tezin amacı, artık mekânın, politik ve gündelik potansiyellerini tartışmaktır. Gerek mimari tasarım alanında tepeden inme tasarım yöntemi yerine mekânın kişisel kullanımı ve günlük pratiklerin önemi karşılaştırılacak, gerekse mimarlık ile bağlantılı olarak bireylerin ya da grupların bu alanları kullanımı üzerinde tartışma yürütülecektir.

Tezde yer alacak tartışmaların önemi kentli bireyin her geçen gün kendi çevresi üzerinde daha az söz sahibi olmasında yatmaktadır. Gerek baskıcı iktidar unsurları olsun, gerekse ekonomik süreçlerin mekânı bir metaya dönüştürüp onu sadece ekonomik bir ürüne dönüştürerek insanca kullanımına kapatması olsun, bireyin çevresi ile olan edilgen ilişkisi her geçen gün sarsılmaktadır. Bu değişim sürecinin alternatif oluşumları yok edici etkisine karşı bir direniş olasılığı sunmak, tezin konusunu uzun bir süre daha güncel tutacak gibi durmaktadır. Keza ekonominin gündelik yaşamı domine eden yapısı kapitalist ekonominin en büyük “kârlarından” birini oluşturmaktadır.

2. ARTIK MEKÂN

Artık mekân terimi çok geniş bir anlam yelpazesi içinde tartışılmaktadır. Literatürdeki çalışmalar bu kavrama çok çeşitli perspektiflerden bakmaktadırlar. Bu yaklaşımların en temel olanları, artık mekânın nasıl oluştuğu veya nasıl 'düzeltilmesi' gerektiğine dayanan yaklaşımlardır. Buna zıt olarak, bu mekânları, düzeltilmesi veya ortadan kaldırılması gereken alanlar olarak görmeyen yaklaşımlar da mevcuttur. Boz (2016) konu ile ilgili tezinde, artık mekânın tarih içerisinde aldığı değişik adları kronolojik bir sıralamada sunmuştur.

Yayınlanma Yılı	Araştırmacı	Tanımlama	Türkçe Karşılıkları ¹
1946	UK NLUD	Derelict land	Terk Edilmiş alan
1961	Jane Jacobs	Border Vacuums	Sınır Çekim Etkisi
1969	Barr	Derelict Land	Terk Edilmiş Alan
1974	Sommer	Tight Space, Hard Space	Katılmış Mekân
1977	Gemmell	Wasteland	Artık Alan
1978	Guttenberg	Urban Desert	Kentsel Çöl
1982	Marshal Berman	Modern Wastelands	Modern Atık Alan
1984	Bernardo Secchi	Il vuoto - the void	Boşluk
1986	Roger Trancik	Lost Space	Kayıp Mekân
1988	William Whyte	Empty Space	Boş Mekân
1989	Dane Lanken	Dead Zone	Ölü Alan
1990	Kevin Lynch	Waste Space	Atık Mekân
1990	Kevin Lynch	Urban Wild, Urban Sinks	Kentsel Yaban, Kentsel Bataklar
1992	Jakle ve Wilson	Derelict Landscapes	Terk Edilmiş Peyzaj

¹G.E.. Boz'un (2016) yüksek lisans tezinden alınmıştır. Şahsım tarafından Türkçeleştirilmiştir.

1993	Boeri, Lanzani ve Marini	New, nameless places	İsimsiz Yerler
1994	Lerup	Dross	Arada Kalmış
1995	David Sucher	Awkard Space	Tuhaf Mekân
1996	Bill Hillier	Disurbanism ²	Anti-Kentleşme
1996	Loukaitou-Sideris	Cracks in the city	Kentteki Çatlaklar
1996	Sola Morales	Terrain Vague	Belirsiz Arazi
1996	Papastergiadis ve Rogers	Parafunctional Space	Fonksiyonlar Arası Mekân
1996	Greenberg and Schneider	Blight	Yıkıntı
1997	Jackson	Blank Space	Boş Mekân
1998	Ajay Garde	Marginal Space	Marjinal Mekân
2000	Annick Germain ve Damaris Rose	Dead Space	Ölü Mekân
2000	Cheung	Urban void	Kentsel Boşluk
2000	Larry Ford	Anonymous Space	Anonim Mekân
2000	Lebbeus Woods	No man's land	Hiç Kimsenin Yeri
2000	Gill Doron	Dead Zones, Transgressive Zones	Ölü Bölge, İhlal Alanı
2000	Øistein Endsjø	Liminal space	Eşik Mekân
2000	Bowman and Pagano	Brown Fields	Kahverengi Alan
2001	Hajer ve Reijndorp	In Between Space	Aradalık Mekânı
2001	Rachel Kallus	Negative Urban Space	Negatif Kentsel Mekân
2001	Mike Davis	Urban Deserts	Kentsel Çöl
2001	Boffet ve Rocca Serra	Free Space	Özgür Mekân
2002	Nielsen	Superflous Landscape	Gereksiz Peyzaj
2002	Cupers ve Miessen	Spaces of Uncertainty	Tanımsız Alan
2003	La Varra	Post-it City	Post-it ³ Şehir
2003	Clement	Les délaissés- The Third Landscape	Üçüncü Peyzaj
2004	Hormigo and Morita	Gapscape	Ara boşluk
2004	Pagano ve Bowman	Vacant Land	Boş Arazi

² 'Disurbanisation' terimi, 1925-1930 yılları arasında, OGA (Çağdaş Mimarlar Organizasyonu) olarak Konstrüktivist mimarlar tarafından Sovyetler Birliği'nde de kullanılmıştır.

³ Yapışkan kâğıt anlamında Türkçe'de de kullanılan kelime yapıştırılıp, gerektiğinde çıkartılan kâğıt parçası anlamındadır. Kent ölçeğinde ise anlık dokunuşlar ve geçici müdahaleler anlamında kullanılmıştır.

2005	Tim Edensor	Industrial ruins	Endüstri Harabeleri
2005	Groth, Corjin	Indeterminate Space	Belirsiz Mekân
2005	Girod	Landscapes of contempt	Göz ardı edilmiş peyzaj
2006	Berger	Drosscape	Atıl Alanlar (Endüstriyel alan ağırlıklı)
2007	Worpole ve Knox	Slack Space	Gevşek Mekân
2007	Franck ve Stevens	Loose Space	Esnek Mekân
2007	Jorgensen ve Tylecote	Ambivalent Landscapes	Karasız Peyzajlar
2007	Doron	SLOAP(space left over after planning)	Planlama Sonrası Kullanılmayan Mekân
2008	Tonnellat	Urban Interstices	Kentsel Delikler
2008	Lang	Actual territories	Gerçek Bölgeler
2011	Farley and Roberts	Edgeland	Sınır Arazileri

Tablo 2.1: Artık Mekânı tanımlamak için kullanılmış kavramlar

Artık mekân kavramı üzerine her ne kadar farklı yaklaşımlar bulunsa da, tüm bu yaklaşımlarda önemli olan nokta boşluk kavramıdır. Bir bölgenin veya arazinin fiziki olarak boş olup olmamasının yanı sıra, farklı perspektifler açısından da boş olması (Metnin devamında örneklenecektir), o alanın tanımını değiştirebilir. Şehir içinde apartmanların arasında kalmış ve fiziki anlamda yoğun bir dağılımın var olduğu bir coğrafyanın bir kenarında boş bırakılmış alan, içinde bulunduğu çevre dolayısıyla artık olarak görülecektir. Atık, ölü veya kullanılmayan alan terimlerinin hiçbiri ne gecekondur, ne açık alan ne de doğal bölge olarak tanımlanmaktadır. Bu mekânlar, eski endüstri bölgeleri, atıl limanlar, köprülerin altında kalan alanlar gibi, boş gözükürken veya artık kullanımda olmayan alanlardır (Doron, 2000). Yani boş kavramı sadece fiziksel bir olguya işaret etmemektedir. İnsan kullanımı açısından boş kalmış veya ekonomik döngünün dışında kalmış alanlarda bir anlamda ‘boşluk’ ifade etmektedir. Ancak yine de bu tanımlamayı yapmasına rağmen, Doron, metnin sonraki bölümlerinde boşluk kavramını sorgulamaya başlayacaktır. Aynı metinde, Hans Van Dijk’ten yaptığı alıntıda ise boşluk diye bir kavramın aslında var olmadığını ve bu kelimenin, ‘boş’ diye tabir edilen bölge üzerinde hak iddia etmek için kullanılan kolonici bir kelime olduğundan bahsetmektedir. Bu şekilde artık mekân hem

tanımsız hale gelmekte, hem de bakış açısına göre değişebilen bir konuma yerleşmektedir. Doron bir başka metninde, hegemoninin mekânı kullanmayı meşrulaştırmak için bir alanı ölü alan olarak tanımlayabileceğini örnekler. Marjinal gruplar tarafından kullanılan mekânın, iktidar tarafından yeniden örgütlenebilmesi için kullandığı söylem, gruplar arasında değişen bir artık mekân kavramını gösterir. Aynı metinde ölü mekânlar, hayal gücünün mekânları olarak da betimlenir ki bu da iktidar olmayanın mekânı örgütlenme şekli olarak önümüze çıkar (Doron, 2008).

Newman ve Kim'in çalışmaları gibi konuya ekonomik yaklaşan çalışmalar vardır. Şehirde kullanılmayan bu alanları, artık mekândan ziyade "Non-productive space/ üretken olmayan mekân" (NPS) (Newman ve Kim, 2017)) olarak tanımlamaktadırlar. Bu kavrama erişebilmek için ise mevzu bahis alanları 'ölü mekân'(Dead Space) (Coleman, 1982), terk edilmiş alan (Derelict Zones) (Kivell, 1993), kentsel atık alan (Urban Wasteland) (Mathey ve Rink, 2010) ve atıl alan (Underutilised Areas) (Pagano ve Bowman, 2004) olarak tanımlayan düşüncelerden yararlanmışlardır. Yaptıkları çalışmada Amerikan şehirlerine odaklanmış ve bu coğrafyadaki üretken olmayan mekânları analiz etmeye çalışmışlardır. Kentlerin küçülmelerinin olduğu kadar büyümelerinin de NPS (non-productive space) oluşumu sağladıklarını istatistiki verilere dayandırmışlardır. Çalışma alanları olan Fort Worth şehrinin idari olarak NPS tanımlarını listeleyen ikili, bunların terkedilmiş endüstri bölgeleri, boş yapılar ve kullanılmayan tarım arazileri olduğunu görmüşlerdir. Ayrıca NPS'lerin ölçülerinin, şehrin dışına çıktıkça büyüdüklerini ve şehrin içinde daha küçük alanlar kapladığını analiz etmişlerdir (Newman ve Kim, 2017). Yaptıkları rasyonel analizlerin sonucunda ise bu alanların tekrar kullanıma sokulmalarının sosyal ve ekonomik alt yapılarını tartışmışlardır.

Artık mekân üzerine yapılan bu tartışma istatistikler üzerinden devam ettirilmiş ve yukarıdan (plan düzeyinden) iyileştirilmeleri ön görmüştür. Bazı NPS'lerin market potansiyelinin olduğu fakat diğerlerinin kurtarılamaz olduğu (Newman ve Kim, 2017) düşüncesi, şehre karşı perspektiflerinin ekonomik bağlamda olduğunu göstermektedir. Ekonomik değer, insan kullanımının önüne konulduğu bu yaklaşım tepeden inme bir yaklaşım ile şehri

şekillendirmektedir. Oysaki bu alanların bireysel kullanımları ‘‘market potansiyelinden’’ çok daha büyük potansiyellere sahiptir-

Artık alan en genel anlamıyla ekonomik, sosyal ve benzeri sebeplerden dolayı kullanım dışı kalmış arazi olarak nitelenebilmektedir. Kendini yenilemeyen, dönüşmeyen her sistem, her toplum, mekân ve mekânlar bütünü, bölgeler ve nihayetinde kentler, birer çöküntü odaklarıdır (Işıkkaya, 2008).

Artık mekân, somut tanımları yapılabildiği gibi farklı kategoriler ve sınıflandırmalara da tabi tutulabilmekte ve rasyonel bir çerçevede tanımlanabilmektedir. Devrim Işıkkaya'nın çalışmasında bu sınıflandırma afet bölgeleri, savaş bölgeleri, tarihi kent merkezleri, ekonomik ömrünü tamamlamış bölgeler ve kullanım dışı kalmış endüstri bölgeleri ve limanlar olarak belirtilmiştir. Daha farklı bir sınıflandırma artık mekânı altı tipolojik sınıflandırmaya ayırmıştır. Bu sınıflandırma içinde inşa edilemez alanlar, boş alanlar, terk edilmiş mekânlar, ihmal edilmiş bölgeler, geçiş boşlukları ve bakımsız parklar yer almıştır (Aral, 2003).

Eski binaların avluları veya şehir içindeki geçitler, günlük kullanımlar ile artık mekâna dönüşebilirler (Akkerman ve Cornfeld, 2009). Bu tarz mekânlar için kullanılan farklı söylemler arasında hiç kimsenin mekânı (*no man's land*) ve serbest bölge (*free zone*) gibi terimler de kullanılmaktadır (Gorth ve Corjin, 2005).

Alternatif kamusalılıkların oluşturulabileceği bu mekânlar bağımsız bireysel kullanımlarla gelişme sağlayabilirler. Kişisel kullanımlar ile fark edilir hale gelen artık mekânlar, bireysel kullanımların artması ile kolektif bir yapıya dönüşür. Bu dönüşüm bireysel kullanım ile kamusal kullanım arasındaki sözde ayrımı kaldırır. İlk bakışta zıt gibi gözükken kamusal ve bireysel kullanımlar geçişli bir yapı oluşturur. Bu yüzden bireysel kullanımın başlaması ve yayılması kolektif bir kullanımın da önünü açar. Tekil bireysel kullanımlar, homojen olmayan bir kamusalılık yaratırlar ve artık mekân bu tarz bir kullanım için alternatif oluşturabilir. Bu alanlar güvenli karşılaşma mekânları veya kentsel sürprizleri içeren

mekânlar olamazlar mı? (Akkerman ve Cornfeld, 2009). Akkerman ve Cornfeld'in artık mekânlar için yönelttiği bu soru, bu alanlara bakışın ekonomik anlamından ziyade farklı perspektiflerin de olabileceğini sorgular niteliktedir.

Artık mekâna dair farklı perspektiflerin nasıl değerlendirilebileceği üzerine bir başka örnek, Anarchitecture grubu üzerinden yapılmaktadır. Anarchitecture grubu, 1970'lerin başlarında içerisinde, Matta-Clark, Laurie Anderson Carol Goodden, Tina Girouard, Suzanne Harris, Richard Nonas, Richard Landry, Jene Highstein ve Bernard Kirschenbaun gibi sanatçıları içinde barındıran bir gruptur. 1974 yılında aynı isimli bir sergi de düzenlemişlerdir. Her ne kadar kolektif bir grup olsalar da, Gordon Matta-Clark grup üyeleri arasında en çok öne çıkan karakter olmuştur. "Anarchitecture" terimi bu grubu belirtse de, kelimenin ortaya çıkışı başka mimarlar ve sanatçılar tarafından gerçekleştirilir. Terim 1959 yılında Dubuffet⁴

Resim 1: Splitting (1974)-Matta Clark

⁴ L'architecture d'aujourd'hui içindeki Anarchitecture: idées pour une ville d'aujourd'hui

tarafından kullanılmaya başlanmıştır. 1970 yılında Robin Evans ⁵ve 1972 yılında Hugh Braun ⁶terimi metinleri içerisinde kullanmaya devam etmişlerdir (Wigley, 2018).

Kelime, mimarlığa getirdiği eleştirileri, retorik anlamda da üzerinde taşımaktadır. Kodlanmış mimari imgeleri sorgulamasının ve belirsizleştirmesinin yanında, kelimenin kendisi de belirsizlik içermektedir. Kelimeden, Anti-architecture (anti-mimari) veya an-architecture (bir mimarlık) anlamları geçişli olarak anlaşılabilir. Bu ikiliğin ötesinde anlam, anarchy-architecture (anarşi mimarlığı) gibi anlamlara da uzanıyor. Kelime anagramlar ile birçok anlama evrilebiliyor. Kelime kendini deşifre etmeye devam ediyor. Kelimeyi düşünmeden- anlamını irdelemeden-, sadece dinlemek, -aynı anda birçok anlama gelebildiğini fark etmek açısından (ancak eş anlamlılık bakımından değil)- geleneksel düşünceyi altüst eden yolu hissettiriyor (Wigley, 2018). Anarchitecture, tanımlanmış yapıları sorgulamayı ve onlarla başa çıkmanın yeni yollarını keşfetmeyi amaçlar (De Appel, 1999). Bu açılardan terim, net olarak tanımlanmış herhangi bir şeyin eleştirisi niteliğini taşır.

Mekân üzerinden kurgulanan eleştiri, mekânı nasıl algıladığımızı veya onu nasıl sınıflandırdığımızı sorgular. Stephan Walker (2009), modernizm üzerinden yaptığı Matta Clark analizinde, Matta Clark'ın uluslararası stilin sorun çözümünde kullandığı monolitik çözüm yöntemini sorunlu bulduğundan bahseder. CIAM'ın rasyonel düşünceyi mekân üzerinde hâkim kılarak tek bir mekân anlayışı yarattığını vurgular. Ancak bunun aksine Matta Clark'ın eserlerinde artık mekânın görünür oluşu (yıkılmak üzere olan yapılar, boş araziler vs.) mekânsal sınıflandırmaları yok sayar. Newman ve Kim'in yaptığı analizlerdeki üretim mekânları ve onların ekonomi üzerinden anlamlandırılması, Coleman'ın ölü mekânları, Mathey ve Rink'in kentsel atık alanları veya Işıkkaya ve Alanyalı'nın fiziksel özellikler üzerinden yaptığı sınıflandırmalar, Anarchitecture bağlamında geçersiz olacaklardır. Sınıflandırmaya ve sert tanımlara olan konumu sebebiyle Gordon Matta-Clark ve Anarchitecture, tez kapsamında kavramsal duruş açısından önemli bir konuma sahiptir. Artık olanın tanımlanamayan yapısı, tanımi zorunlu kılan düşüncelere yapılan eleştiriler ile

⁵ Towards Anarchitecture

⁶ The Slide Towards Anarchitecture

temellenir. Bu açıdan Matta'nın tanım ile olan çatışması, artık mekânın çok anlamlılığına da altlık oluşturur. Aynı şekilde sanatçı tarafından verilen eserlerin mekânları da artık mekân kullanımına örnekler içerir. Tüm bu açılardan hem teorik hem de pratik olarak Anarchitecture teriminin ele alınması gerekir.

Artık mekânın tanımlanması, belirli bir perspektiften yapılabilecek bir tanımın ötesindedir. Bir mekânın artık olması, ona bakan gözün kim olduğu veya hangi açıdan baktığına göre değişiklik gösterir. Kentsel artık sayılan, yıkılmakta olan bir ev(Splitting) veya arsa kenarlarında kalan boşluklar (The Fake Estate), başka bir perspektiften kişisel temsiliyetin ve kendini göstermenin merkezleri konumuna gelirler.

Tüm bu örnekler ve tartışmalar üzerinden bakıldığında artık mekânı tek bir anlam üzerinden tartışmanın imkânsızlığı ortaya çıkmaya başlar. Tez boyunca da bu imkansızlık ortaya konulmaya çalışılacak ve tanımsızlık üzerinden tartışılacaktır. Artık mekân yukarıdaki birçok örnekte de belirtildiği gibi tek anlamlı bir yapıya giremez. Anarchitecture örneği bu tanımsızlığın açıklanmasında öncü bir bilgilendirme sunar. Tez de kendisini bu görüş açısına benzer bir şekilde konumlandırmaktadır. Mekânın tek sesliliği aşılmalı ve ötekine olan bir kapı açılmalıdır.

Artık mekân tek sesli olabilecek bir kavram değildir çünkü artığın neye ve kime göre artık olduğu sorusu, artık mekân üzerinde bir belirsizlik yaratmaktadır. Bu yüzden bu ev artıktır ya da bu duvar artıktır gibi genelleştirici ve tanımlayıcı cümlelerden ziyade değişkenlik kavramı ön plana çıkar. Bu tez artık mekânı tanımlamaya çalışmaktan ziyade, mekânın değişkenliğini gösterebilmek için artık mekân kavramını kullanır. Atıl kalmış kent mekânları, değişebilen kullanım yöntemleri ile geniş bir örnekler bohçası oluştursa da artık olan atıl ile sınırlı kalmaz. Kimi zaman çanak antenler için uygun olan bir çatı, farklı bir kullanım oluşturması açısından artık olarak tanımlanır. Ancak bir çanak antenci için burası gayet kullanışlıdır. Ya da kent mekânına cephe veren bir duvar tek renkliliği bakımından artık olarak görülebilir ve farklı bir amaç ile kullanılabilir.

Resim 2: İstanbul/Karaköy'de bir altgeçit duvarı

İstanbul'un Karaköy bölgesinde yer alan bir alt geçidin duvarı üzerinde gerçekleşen dönüşümler de tek bir mekânın farklı gözler açısından farklı anlamlandırıldığını ve bir anlamda artık olarak görüldüğünü gösterir. Bir sokak sanatçısının gözünden artık olarak görülen bir kent cephesi, bir tuval olarak yeniden işlevlendirilebilirken, belediye işçileri tarafından üzeri kapatılan çizim de belediyenin mantığı açısından – belki de daha estetik bir görüntü oluşturması için- üzeri kapatılması gereken bir yüzeye dönüşür. Perspektif farklılıklarının yarattığı dönüşüm mekân üzerinden fark edilir. Tek mekân farklı şekillerde kullanılır. Bu kullanımın tek bir doğrusu yoktur. Ancak belki de belediyenin düşüncesinde tek bir anlayış olması gerekmektedir. Mekân, tanımlar ve kullanışlar üzerinden bir mücadeleye sahne olur. Alternatif kullanımlar görünür kılınır ve tekrar gri boya ile yok olur. Yine de parlayıp yok olan kent mekânının alternatif kullanımında ötekinin varlığı görünür olur. Mekân tanımsızlaşır. Farklı artıklıklara dönüşür. Artık olanın tanımsızlığı da bu şekilde ortaya konulur.

Tanımsız olanın kullanımı alternatif oluşumların gerçekleşmesine zemin hazırlarken, kolektif eylemlerden ziyade bireyi de etken bir unsur olarak eyleme dâhil edebilir. Artık mekân kolektif bir eylem için önemli bir unsurdur ancak praksisin ana motivasyonu birliğin kendisinden gelir. Öte yandan bu tarz mekânlar bireysel kullanımda ana motivasyona dönüşürler. Karaköy örneğinde olduğu gibi mekân tekil bir birey tarafından dönüştürülebilir. Bu dönüşüm sonucunda önemli olan nokta ise, bireyin isteği doğrultusunda eserin ya da eylemin anonim kalabilmesidir. Bu sayede eleştirilen her ne ise, buradan gelecek saldırılar önlenmiş olur. Grafiti sonucu birey görünür olur. Sokaktan geçen herhangi bir insan hayatı boyunca grafiti yapan biri ile tanışmamış olsa da, mekân aracılığıyla iletişime geçer. Birey mekânı artık mekânın tüm bu özelliklerini kullanarak değiştirmeye cüret eder.

2.1. ARTIĞIN İKİLİ YAPISI

Artık mekân, neyin artık olup olmadığı konusunda her zaman şüpheli bir konumda yer alır. Perspektife göre değişebilir. Yapısı gereği mutlak bir tanıma sahip olmayışı, içinde bulundurduğu zıtlıklardan kaynaklanmaktadır. Mekânın ekonomik anlamda mübadele değeri ile kullanım arasında sıkışmışlığı, algısal olarak özneliği veya bu durumdan bağımsız

nesnelliği ya da potansiyel oluşturduğu özgürlüğün tekinsiz yapısı, bu mekânın kendi içinde çelişkiler barındırdığı izlenimi yaratmaktadır. Tüm bu durumları kapsayan kamusalılığı ve özelliği arasındaki çatışma ise bu çelişkili durumu daha da kuvvetlendirmektedir. İkiliklerin bu derece yoğun bir rol aldığı mekân üzerinde artık mekân tanımını daha da açmamız gerekir.

Artık mekân kavramı, daha önce de belirttiğim gibi, şehir-mekân üzerinden tanımlanan bir yapıdadır. Bu sebeple, coğrafyaların üretim ve tüketim tarzlarından bağımsız değildir. Üretim ve tüketim tarzları, metalarda olduğu gibi hâkim oldukları şehir-mekânda da bir ikiliğe sebebiyet verirler. Şehir-mekândaki mübadele ve kullanım değerlerinin artık mekânda mevcut oluşu, bu mekâna iki farklı yaklaşım önerir. Aynı mekâna yönelen farklı yaklaşımlar, eş zamanlı farklı mekân tarzları oluşturur. Bu sayede aynı mekân, imgesel olarak, ikiye bölünmüş olur. Bu bölünmüş mekân aynı anda birden fazla anlam taşır. Açıkladığım bu karmaşık durum bir çelişki yaratır ve aynı mekânı hem "artık" olarak tanımlamamızı sağlar, hem de kullanışlı/karlı bir "parşel" üretir. Burada "artık", kullanım değerine tekabül ederken, "parşel" mübadele değeri üzerinden anlam kazanır.

Kullanım, mekân içinde, mübadeleyle keskin bir çatışmaya girerek yeniden ortaya çıkar, çünkü "mülkiyet"i değil "sahiplenme"yi gerektirmektedir. Sahiplenme de bir zamanı ve zamanları, bir ritmi ve ritimleri, sembolleri ve bir pratiği gerektirir. Bir mekân ne kadar işlevsellik kazanırsa, o ölçüde, onu tek-işlevli kılarak manipüle eden "faillerin" hâkimiyetine girer, sahiplenmeye o denli az uygun olur (Lefebvre, 2014).

Mübadelelerin anlam kattığı mekân bir meta olarak karşımıza çıkar. Bu tüketim ilişkisine tabi olan mekân nesneleşir ve bireyin kullanımına kapanır. Obje olarak alınıp satılır hale gelmiş olan mekân, kullanımdan ziyade değiştirilebilen ekonomik bir ürün olarak sosyal kullanımdan olabildiğince uzaklaşır. Mutlak bir figür halini alır ve ekonomik karşılığı kadar kullanım görür. Bu nesnel mekânın karşısına ise öznel olan ve deneyime dayalı mekân geçer. Kullanıcının mekânı temsil edilen (tasarlanmış) değil yaşanan mekândır (Lefebvre, 2014). Bu yüzden kullanıcı üzerinden tanımlanan artık mekân, öznel mekân üzerinden

tanımlanacaktır. Ancak aynı zamanda mevcut ekonomik sistemde bir nesne olmaya devam edecek ve yine ikili bir yapı sergileyecektir.

Her ne kadar mekân içerisinde farklı gerçeklikler tanımlasak ve Lefebvre'nin açıkladığı gibi katmanlı bir okuma yapabilesek de, tarihsel süreç içerisinde mekânı tek tip tanımlamalara sokan görüşler olmuş ve dominant bir hal almıştır. Mekânın tek tip bir anlayış içerisinde yer alması gerektiği düşüncesinin tarihselliği, artık mekânın tanımsızlığını açıklayabilmemiz için önemli bir saha oluşturur. Ancak bu tarihsel gelişimleri ve dönüşümleri anladığımız zaman, bir mekânı katı tanımlar altına aldığımızda nelerin sorun olabileceklerini anlayabiliriz. Bu sayede artık mekân üzerindeki tanımlamaları neden sorunlu gördüğümüz ortaya çıkar ve tanımsızlığının getireceği potansiyel daha iyi anlaşılabilir.

Tarihsel süreklilik içerisinde mekân dönem dönem farklı perspektifler kazanmıştır. Rönesans ile gelişen perspektif Avrupa insanının mekân algısını değiştirmiştir. Öyle ki resim kültürlerinde üç boyutu ifade eden ve buna göre algılayan düşünce ile İslam dünyasının minyatür gelenekleri ile yapılmış ve mekânı iki boyut üzerinden anlamaya çalışan başka bir düşünce iki farklı mekân algısı üretir. Bu üretim süreçleri coğrafyaların gerçekliklerini etkiler. Pamuk (2013), algıda var olan bu farklılığı, minyatür kültürü olan bir Osmanlı coğrafyasına, perspektif resmin girmesi ile açıklar. Karakterlerini “Gerçek eskiden böyleydi (minyatür)... Şimdiyse her şey üç boyutlu, gerçek gölgesi...” şeklinde dile getirir. Rönesans ile bu şekilde değişen mekân algısı ilerleyen yüzyıllarda da değişmeye devam eder. Özellikle Barok dönem ile görünür hale gelen mekân düzenleme pratikleri, Modern mimari ile yeni bir yapıya bürünür.

Yerin (*place*) içerisinde farklı mekânların (*space*) var olması anlayışı yerini, Avrupa'da yaşanan aydınlanma ile beraber, katı rasyonel planlama pratiklerine bırakarak tek bir mekân idealine dönüşmüştür. Bu dönem sonrasında mekân katı tanımlamalar içerisinde alınmaya çalışılmış ve özellikle kent planlama gelenekleri ile birlikte kentlerin peyzajlarını değiştirmeye başlamıştır. En ikonik örneğini Hausmann'ın Paris planı oluşturan dönem,

mekânın tek bir el tarafından mutlak bir şekilde tanımlanması ve organize edilmesi anlayışını geliştirmeye başlamıştır. Bunu takiben gelecek olan Modern

dönem de benzer idealler ile yola çıkarak, planlı ve tanımlı bir mekân anlayışı yaratmaya çalışır. Bu tarihsel süreçler bugünün insanının mekân algısını üreten süreçler olarak ele alınabilir. Modernizmin dünya genelinde dominant bir akım olması etkisini arttırmış ve mekânı bir çok coğrafya da tek tip bir anlayışın içerisine sokmuştur.

Modernist mimari, vaat ettiği uluslararası tarz ile farklılaşan mimarileri tek bir rasyonel çatı altında toplamaya çalıştı. Belki de ilk kez, mekân, modern dönemdeki⁷ kadar tek anlamlı olmaya zorlandı. Modernist mimarlar ve planlamacılar tarafından, rasyonel olarak “doğru” olanın mekân için de geçerli olduğu düşünüldü. Bu bakış açısı, farklı perspektifler ile farklılık gösteren mekânın tek bir çatıya sokulmasıydı.

Modern kent planlama anlayışında; kentlerin düzenlenmesinde bir tek düzelik, homojenlik, ilkelere bağlılık egemendir. Kent kendi içinde; çalışma bölgeleri, oturma bölgeleri, kamusal alanlar şeklinde ayrılmıştır... Modern mimari felsefe, ideal kent kavramı ekseninde mükemmellik, netlik, kesinlik ve çelişkisizlik arayışındadır. Adalet ve eşitliği sağlayabilme ve toplumsal düzeni gerçekleştirmek adına belirli bir estetik zevkten uzak tamamen işlevsel ilkeler doğrultusunda tasarlanmış kentler ve yapılar inşa edilmiştir (Karakurt, 2006).

Modernist mimaride durum öyle bir noktaya gelmişti ki, tasarlanan yapının ya da çevrenin sorunlu olduğu kör bir şekilde reddediliyordu. Bu özgüven örneği modernist mimarinin en ikonik yapısı olan Villa Savoye’da görülür. Yapının kullanıcısı ile mimarı arasındaki sürtüşmeler yapının değişmezliğini rahatsız edici bir boyutta ortaya koyar. Öyle ki kullanıcının çatının akıtması üzerine mimara yazdığı mektuplara, projenin ne kadar iyi olduğu ve herhangi bir değişikliğin yapılamayacağı yanıtı Le Corbusier tarafından verilir (Sully, 2009).

Küçük ölçekli Villa Savoye’den ziyade aynı duruma örnek olarak, Brasilia gibi daha büyük ölçekli projeler de verilebilir. Modernist bir proje olarak Oscar Niemeyer tarafından planlanan yeni başkent, doğal bir gelişim süreci gösteren diğer şehirlere nazaran daha tek

⁷ Kabaca 20.yy başlarından 1980'lere kadar yaygınlık kazanan mimari üsluptur. Charles Jencks'in söylemine göre 1972 yılında Pruitt-İgoe toplu konutlarının yıkılması ile son bulur.

düzedir. Sosyal dönüşümlerin şekillendirmediği şehir tek bir mekân anlayışı ile mekân örgütlenmesini tekleştirir.

Rasyonel bir planlanmaya göre hayata geçirilmiş olup, büyük bir başarısızlık ile sonuçlanan bir diğer ikonik örnek ise Pruitt-İgoe toplu konut projesidir. Mekânın planlanan hali ile

Resim 3: 1972- Pruitt İgoe Yıkımı

hareket etmeyeceğine ve modernist mimarların düşündüğü kadar kolay formüle edilemeyeceği, toplu konut projesinin işlev gösterememesi sonucunda sorgulanmaya başlanır. Yapıya yerleştirilen grupların suç oranlarında düşüş göstermesi ve hayat standartlarında artış beklenirken, sonuç bunun tam tersi olur. Yapılar, artan suç oranları sonucunda tercih edilmez ve zaman ile bakımsız hale gelir. 1972 yılında toplu konutların yıkılması ise modernist dönemin sonuna işaret eder.

Mekânın tek bir anlam ifade etmesi, beraberinde kontrolü ve iktidarı da getirir. Nasıl kullanılacağı üst bir el tarafından belirlenen mekân, alternatif kullanımlara kapanır. Böylece

marjinal olanın kendini temsil etmesi olanaksız hale gelir. Mekân kullanımını üzerine tekelci bir yaklaşımı benimseyen coğrafyalarda, artık mekân tekelden çıkış anlamına gelir ve marjinal olanın direniş mekânı ve öz temsiliyetinin alanı olur.

Mekânın diğer anlamlarından soyulup standardize edilmesi, yaratıcı süreçlerin var olmasını engeller. Scott (2008), standardizasyonun yarattığı farkları ele alırken orta çağdaki Bruges örneğini kullanır. Bir şehrin dünyadaki herkes tarafından anlaşılabilir bir plana sahip olması ile belirli kişiler nezdinde anlaşılabilir olması, mekânın farklı tahayyülüne bir örnek oluşturur. Scott'a göre Bruges'in, birbirini dik kesen sokaklarının olmayışı ve okunması kolay olan bir plandan yoksun olması, o şehrin yereli için kafa karıştırıcı bir mekân yaratmaz. Aksine şehrin yereli için, günlük pratikleri ile aşına bir mekândır. Ancak burası, şehre yeni gelmiş tüccar veya yabancı için tahmin edilemezdir. Öyle ki bu durum siyasal iktidar için de geçerlidir. Standardize olmamış mekân iktidarın kontrol mekânizmasında bir açık yaratır. Kontrol altında olmayan mekân, otorite tarafından ön görülemeyen pratiklerin oluşmasını sağlayabilir. Okunaksızlık... güvenilir bir siyasal özerklik kaynağı olmayı sürdürmektedir (Scott, 2008). Scott'ın kullandığı anlamı ile "okunaksızlık" diğer örneklerde de belirttiğimiz gibi, iki uçlu bir anlama sahiptir. Mutlak bir okunaksızlıktan ziyade, kastedilen bir kesim için gayet okunaklı olanın, bir diğeri için okunaklı olamamasıdır.

Artık mekân, okunaklı olmama ve tahmin edilemezlik gibi durumları içerisinde barındırır. Bu alanları kullanmayan için tekinsiz birer nesne halinde bekleyen mekânlar, marjinal kullanıcı için "korunaklı" bir boşluk yaratır. Bu açıdan artık mekân, gizli olabilme açısından hem korunaklıdır, hem de tekinsizlik bakımından tehlikelidir. Mekânın bünyesinde barındırdığı "çelişkiler", bir yandan onu kullanılmaz hale sokarken, öte yandan mekânsal, sosyal ve siyasal potansiyellerini oluşturur. Daha doğrusu, bir kesim için kullanışlı bir niş oluştururken, bir diğeri için bu özelliğini barındırmaz. Tüm bu sebeplerden dolayı artık mekân hem bir artıktır, hem de değildir. Onun tanımsızlığını oluşturan durum, ikiliğinden veya ona bakan gözden kaynaklanır. Onu işlevli kılan her bir tanım gibi, işlevsizliğini kanıtlayacak tanımlar da bulunur. Zıt gibi görünen bu farklı tanımlar, birbirlerini dışlamazlar ve aynı anda var olurlar.

2.2. TASARIM-ARTIK MEKÂN İLİŞKİSİ

Hiçbir şeyin olmadığı yerde her şey olasıdır, mimarının olduğu yerde ise (başka) bir şey olası değildir (Koolhaas, 1995). Çoğu zaman tasarlanmamış bir mekân düşüncesi, artık mekân algısının oluşmasında belirleyici bir faktör oluşturur. Bu durumda tasarlanmış mekân ile tasarlanmamış mekân arasında ayırım yapmak önem taşımaktadır.

Tasarım, mimarlığın kendisinin dışındaki kültürel sistemlerle ilgili olduğu biçimdir; normatif bir süreçtir ve sadece mimariyi değil aynı zamanda kentsel tasarımı da kapsar. Tasarım dışı (non-design) olarak adlandırılan ikincisi, farklı kültürel sistemlerin birbirleriyle nasıl ilişki kurduğunu ve yapılı çevreye nasıl biçim verdiğini anlatır; herhangi bir kurumsal tasarım uygulamasının doğrudan bir ürünü değil, kültürel sürecin bir sonucudur (Diana, 1993).

Artık mekân üzerinden incelendiğinde, Diana I. Agrest tarafından yapılan iki tanımlama da artık mekân olarak görünmeyecektir. Bunun sebebi, gerek mimari anlamda bir tasarım, gerekse kültürel bir ürün olarak ortaya çıkan mekânın kullanımda olmasıdır. Ancak bu alanlar zamana ya da paradigma değişimlerine karşı zayıftırlar. Tek bir amaca hizmet etmesi için tasarlanan alan değişen yapılara ayak uyduramayacaktır. Değişim sosyal, ekonomik veya siyasi pek çok düzlemde gerçekleşebilir. Değişen koşullar ne olursa olsun, şehir mekânda iz bırakacaktır. Bu kentsel hafıza parçaları, değişim gerçekleşmeden önce kullanımda olan, ancak yeni düzende gözden çıkmış ve kullanım özelliklerini kaybetmiş alanlardır. Şehir-mekân kullanımındaki paradigma değişimleri, arkalarında şehirde nasıl kullanılacakları bilinmeyen, 'sorunlu' alanlar bırakırlar. Böyle durumlar, artık mekânın oluşmasında birinci derece rol oynarlar çünkü sistem bu alanlar ile nasıl baş edeceğini çözene kadar ya da mevcut mekânların tekrar kullanıma sokulabilmesi için gerekli şartlar oluşana kadar, artık mekânlar varlığını devam ettireceklerdir. Tasarımın bu süreçteki rolü ise artık mekânlara yeniden işlev kazandırmaktır. Ancak ne kültürel ne de mimari anlamda yeniden kullanıma sokulamayan alanlar boş ve kullanışsız olarak şehir-mekânda var olmaya devam ederler. Bu varlığını sürdürme aşaması, tasarımızsız (her iki anlamda da) bir süreci oluşturur. Tasarımdan etkilenmeyen alanlar zaman içerisinde kontrolsüz bir dönüşüm

geçirir. Dönüşüm gerek fiziksel gerekse sosyal etkilere sahiptir. Konu edilen mekân eğer bir yapıya karşılık geliyor ise, fiziksel eskime ve yıpranma ile görünür olacaktır. Öte yandan kullanılmamaktan kaynaklı bir şekilde, sosyal olarak bir boşluk da, mekâna yerleşecektir ve mekân ıssızlaşacaktır. Mimarların elinden çıkan bir steril mekânın olmayışı ve 'atıl' halde bekleyen alan, bulundurduğu sürprizler ve tahmin edilemezliklerle bir artık mekân olarak düşünülecektir. Bu bakış bir anlamda mekân üzerinde kontrol sahibi olmamayı da beraberinde getirmektedir. Tasarımsal anlamda mimarla başlayan kontrol süreci, idari ve siyasi anlamda devlete, sosyal anlamda ise ahlak kurallarına bağlanmaktadır. Tasarlanmamış olanın yarattığı potansiyel işte bu kontrolsüzlükten gelmekte ve artık mekâna özgürleştirici kimliğini vermektedir.

2.3. EKONOMİK DEĞİŞİM SÜRECİ SONUNDA OLUŞAN ARTIK MEKÂN

Ekonomik değişimler tarihin tüm süreçlerinde şehirlerin gelişmesinde ya da önemlerini yitirmelerinde önemli bir paya sahip oldu. Öyle ki değişen ticaret yolları çok geniş coğrafyalardaki şehirlerin değişmelerinde büyük roller oynadılar. Tarihi olarak baharat ve ipek yollarının önemlerini yitirmeleri bu geniş coğrafyadaki birçok şehrin eski değerlerini yitirmelerine yol açtı - Semerkant, Buhara, Halep, Kahire, İstanbul gibi-. Aynı şekilde Ümit Burnu ve Amerika'nın önem kazanması ile açılan yeni ticaret yolları farklı şehirlerin kurulmalarına ve önem kazanmalarına sebep oldu – New York, Liverpool, Amsterdam, Hong Kong, Makao gibi- Kapitalizmin gelişmesi ve küreselleşmesi ile bu dönüşümler daha hızlı yaşanmaya başladı ve küresel çapta bir fenomene dönüştü. Küresel marketteki değişimler sayısız kentin aynı olaylardan eş zamanlı etkilenmelerine neden olmaya başladı. Bu değişimler kentlerin yapılarını hem fiziksel hem de kültürel anlamda değiştirdi. Küreselleşmenin bir sonucu olarak kültürel etkileşimlerin artması, yerel kültürlerin baskınlığını azaltırken ortak bir kültür yaratmaya başladı. Bölgelerin kimliklerini belirleyen mimari yaklaşımlar, bu etkiler içinde dönüşüm geçirdiler. Küresel ekonominin gelişmesi ve endüstrileşme hareketleri ile de kentlerin ölçekleri büyümeye başladı. Bunun en basit örnekleri nüfus artışları olarak görülebilir. Ekonomik büyümenin simgesi olarak görülen gökdelenler ise dünyanın her yerinde görülebilir bir hale geldi ve değişimin mimari

çevredeki simgesine dönüştü. Tüm bunların yanı sıra kent toprağı eskisinden daha fazla rant üretir oldu. Bu değişim kent toprağına bakışı değiştirdi. Toprağın ekonomik değeri değişti ve bunun sonucu olarak kent toprağının kullanım değerinden ziyade mübadele değeri ön plana çıktı. Ekonomik değişimlerin, krizlerin ya da bolluk dönemlerinin mekânda değişikliğe sebep olması, sermayenin “mekân sabite⁸”sine duyduğu ihtiyacı ortaya koydu. Kapitalin ana çelişkilerinden biri: işleyişini sürdürebilmesi için gerekli olan mekânsal sabiteyi zamanın başka bir döneminde yeni bir şekilde “mekânsal sabite” (taze birikimler için yeni alanlar ve bölgeler açarak) üretmesi için yıkması (ve buraya yatırdığı kapitali devalue etmesi) gerektiğidir (Harvey, 2001). Bu yüzden sermaye kendini mekânsal olarak sabitlemeye çalışsa bile sistem bu sabitlemeyi sonsuza kadar koruyamaz. Zaten kapitalist ekonomide böyle bir ebedileşme istenmez de. Raftaki ürünün, beklerken değer kaybetmesi gibi bu mekânlar da yeri geldiğinde el değiştireceklerdir (mülkiyet sahibi değişecektir). Sermaye tarafından terk edilemeyen atıl alanlar, başka sermaye grupları için mekânsal sabite olasılıkları anlamına gelir. Bahsedilen atıl alanların yıkılıp yeniden inşa edilmesi mekânsal sabite döngüsünün bir parçasıdır. (Altınok ve Enlil, 2012). Burada sorulması gereken soru bir sonraki sermaye grubunun mekâna gelene kadarki süre zarfında ne olduğudur.

En güncel örneklerden biri olarak Detroit, bu sürecin nasıl gerçekleştiği ve şehir-mekânın bu dönüşümden nasıl etkilendiği hakkında önemli veriler sunmaktadır. Yaşanan küresel değişiklikler, şehir-mekânın ne kadar kırılğan olduğunu ve dönüşüm karşısında ne kadar zayıf olduğunu ortaya koyar. Detroit şehri üstyapılardan ziyade altyapıların ⁹daha belirleyici olduğu bir gelişim süreci göstermiştir. Şehrin gelişmesi ve önemini yitirmesi, bulunduğu bölgenin endüstrileşmesi ve krizleri ile doğrudan bağlıdır. Detroit’in endüstrileşmesi Amerikan iç savaşından¹⁰ önceki 20 yıl içerisinde başlamış ve savaş sonrası dönemde hız kazanmıştır. Tütün ürünleri, buharlı motorlar, demir ve çelik fabrikaları ve demir yolları gibi endüstri alanlarının Detroit’te toplanması, iş arayan kitlelerin şehre akın etmelerini

⁸ Mekânsal Sabite (Spatial Fixes), David Harvey’in teorisine göre, birikime bağlı kriz eğilimlerini yönetmeye yarayan birçok farklı mekânsal yeniden yapılanma ve coğrafi genişleme biçimini ifade eden bir terimdir.

⁹ Marksist düşünce ile ortaya çıkan altyapı ve üstyapı kavramları ekonomi ve sosyoloji alanlarında sıkça kullanılan iki terimdir. Altyapı terimi ekonomik süreçleri belirtirken, üstyapı bunun dışındaki ideolojik ve kültürel olanı ifade etmek için kullanılır.

¹⁰ 1861-1865 yılları arasında ABD’nin Kuzey ve Güney olarak kutuplaşması sonucunda yaşanan iç savaştır.

sağlamıştır (Bukowczyk, 1984). İlerleyen yıllarda, Amerikan otomobil endüstrisinin bölgede yoğunlaşması ile gelişmeye devam etmiştir. İkinci Dünya savaşına girilmeden önce bölge, üç büyüklere¹¹ ev sahipliği yapmaktadır ve Amerikan otomobil endüstrisinin en önemli merkezi konumundadır. 2. Dünya savaşında ise aynı bölge, savaş malzemesi imalatında önemli bir yer edinmiş ve ekonominin yanı sıra, Amerikan halkı için manevi bir değere de sahip olmuştur.

Resim 4: Cooley Lisesi Oditoryumu-Detroit

1970'lere kadar otomobil üretiminde neredeyse rakipsiz olan Amerikan üç büyükleri, Detroit'in ününü sürdürmesinde en önemli faktör olmuşlardır. Ancak 1970'lerde Japonların otomobil endüstrisine girmeleri ile şehrin ekonomik gücü sarsılmaya başladı (Howe, 2014). Yaşanan sarsılma, yıllar boyunca devam etmiş ve Detroit şehrini ekonomik bir batağa sürüklemiştir. Ekonomide yaşanan bu değişim, mekânsal olarak Detroit şehir merkezinde görünür hale gelmiştir. Yıllar boyunca fabrika çalışanları ve endüstri alanlarındaki beyaz

¹¹ "Big Three"- General Motors, Ford Motor Company ve Fiat Crystler Automobiles'in oluşturduğu Amerika'nın en büyük üç otomobil üreticisini belirten terimdir.

yakalılara ev sahipliği yapan şehir, yaşanan bu ekonomik kriz sonucunda, sosyal hayatında da aynı şekilde bir krize sürüklenmiştir. Şehrin terk edilmeye başlanması ise geride kullanılan binlerce yapı bırakmıştır.

Kentin eski ekonomik gücünü tekrar kazanamaması, oluşan artık mekânlar ile başa çıkılamamasına sebep olmuştur. Bu alanların yeniden kullanıma sokulamaması (tasarımsal anlamda) Detroit'e ölü kent görünümünü vermektedir. Başka örneklerden farklı olarak Detroit artık mekân oluşumunu masif bir şekilde yaşamıştır. Bu da onu istisnai bir yere koymaktadır. Günlük hayatta karşılaşılan artık mekânlardan ziyade Detroit'in artık mekânları, şehir coğrafyasının neredeyse ana unsuruna dönüşmüştür. Amerikan şehirlerinin yoğun kent yapısı, yerini boşluklara bırakmıştır. Tasarlanmamış olma durumu kendini hem yapılarda hem de boşluklarda göstermektedir. Kullanım atfedilmemiş boşluk ya da yapı mimar veya kullanıcı tarafından tanımlanmamıştır. Bu açıdan bu mekânlar, alternatif kullanımlara

Resim 5: Brush Park-Detroit'in Boşlukları

açıktırlar. Detroit'te bu durum ekonomik dönüşüm sonucunda ortaya çıkan bir durum olarak geniş ölçekli bir hal almıştır.

Harabeler şehrin soylulaşması ve boş bir kanvas gibi kullanılmasından ziyade, sanat ile yeni bir imaja sahip olmaktadır. Bu sayede şehrin harabeleri yeni bir bağlam içinde sosyal, politik veya materyal olarak geçici de olsa kullanılmaktadır (Dobraszczyk, 2017). Monica Carilao, Detroit'ü bu şekilde kullanan sanatçılardan biri. Sanat projesi dahilinde satın alınan dört terk edilmiş konutun birinden sorumlu olan Carilao, "Treasure Nest" isimli çalışmasını

Resim 6: Treasure Nest-Monica Camilao

2010 yılında bu konutta gerçekleştirdi. Proje illegal bir işgal hareketinden farklı olarak satın alınan yapıları birer sanat objesine çevirdi. Ancak bu satın alınma işleminin gerçekleşmesini sağlayan durum Detroit'in çökmüş bir ekonomiye sahip olması ve bunun, beraberinde getirdiği atıl kalmış çevreydi. Artık mekânların bölgedeki çokluğu, yapıların fiyatlarında büyük düşümlere sebep oldu. Bu da normal koşullarda satın alınabilir olmayan yapıların daha düşük bütçeli sanat aktiviteleri için kullanılmasına olanak sağladı. Camilao'ya göre (2014), terk edilmiş bir yapıda çalışmanın mutlak bir özgürlüğü var. Duvarlar ve bina ile herhangi bir sınırlama olmadan oynanabiliyor. Atıl bir mekân iken, sanat yoluyla dönüşen yapı, yerel sanatçılar için kullanılabilir bir alan haline dönüştü. Bu sayede merkezi bir politikanın

parçası olmadan, artık mekân sanat yoluyla dönüştürülmüş oldu. Bu dönüşümün şekli, yöntemi ve sonucu, şehrin içinde bulunduğu duruma ve artık mekânların çokluğuna ve özgürleştiriciliğine doğrudan bağlıdır.

Ekonomik değişim süreçleri sonrasında, yukarıda örneklendiği gibi çeşitli şekillerde dönüştürülebilen artık mekân için tek bağlayıcı olan ekonomi değildir. Ekonominin, 21.yüzyılda mekân üretimindeki yeri çok büyük olsa da, artık mekânı değiştiren birden fazla unsur vardır. Ekonomik örneklerde de olduğu gibi aynı mekân farklı ekonomik süreçler içerisinde farklı anlamlar oluşturmaktadır. Ekonomik süreçler arasındaki dönüşüm ise belli bir süreç gerektirmektedir. Bu süreç sonucunda ortaya çıkabilen artık mekân için zaman önemli bir unsur olarak ortaya çıkar. Detroit coğrafyasında zamanla değişen ekonomik durum mekânların anlamlarını değiştirmişlerdir. Ancak aynı süreç dünyanın başka bir coğrafyasında gerçekleşmiş olsaydı tamamen farklı bir sonuç ile karşılaşılabilir. Bu açılarından Artık mekânın zaman ve mekân üzerinden tartışılması gerekmektedir.

2.4. ZAMAN-MEKÂN ÜZERİNDEN ARTIK MEKÂN: PLANLAMA VE KULLANIM

Ürettiğimiz kavramlar ve yaptığımız sınıflandırmalar her dönemin ruhuna göre tekrar tanımlanmaktadır. Yeniden tanımlanan kavram, bir önceki dönemdeki anlamıyla uyumayan yeni anlamlar içerecektir. Lefebvre'ye göre sokak antik dönemde ayrıcalıklı mekânların – tapınak, agora vs.- bir uzantısı, Ortaçağ'da zanaatkarların alanı, daha sonraları ise gelişmekte olan tüccarlar ile bir vitrine dönüştü (Lefebvre, 2013). Sokak ile örneklendirilen bu durum mekân algısını genel olarak tanımlar. Mekânı mutlak tanımlardan çıkarır ve onu değişken bir yapıya koyar. Bu sayede mekân için üretilen tanımlar geçici ve döneme bağlı kalıplara dönüşür. Sokak için örneklendirilen bu değişim süreci, artık mekân için de aynıdır. Bu açıdan kaba bir sınıflandırma, artık mekânın anlaşılmasında zamansal ve mekânsal bir engel oluşturacaktır. Zira artık mekânın kendisi de zamana ve mekâna göre tekrar tekrar yorumlanacaktır. Bir zamanda artık olarak tanımlanan, başka bir zamanda aynı şekilde tanımlanmayacaktır. Daha küçük ölçekli bir değişim, gün veya yıl içerisinde gerçekleşen döngüsel farklılaşmalardır. Günün veya yılın belirli zamanlarında yoğun kullanımda olan ulaşım aksları, otobanlar, gece saatlerinde parklar dönemsel olarak artık mekâna dönüşürler.

Bu yüzden geçicilik artık mekân için kilit terimlerden biri haline gelir (Doron, 2008). Artık mekân gün içerisinde belirir ve kaybolur. Aynı örnek mekân için de geçerli olmaktadır.

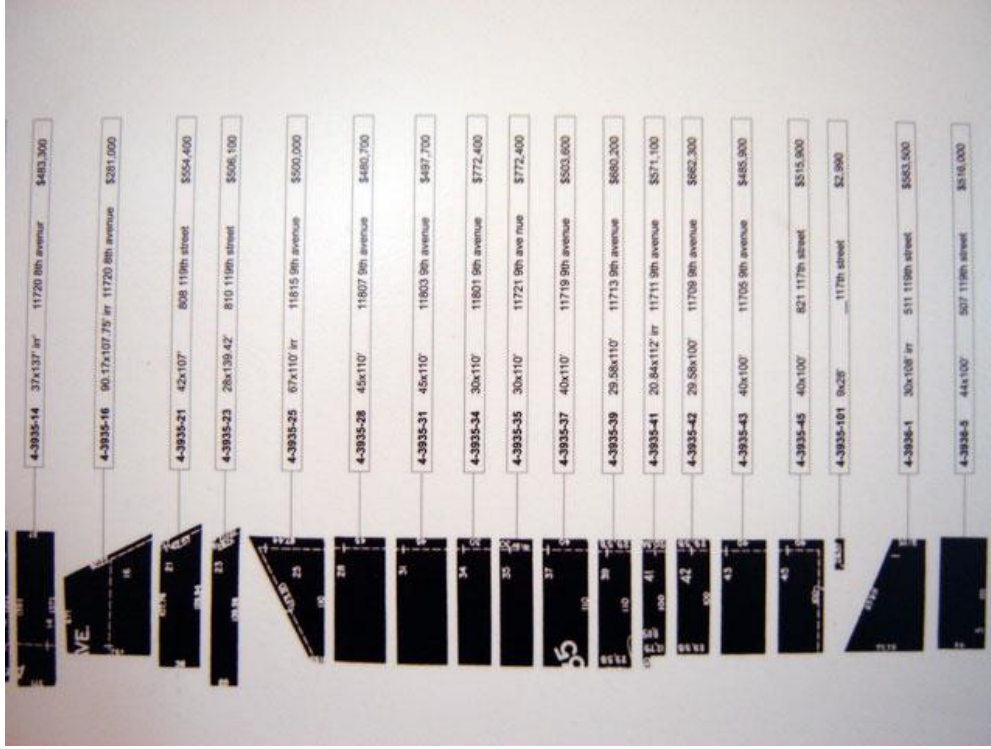
Artık mekânların yaratıcı potansiyeline dikkat çeken Pedram Dibazar, onu modern insan hayatının her yönünü tekeline almak isteyen düzenli mekân yapılarına karşı direniş olarak tanımlar (Dibazar, 2011). 2009'da İran'da gerçekleşen ayaklanmanın mekânsal pratiklerini inceleyen Dibazar, artık mekân olarak gördüğü çatıların eylemler sırasında nasıl bir önem taşıdığından bahseder. Öyle ki günlük hayatta kısıtlı –ya da kısıtlanmış- kullanıma sahip olan çatıların protestolarda nasıl işlev kazandığına vurgu yapar. Otoritenin baskıları sebebiyle politik kimliğinin tehlike altında olduğu sokak, protestocular tarafından zorlukla kullanılmış ve bu durum onları alternatif bir politik mekân yaratmaya sevk etmiştir. Sokakların yerine çatıları kullanan protestocular gece saatlerinde çatılardan slogan atmayı bir eylem biçimine dönüştürmüşlerdir. Başka bir coğrafyada tamamen farklı tanımlanabilecek olan çatılar, İran coğrafyasında isyanın mekânı olmuştur. Değişen mekân isyanın şeklini de değiştirmiş ve her ne kadar kolektif bir yapıya sahip olsa da, protesto için bireysel uygulama alanı yaratmıştır.

Resim 7: Pietro Masturzo'nun, 2009'da İran'da gerçekleşen protestolar sırasında çektiği fotoğraf

Protesto farklı bir ifade biçimi kazanmış ve sokak yerine çatıyı, dövizler ve bayraklar yerine bağırsı, görsel ifade yerine ise sesi koymuştur (Dibazar, 2011). Mekân üzerinden yaşanan bu değişim bireyin hareket alanını genişletir. İnan genelinde yaşanan eylemler kolektif bir arka planda gerçekleşse de, çatı eylemleri bireyler üzerinden var olmuştur. Kolektif bir oluşum olmadan kamusal alanda hükümete karşı olan eleştirisini slogan yolu ile iletmeye çalışan biri eylemin varlığını (kendi varlığında da olabileceği gibi) sürdüremezken, artık mekân olarak algılanabilen çatıda, kimliğini saklı tutarak ifadesini sunabilir. Kolektifin içerisinde bireysel eylemler gerçekleşebilir. Protesto pratiklerinin yek bir vücut halinde gerçekleştiğini düşünmek, yapılan aktiviteler silsilesinin değerini küçültmek anlamına gelir. Kamusal alanda kolektif bir şekilde fizik bulan eylem, bireyler bazında ana gövdeden uzaklaşır veya yakınlaşır. Aksi takdirde göstericiler dağıldıktan sonra ve sokaklar sessizleştikten sonra herhangi bir sorunun kalmaması gerekir. Ancak durum bunun tam tersidir. Sokakta toplu halde dile getirilen sorunlar bireylerin içlerinde yaşamaya devam eder. Başkaldırının devamı aksi halde imkânsızlaşır. İnan örneğinde birleşip yangın olan grupların kıvılcımlar, artık mekânlarda yanmaya devam ederler. Tekil birey düşüncelerini artık mekânda var edebilir. Ondandır cesaret alabilir ve kalabalığın anonimleştirmesi yerine mekânın anonimleştirmesini kullanır. Ancak iki anonimleşme arasında bir fark mevcuttur. Kalabalık içerisinde azımsanabilecek olan etkileşim durumu artık mekânda daha doğrudan bir hal alır. Birey kalabalıkta kaybolmaz. Temsiliyet yerini doğrudanlığa bırakır. O kalabalık içerisinde özel olarak bir bireyin bulunması belki o kalabalıktan ve eylemden çok bir şey eksiltmeyecek olsa da, artık mekân üzerinden gerçekleştirilen eylem o özel birey olmaksızın gerçeklik bulamaz. Thoreau'nun (2015) da belirttiği gibi” Özne bağıllığı reddettiğinde(...) devrim gerçekleştirilmiş olur.”

Düşünülen mekânın kentte ya da kent dışında olması bile, zamandaş alanların farklı tanımlanmasını sağlar. Ekonomik sistemin büyük şehirler üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, buradaki toprak ile ekonomik sistemden nazaran daha az etkilenen başka bir yerdeki toprak farklı şekilde düzenlenmektedir. Büyük kentlerde toprağın rant değerinin yüksek olması ve ekonomik getirisini maksimize etmeye çalışan planlamalar sonucunda neredeyse boşluksuz bir yapı oluşturulmaktadır. Toprağın her metrekaresinin bu kadar değerli olduğu bir ortamda, kentin parsellenmesi ve topraktan minimum kayıp verilmesi önemli bir hal alır. Ancak bu kadar katı bir planlama, beraberinde boş kalmış alanları ve mimari çizimlerin yarattığı boşlukları da getirecektir.

Resim 8: Real Estate projesi- 1973 Gordon Matta-Clark

Gordon Matta Clark'ın 1973 tarihli 'Fake estate' çalışması ise bu durumu açıklayan bir sanat çalışmasıdır. Bu artık mekânın herhangi bir kullanım değeri üretmemeleri, ancak sadece değişim değerlerinin olmaları bu alanları sahte mallara dönüştürmüştür (Yve-Alain Bois, 1997). Proje, Queens, New York'ta on beş parça mikro arazinin satın alınmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu parsellerin çoğu arazi içerisinde kullanılmadan kalmış ve mimari çizimlerden arta kalan yerler olarak var olmuşlardır. Matta-Clark ise bu parselleri satın alıp

sergi malzemesi olarak kullanmış ve şehirdeki artık mekânlara dikkat çekmiştir. Satın alınan bu parseller özellikle şehir düzleminde artık olarak tanımlanmış ve mübadele değeri karşılığında el değiştirmiştir. Aynı proje küresel ekonomiyle daha az bütünleşmiş ve daha yerel bir düzlemde aynı etkiyi sağlayamazdı. Bunun sebebi ise Matta Clark'ın dikkatleri çektiği artık mekân, finansal yapının bir ürünüydü. Ekonomik etkinin farklı olduğu bir coğrafyada bu alanlar tamamen farklı anlamlar içerecektir. Walter Benjamin'in Sovyet Moskova'sı hakkında '...sanki bu şehirde mekânın hiçbir parasal karşılığı yok.'(Benjamin, 2013) cümlesi küresel ekonomiye entegre olmamış bir şehirde algının nasıl değişebileceğini göstermektedir.

Toprak her düzlemde farklı anlamlar içerecektir. Kent bölgesinin yoğun yapılaşmasına karşı köy ve kasabaların boşluklu ve geçirgen yerleşim yapısı, artık mekân tanımını etkilemektedir. Mantıken düzenli bir alanda artık mekânın daha az olması beklentisine girilse de durum bunun tam tersidir çünkü artık mekânı üreten şeyin düzensizlik değil ancak düzen olduğu düşünülmelidir. Şehir parsellerindeki geometrik düzen ve iktidarın yarattığı 'düzenli' sistem, artık mekânların oluşmasında en etkili unsurlardır. Sıkıştırılan havanın basınç üretmesi gibi düzenden çıkmaya çalışan bir artık mekân oluşacaktır. Bu artık mekân her farklı düzende kendini tekrar tanımlayacak ve İran'da çatıya, New York'ta mikro parsele ve başka bir yerde bambaşka bir şeye dönüşebilecektir.

Amerika-İran, kent-köy veya Sovyet Moskova'sı ile Sovyet sonrası Moskova arasında mekân üzerindeki algımızı etkilemeye başlayan yeni bir kavram belirginleşmeye başlar. Verilen örnekler arasındaki temel farklardan biri olarak mülkiyet kavramı belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaya başlar. Gerek Amerika ile İran olsun, gerek ise kent ile köy arasında olsun, mülkiyet üzerine olan algıdaki değişim mekânı nasıl algıladığımız ve artık mekânın ne olduğu konusundaki düşüncemizi etkiler. Artık mekân oluşumunu daha net bir şekilde anlayabilmek ve kavramların zaman ile nasıl değiştiğini daha iyi görebilmek için mülkiyet kavramını tartışmamız gerekir.

3. MÜLKİYET – ARTIK MEKÂN İLİŞKİSİ

Artık olan şehir mekânının kullanımının sağlanması mülkiyet ilişkilerinin incelenmesi ve tartışılması sonucunda gerçekleşebilecektir. Mülkiyet terimi, farklı coğrafyalarda farklı anlamlar içerebilen bir kavram olsa da, artık mekân söz konusu olduğunda sorgulanmalıdır.

Mevzu bahis olan artık mekân, bir mülkiyet ilişkisi içerisinde yer alıyorsa (ki çoğu zaman alır) o alanın izinsiz kullanımını meşrulaştırmak için mülkiyet sisteminin açıklarına veya dezavantajlarına bakılmalıdır. Aksi takdirde yapılan eylem (artık mekânın kullanılması) her daim bir vandallık olarak görülme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Artık mekân kullanımı, özellikle işgal evleri bağlamında, bu konuya getirilmiş en pratik eleştirilerden biri olarak görülebilir.

Elbette işgalevcilik özel mülke bir saldırı: öyle olması gerek. Evlerin kendilerine bir saldırı ya da onların duvarını, camlarını ya da yerlerini yıkmak değil; toplumumuzu yöneten ve kimi insanlar iki, üç ya da yirmi eve sahipken diğerlerinin evsiz olmasını yasal kılan mülkün temel yasasına prensip sahibi bir saldırı. Yasa bu olabilir ama adalet bu değil. İşgalevcilik bu acımasız topluma birazcık adalet getirmenin bir yolu. Daha çok insan işgal etmeli. (Steen, Katzeff, Hoogenhuijze, 2016).

İngiltere'den bir işgalcinin yaptığı bu açıklama, mülkiyete karşı yapılan eylemlerin, vandallıktan ziyade bilinçli bir tutum ve düşünce sistemi olduğunu ortaya koyuyor. Mülkiyet üzerine getirilen eleştirilere vandallık yaftası getirilmediğinde dahi yapılan savunmalar yetersiz kalmaktadır. Mülkiyet kavramının yeniden düzenlenme istekleri genelde iki savunma ile karşılanır. Bu savunmalar ya mülkiyet sisteminin değiştirilemez olduğu üzerinedir ya da değiştirildiği takdirde daha kötü sonuçlar doğuracağı üzerinedir (Tekeli, 2009). Mülkiyet hakkındaki farklı düşünceleri daha iyi anlayabilmemiz için kavramın tarihsel gelişimlerine ve dönüşümlerine odaklanmamız gerekir.

Mülkiyetin tarihsel gelişimi incelendiğinde, 17.yüzyıldan beri ivmeli bir gelişim gösteren burjuva sınıfının etkisi gözlenebilir. Sömürge bölgelerinden gelen değer paylaşımından daha büyük oranda pay sahibi almak isteyen burjuvazi, kişisel hakların artırılması ve aristokrasinin / mevcut hanedanların ve çevrelerinin ayrıcalıklarının giderilmesi taleplerinde bulunmaya başladı. Bu talepler sonucu oluşan entelektüel ve eleştirel zemin, siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda büyük değişiklere sebep olmuştur. Fransız devrimi ve Amerikan bağımsızlık savaşı, tüm bu gelişmelerin fikirsel ortamından beslenerek meydana gelmiştir. Bu iki tarihsel olay, hem burjuvazi için hem de mülkiyet kavramının gelişimi ve dönüşümü için önemli kırılma noktaları yaratmıştır. Nihayetinde değer paylaşımının aristokrasinin ve hanedan çevresinin kontrolünden alınması, ürün dolaşımı ve serbest ticaretin yapılması için büyük önem taşıyordu. Sömürgeci devletlerin sömürgelerine karşı uyguladıkları gümrük yasaları, ülkelerinden çıkan hammaddeleri engellemek için getirdikleri yasaklar ve yine sömürge devletler üzerlerinde yaptıkları ticari kısıtlamalar, burjuvazinin değer kazanımında engel teşkil ediyordu (Beaud, 2016). Bu engeller serbest ekonominin genişlemesine de engel oluyordu. Böyle bir siyasi ve ekonomik ortamda mülkiyet üzerine tartışılması, feodal sistemin değişmesi için gerekli olmuştur. Ekonomik teoriye göre, mülkiyet hakkının asıl tanımı, onun iyi işleyen bir market için gerekli oluşudur (Getzler, 1996).

Amerikan bağımsızlık savaşını ve Fransız devrimini hazırlayan ortam bu şekilde iken, Batı felsefesinde gerçekleşen tartışmalar, mülkiyet kavramında farklı kutuplarda yoğunlaşmışlardı. Bir grup, mülkiyeti toplum öncesi, doğal bir hak olarak devletin ve kanunun oluşumundan önceye bağlıyordu. Bu görüş Hugo Grotius, Samuel von Pufendorf, John Locke, Immanuel Kant, ve Georg W.F. Hegel tarafından destekleniyordu. Öte yandan mülkiyet hakkının sosyal bir olgu olarak toplum, devlet ve yasalar tarafından oluşturulmuş bir kavram olduğu savunuluyordu. Bu düşünce ise Thomas Hobbes, David Hume, Adam Smith, Jeremy Bentham, Emile Durkheim ve Max Weber tarafından destekleniyordu. (Getzler, 1996).

Mülkiyet hakkının doğal bir hak olarak görülmesi ve metafizik bir temellendirmeye gidilmesi ona karşı olan yaklaşımlar üzerinde de baskı aracına dönüşmüştür. 17.yüzyılda

İngiltere’de Püriten topluluk, mülkiyet üzerindeki dini temellendirmeleri ile, mülkiyetin monarşinin otoritesini aşan kutsal bir kavram olduğunda diretmişlerdir(Getzler, 1996). Mülkiyet üzerinde oluşan bu tanrısal durum, mülkiyeti kutsal bir konuma koyarak, onu tabulaştırmıştır. Bu durum ise alternatif mülkiyet kullanımları önünde büyük bir engel yaratmıştır. Ancak mülkiyetin farklı zaman ve coğrafyalarda farklı anlaşılması, bu alternatifliği kanıtlamaktadır.

Mülkiyetin anlamı sabit değildir. Gerçek kurum ve insanların onu görme şekli ve dolayısıyla kelimeye verdikleri anlam, zaman içinde değişir (Macpherson, 1978). Farklı mülkiyet anlayışları, tarihsel gelişimleri farklı olan coğrafyalarda farklı sonuçlar doğurmuştur. Öyle ki mülkiyet terimi her tür coğrafyada bir şekilde ortaya çıksa bile, bağlayıcılıkları ve kapsamaları farklılık göstermektedir. Toprak üzerinden değerlendirildiğinde günümüz anlamıyla mülkiyet, bir arazinin bir kişi tarafından mülk edinilmesi ve burası hakkında tüm kararlara ve haklara kendisi tarafından bir tekel sağlanması olarak anlaşılır (Macpherson, 1978). Ancak kavramın tarihsel ele alınışında farklılıklar mevcuttur ve İlhan Tekeli bu durumu Ortaçağ Avrupa’sından ve Osmanlı coğrafyasından örnekendirir. Ortaçağ Avrupa’sında toprak üzerinde tek bir kişinin hak iddia etmesinden ziyade, serflerin ve lordların mülk üzerinde farklı görevleri olduğunu aktaran Tekeli (2009), serfin lorda karşı görevlerini yerine getirebilme koşulu ile toprağı işleyebileceğini belirtir. Ancak aynı şekilde lordların da üretimi devam ettirecek önlemleri alması ve korumayı sağlaması gerekmektedir. Benzer şekilde Osmanlı’da da Sultan, timar sahibi ve reaya üzerinden kurulan üçlü bir sorumluluk mekânizması işliyordu. Bu açıardan bakıldığında toprak üzerinde, Macpherson’un yaptığı günümüz mülkiyet tanımlamasının aksine, tek bir toprak üzerinde tekelci bir oluşumdan ziyade birden fazla kişinin sorumlulukları ve görevleri mevcuttu (Tekeli).

Toprak üzerinde hak iddia eden birden çok unsur var iken, mülkiyetin günümüz konumuna nasıl geldiğini anlayabilmemiz için liberal düşüncenin bireyci yapısını ortaya çıkarmamız gerekir. Bu sayede önceki paragraflarda ortaçağdan örnekler ile geliştirilen mülke sahip olmanın katmanlı yapısının nasıl tekelleştiği üzerine odaklanabiliriz. John Locke’un

temellerini attığı liberal düşünce, Adam Smith tarafından geliştirilerek somut bir ekonomik ve sosyal yapı olarak karşımıza çıkmaya başlar. Ekonomik anlamda liberalizm devletin ekonomiden elini çekmesi fikrine dayanmaktadır. Aynı düşünce sosyal alanda kendisini özgürlükçülük fikri ile bütünleştirir. Devletin baskı organı olarak işlemesi ekonomik anlamda kısıtlanmaya çalışılır. Özgürlükçü düşünce ise devletin egemen olduğu bir sosyal zeminden bireyin odağa yerleştiği bir duruma doğru dönüşümü tetikler. 20.yüzyılın başında hızlı bir ekonomik büyüme ile sonuçlanan etkisi, sınıflar arası uçurumu açması ve eşitsizlik yaratması açısından sol kanattın eleştirilerini oluşturmasına zemin hazırlar. 1929 yılında meydana gelen borsaların çökmesi ile Büyük Buhran meydana gelir ve devletin ekonomiye sıfır müdahale düşüncesi sorgulanmaya başlanır. Etkilerini uzun bir süre hissettirecek olan buhran sonrası liberal düşünce, John Maynard Keynes'in ekonomik düşüncelerinin Amerika'da kabul edilmesinden sonra farklı bir forma bürünür. Refah devletinin oluşumunun başı olarak verilebilecek bu dönemden sonra devlet, piyasa rekabetinin durdurmayacak ancak krizleri önleyebilecek bir denge konumuna yerleşir. Keynezyen ekonomide devletin ekonomik sistemden soyutlanması gerektiği düşüncesi hafifler ve belli başlı altyapı projelerinin devlet tarafından uygulanması gerekliliği düşüncesi güç kazanır. Böylece devlet krizleri önleyici bir rol oynayan bir aygıt dönüşür. 1970'lere kadar güncelliğini devam ettirecek olan refah devleti modeli 70'ler deki krizler sonrası yerini klasik liberalizme daha yakın olan neoliberalizme bırakır. Bu dönemden sonra devletin ekonomi üzerindeki etkisi tekrardan azalmaya başlayacaktır. Ancak bu dönüşümler farklı coğrafyalarda farklı yollar izlemiştir. Bu coğrafyalar arasında Amerika'nın izlediği yol, sosyal hayatta sert bir ekonomik etkinin olduğu bir yapıya doğru evrilir.

Kolonileşme ve sonrasındaki sömürgeci dönem ile Amerika'da özel bir yol izleyen mülkiyet anlayışı, Amerikan özgürlük savaşı ile birlikte devlet tarafından çok sert bir biçimde koruma altına alınmıştır. Amerikan(ABD) tarihi incelemeleri, Birleşik Devletleri bireysel haklara ve serbest ticarete fazlasıyla hassasiyet gösteren, özel bir devlet olarak ele alır (Friedman, 2001). Louis Hartz (1955) Amerika'daki liberal düşüncenin Avrupa'dan farklı olduğunu savunurken, Amerika'nın Avrupa'dakinin aksine feodal bir dönemden geçmemesini ve bu yüzden aristokrasi ve monarşiler gibi sınıf ayrımlarının gerçekleşmemesi örneği üzerinde

durur. Ralph H. Gabriel (1956) ise “Amerikan Liberal Geleneği¹²” üzerine yaptığı eleştiride, Hartz’ın belirttiği gibi bir sınıfsal farkın, Amerikan tarihinde Avrupa’daki gibi sert yaşanmamasından dolayı, Locke’çu¹³ liberal görüşün, feodal bir sağ kanattan ya da sosyalist bir sol kanattan etkilenmeden geliştiğini belirtir. Bu anlamdaki Locke’çu görüş, kişisel çıkarın ön planda olduğu ve kârın maksimize edildiği, liberal kapitalist bir davranışı ifade etmektedir (Kloppenbreg, 2001).

Bu şekilde Amerikan coğrafyasında kendine özgü bir yol çizen özel mülkiyet geleneği, Avrupa coğrafyasında ise farklı gelişmeler göstermiştir. Ancak bu coğrafyada da tek bir görüşten ziyade, 18. yüzyıl ortalarından itibaren, Fransa ve Britanya coğrafyasındaki farklılıklara göre çeşitlilik göstermiştir. Fransız devriminin getirdiği politik hareketlilik ile Britanya’da ki (Fransa’ya nazaran) organik değişim, farklı süreçlerin oluşmasını sağlamıştır (Getzler, 1996). Mülkiyet tartışmalarının liberalist bir zemine oturmaya başladığı dönemde gerçekleşen Fransız devrimi(1789) sonrası koruma altına alınan mülkiyet, Fransa’yı bir devrim ile dönüştürmüştür. Fransızların aksine İngiltere’de, Magna Carta (1215) gibi erken bir bildiri ile bireysel hakların gelişmeye başlaması ve kralın haklarının kısıtlanması, ada coğrafyasındaki bireysel haklar ve mülkiyetler tarihini çok daha uzun bir tarihselliğe oturtmuştur.

Bu üç örnekte de birey üzerinde bir hak ve karar temellendirilmesi mevcuttur. Kavramın bu tarihsel gelişimi, bu coğrafyalarda burjuvaziye dayalı toplumların oluşmasını desteklemiş ya da tam tersi bir okuma ile burjuvazinin güçlenmesi, mülkiyet üzerinde bireylerin tekeli haklarının pekişmesi yönünde bir gelişmeye sebebiyet vermiştir.

Bu gelişmelerden farklı olarak mülkiyet sisteminin sahiplenmeye ve kullanıma odaklı olduğu coğrafyalar da bulunmaktadır. Antik bir İsveç âdetine göre ‘Allemansrätten’ kelimesi, bir kimsenin sahibi olmadığı bir arazinin içerisinde kamp kurmasına veya geceyi

¹² The Liberal Tradition in Ameirka: Louis Hartz tarafından 1955 yılında basılan eser.

¹³ Lockean

geçirebilmesine olanak veren bir durumu açıklar (Linklater, 2015). Bu durumda bu geleneğe aşına olan bir mülk sahibi paylaşımcı bir tavırla buna müsaade eder. Mülkiyet üzerindeki tekel zayıflamış olur ve ortak kullanım yasası gün yüzüne çıkmaya başlar. İsveç'teki durum, Amerika'da mülkiyetin silah ile savunulmasını meşru gören ve birinin arsasına izinsiz giren bir yabancıyı, sırf o arsaya adım atmış olduğu için öldürülmesini mazur gören bir anlayışa göre tamamen farklı bir anlayış sergilemektedir. Keza Avrupa ve Amerika dışındaki dünyada tamamen farklı mülkiyet anlayışları vardır. Bireysel mülkiyetin gelişmediği veya ortak kullanımı öne çıkaran anlayışlar, küresel ekonominin tek tipleştirdiği mülkiyet anlayışına zıtlıklar barındırmaktadırlar. Bu sayede mülkiyetin tek bir anlamının olmadığı ve bu farklı anlamlar ile şehirlerin daha farklı işleyebileceği anlaşılabilir.

Doğu dünyasının otoriter rejimleri ve farklı dünya görüşleri de farklı mülkiyet anlayışlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. İslam dünyasının tek tanrı merkezli düşünce yapısı mülkiyet sisteminde de kendini göstermiştir. Her şeye hâkim olan bir yaratıcının olduğuna inanç, bu inancın felsefedeki yansıması ve bu düşüncelerin günlük hayattaki etkileri bireysel anlamda bir mülk edinmeyi yok saymaya götürmüştür. İslami düşünce bireyin bir mülk edinmesini, yaşanan dünyevi hayatın geçiciliği ve var olan her şeyin Allah'a ait olduğu inancı ile yasaklar. Bu düşünceye göre 'Mülk Allahındır' ve birey tarafından sadece kullanılabilir. Ancak hiçbir şekilde mülk edinilemez. İslam'da mülkiyet hakkı kolektif bir haktır ve bireyler ancak kullanım hakkında önceliğe sahip olabilirler. Bu kaynakların bir kısmı, kolektivitinin özel mülkiyeti için ayrılmıştır. Kalan kısım, kolektif mülkiyeti kullanma hakkını kaybetmeden, birey tarafından sahiplenilebilir (Iqbal ve Mirakhor, 2004). Bu açıdan İslam anlayışındaki mülkiyet de, doğal hak fikri ile yola çıkan Batı felsefesi ile bir yakınlık gösterir. İki felsefede de mülkiyet hakkı metafizik bir değer ile temellendirilir. Ancak İslam felsefesi, toprakta veya mülkiyette bireye kesin bir güç vermekten kaçınır.

Farklı coğrafyalardaki mülkiyet anlayışları ve bu anlayışlar arasındaki değişkenliklerden örnekler sunulabilse de, 19. yüzyıldan günümüz 21. yüzyılına kadar gerçekleşen küreselleşme, tüm bu anlayışların tek bir küresel hareket tarafından etkilenmesini sağlamıştır. Küresel ekonominin gelişmesi ve coğrafyaların yakınlaşması, bahsettiğimiz

çeşitli mülkiyet düşüncelerinin yerlerine tek tip bir mülkiyet anlayışı getirmektedir. Liberal düşüncenin etkisiyle mülkiyet, insan hakkı olarak nitelendirilmeye başlar ancak bu durum onun mutlaklaşmasına ve tarihselliğinin göz ardı edilmesine yol açar (Tekeli, 2009). Her ne kadar eski geleneklerin izleri tamamen silinmiş değil ise ve burjuva odaklı mülkiyet sistemi yayılmaya devam etse bile, geçmişten getirilen alışkanlıklar ve kültürler bu anlayışın da kendi içerisinde değişmesine, kimi zaman katılaşmasına kimi zaman yumuşamasına neden olmaktadır. Mülkiyet ilişkileri tarafından önemli bir şekilde değişen şehirler düşünüldüğünde, bu kavramın sorgulanması ve farklı alternatiflerinin varlığının kabulü, şehir üzerindeki düşünceleri ve gündelik yaşam pratiklerini değiştirme gücüne sahiptir. Artık mekânları, mülkiyet ilişkileri dışına çıkartıp, kullanımlarını meşrulaştırmak, mülkiyet sisteminin sorgulanması anlamında bir önem taşımaktadır. Sorgulanmayan ve tek tipleştirilmiş bir mülkiyet anlayışı artık mekânların kullanımına müsaade etmeyecektir. Bu yüzden, artık mekânın kullanımının önünü açmak için mülkiyet kavramının eleştirisini yapmak ve alternatif mülkiyet ilişkilerini daha anlaşılır kılmak gerekir. Mülkiyet, kenti anlamlandırmanın için önemli bir unsurdur. Bu kavram üzerinde gerçekleşecek bir değişim, daha farklı bir kent anlayışına kapı aralayacak ve müşterek kullanımları güçlendirecektir.

Artık mekânın kullanımının meşruluğu için küresel ekonominin savunduğu burjuva mülkiyet sisteminin oluşumunun incelenmesi gerekir. Tek tip olarak önümüze konan bu sistemin tarihsel gelişiminin ve felsefi alt yapısının tartışılması gerekir ve bu yüzden batı felsefesinin geliştirmiş olduğu mülkiyet düşüncesini ele almamız gerekmektedir.

Mülkiyet çoğu zaman tek başına konu edilen bir terim olarak karşımıza çıkmaz, ek bir kavram üzerinden açıklanır. Bu ek kavram, üretkenlik, toplum, zaman, eşitlik veya adalet olabilir. Böylece mülkiyet her defasında farklı bir olgu üzerinden kendi meşruluğunu sağlamaya çalışır. Bir anlamda, mülkiyet için bir temel sağlar. Bu temellendirmeler aslında mülkiyeti ikinci plana atar. Burada mülkiyet, yukarıdaki kavramların bir göstergesi halini alır. Örneğin Rousseau'da (Rousseau, 2019) bu temellendirme zaman üzerinden kurulurken Locke'ta üretim üzerinden kurulur. Andro Linklater ise mülkiyeti toplumu bir arada tutan şey olarak göstermiş, böylece mülkiyeti toplum kavramı üzerinden temellendirmiştir

(Linklater, 2015). Buna sebep olarak ise yine mülkiyetin dışsal yapısına gönderme yapar. Yani mülkiyet kendinden bağımsız bir başka kavramın sonucu olarak kendinden başka bir kavrama (dışsal bir kavrama) referans verir. Mülkiyet tek bir kişinin ya da kurumun malı olarak görülse de aslında kişinin kendisi ile ilgili değildir. Aksine başkalarının varlığı bu durumu gerçek kılar. Başka bir bireyin olmadığı bir durumda mülkiyetten bahsedilemeyeceği gibi, bizden başka birinin olduğu durumda da mülkiyetimiz onunla yaptığımız bir anlaşma niteliği taşır. Asıl olan benim bir toprak parçasına sahip olmam değildir. Asıl olan başkasının bu toprak parçasına sahip olmaması ve bunu kabul etmesidir.

Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip “ Bu, bana aittir.” diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun gerçek kurucusu oldu. Bu sınır kazıklarını söküp atacak ya da hendeği dolduracak, sonra da hemcinslerine ‘ Bu sahtekâra kulak vermekten sakının! Meyvelerin herkese ait olduğunu, toprağın ise kimsenin olmadığını unutursanız mahvolursunuz’ diye haykıracak olan adam insan türünü nice suçlardan, nice savaşımlardan, nice cinayetlerden, nice yoksulluklardan ve nice korkunç olaylardan esirgemiş olurdu! (Rousseau, 1990).

İkna veya itaat mülkiyeti kuran bir mekanizma oluşturur. Bu aşamadan sonra kavramı kuvvetlendirecek diğer kavramlar ortaya çıkar. Adı geçen kavramlar bir sonraki bölümde daha detaylı bir şekilde tartışılacak olan zaman, üretim ve adalet-eşitlik gibi kavramlardır. Kademeli olarak gelişen durum, mülkiyet fikrini güçlendirir. Adalet, özgürlük ve eşitlik gibi kavramlar, mülkiyet sayesinde güvence altına alınmış gibi gözükür. Ancak Rousseau’nun da belirttiği gibi durum bundan biraz daha farklıdır. Mülkiyetin korumaya aldığı vaat ettiği kavramlar, iddiası ile çelişkili bir neden-sonuç ilişkisi içerisine girer ve aslında koruduğunu iddia ettiği kavramların sorunlu bir düzeye gelmesine bizzat kendisi neden olur.

3.1. ZAMAN ODAKLI MÜLKİYET

Mülkiyeti öncül bir terime bağlama durumu, kavramın Locke, Marx, Proudhon ve daha birçok düşünür tarafından farklı şekillerde tartışılmasını sağlamıştır. Mülkiyeti anlama denemelerinden biri Jean-Jacques Rousseau tarafından zaman üzerinden yapılmıştır.

Rousseau'nun 'ilk oturma hakkı' olarak tanımladığı durum zaman içerisinde bir toprak parçası üzerinde kim daha eski bir yerleşmeye sahip ise, bu toprağın o bireyin kontrolünde/mülkiyetinde olacağı savunmasıdır. Bu açıklama gerek Locke'un gerek Hobbes'un ve daha sonraları Marx'ın da kullanacağı bir insan (toplum) tarihinin başlangıcına tahmini bir dönüş içermektedir. Ancak yine de dayanılan tarihsel olaylar, Hobbes ve Locke'ta 'Doğa Hali' (ikisinde de farklı ele alınsa da bir başlangıç tahayyülü açısından benzerlik gösterirler), veya Marx'ta sınıflı toplumun oluşmasına dair tarihsel tahminler, ellerindeki tarihsel verilerin sınırlılığı karşısında gerçeklikten uzak olma riskini hep taşıyacaklardır. Arkeolojik çalışmalar sonucunda keşfedilmeye devam eden ilk toplumlar, sözünü ettiğimiz tarzdaki bir başlangıç hikâyesini her defasında değiştirme potansiyeline sahip olacak ve keza Göbeklitepe'de olduğu gibi kökten bir değişimin eşiğine de getirecektir. Düşünürler tarafından yapılan tarihsel geriye dönüşler ve tarihsel bir başlangıç oluşturma refleksi Rousseau'da da ortaya çıkmıştır. Rousseau Toplum Sözleşmesi'nde İlk oturma hakkının oluşması için çeşitli koşulların olduğundan söz eder.

'Önce, bu toprakta o zamana kadar kimsenin oturmamış olması, sonra bir kimsenin yalnız geçimine yetecek kadar yer tutmuş olması; son olarak da bu toprağın boş bir törenle değil, çalışma ve ekip biçmeyle elde tutulmuş olması gerekir.'(Rousseau, 2019)

Elbette ki modern zamanda bir toprak parçasının üzerinde ilk kimin yaşadığı ve bu parselin kimin mülkünde olduğu konusu sahiplenme süreci üzerinden yapılmasa da, zaman üzerinden yapılan bu teori tarihi bir başlangıç noktası üzerinden mülkiyetin nasıl oluştuğuna ve nasıl oluşması gerektiğine dair bir fikir ortaya koymaktadır. Mülkiyetin başlangıçcı zamansal bir sürece oturtulur ancak bu hakkın devamlılığı üretim üzerinden meşrulaştırılır.

3.2. ÜRETİM ODAKLI MÜLKİYET

Mülkiyet kavramı, kapitalist sistemin en önemli yapı taşını tek başına karşılayabilecek kadar güçlü ve köklü bir anlam içermektedir. Kavram Rousseau'dan farklı olarak bu sefer emek/üretim ve sahiplenme arasında kurulan bağ ile meşrulaşmıştır. Batı dünyası makineleşme ile yeni bir üretim tarzına geçmiştir. Artık bir zanaatkârın elinden çıkan, uzun zaman ve emek gerektiren üretim sürecinden ziyade, makinelerin yer aldığı daha hızlı bir üretim süreci oluşmuştur. Bu üretim tarzını beslemek için ise ham maddeye duyulan ihtiyaç önceki yüzyıllara nazaran katlanarak artmıştır. İngiltere'de meydana gelen 'çitleme hareketi'¹⁴ ve daha küresel ölçekteki sömürgecilik, ham madde ihtiyacını karşılamak (veya hammaddeyi tek bir merkezde toplamak) üzere ortaya çıkmıştır.

Özellikle Locke'un temellerini attığı, üretim üzerinden mülk edinmeye hak kazanma düşüncesi, bireyin herhangi bir ürün ya da avın üzerinde verdiği emeğe göre, o şeye sahip olabileceğini öngörür. En basit anlamıyla ve *doğa halinden*¹⁵ yola çıkıldığında tutarlı gibi gözükse de, yarattığı sistemin daha karmaşık hale gelmesi ile yetersiz bir hal almıştır ve almaktadır.

17. yüzyıldan itibaren, ürünün ya da herhangi bir şeyin sahipliği, onun üzerinden gerçekleşen üretimle ve o şey için harcanan emekle betimlenmeye başlanmıştır. Ancak bu tanımlamalar beraberinde büyük sıkıntılar ve eşitsizlikler doğurmuştur. David Harvey Locke'un teorisinden bahsederken;

“ Locke'un teorisinde çirkin bir sonuç vardır. Değer üretemeyen bireylerin mülkiyet üzerinde hakkı yoktur. Kuzey Amerika'nın yerli nüfusunun “üretken” kolonistler tarafından

¹⁴ Çitleme hareketi 18. yüzyılda İngiltere'de Küçük toprak sahiplerinin mülklerinin toplanması sonucunda büyük çiftliklerin yaratılmasını sağlayan ve sonucunda büyük halk kitlelerinin üretim anlamında topraktan kopmasına sebep olan yasal süreçtir.

¹⁵ Thomas Hobbes'un ilk olarak 17. yüzyılda kullandığı ve devletsiz bir ortamdaki insanı betimleyen kavramdır. Otoritenin olmadığı bir ortamda sürekli savaş halinin olacağını, insanın hırslarının ve bencilliklerinin en açık haliyle ortaya çıkacağını varsayan düşüncedir. Yine 17. yüzyılda John Locke tarafından çürütülecek ve savaş hali varsayımı yanlış kabul edilecektir.

yerlerinden edilmeleri, yerli popülasyonun değer üretmediği gerekçesiyle meşrulaştırılmıştır...Locke'un mülkiyet teorisinin temelini oluşturan değer üreten emek tanımı, artık birey için geçerli değildir.”(Harvey. 2012)

cümlelerini kullanmıştır. Harvey'in “çirkin” olarak betimlediği sonuç ise üretkenlikle bir tutulan mülkiyetin, insan varoluşunun önüne geçmesidir. Emek-değer üretemeyen bireyin bir anlamda varoluştan getirdiği haklar (fiziksel varoluştan kaynaklanan mekân ihtiyacı, bedeninin boşlukta yer kaplaması) yok sayılmış ve var olduğu fiziksel çevrede herhangi bir hak iddia etmesi engellenmiştir.

Günümüz şehir teorileri incelendiğinde ise durum çok da farklı değildir. Kapitalist sistemin şekillendirdiği şehir silüetleri adil bir çerçeveden çok uzaktır. Bireyin var olduğu için sahip olması gereken hak (varoluşundan kaynaklanan hacim ve onun etkisinde olan mekân) hala emek-üretim değeri üzerinden ölçülmekte ve bireyin şehre etkisi kısıtlanmaktadır. Bireyin kente etkisinin önemini ise Lefebvre'nin *kent hakkı*¹⁶ teriminde görebiliriz. Kişinin yaşadığı çevreye etki edebilmesi, o bireyin özgürlüğüyle ilgili bir meseledir. Ancak kapitalin yoğunlaştığı şehirlerde bu haktan bahsetmemiz çok da olası gözükmez. Bahsi geçen değişikliği yapabilmek için gereken şeyin, birey olmaktan çok, yeterli düzeyde değer üretebilen bir birey olmaktan geçmesi ise adaletsizliğin ortaya çıkmasını sağlar. Üretim araçlarına sahip olan bireyin yarattığı veya sömürdüğü değeri şehir-mekânda kullanabilmesi ona şehri değiştirme hakkı verirken bu üretim potansiyeline sahip olamayan birey bu haktan mahrum kalır. Daha açıklayıcı olarak David Harvey bu durumu zenginlerin mekâna hükmünün olduğunu ancak yoksul kesimin mekâna mahkûm olduğu (Harvey. 1973) şeklinde açıklamıştır. Mekân üzerinden belirtilen hükmetme ve ona tabi olma durumu, iki kutup yaratır. Bu kutuplardan da anlaşılabilir olduğu gibi hiyerarşik bir katmanlaşma mevcuttur. Harvey'in zenginler olarak tanımladığı kesim ile yoksullar arasında bir iktidar ilişkisi kurulur. Kullanılan kelimenin hükmetme olması, bir grubun kontrolü altında olan bir

² İlk kez Lefebvre'nin 1967 tarihli “The Right to the City” kitabında yer almış bir terimdir. Kent üzerinde hak iddia etmek, onu değiştirebilme gücü olarak tanımlanmıştır. Bireyin çevresini ve dolayısıyla şehirini değiştirebilmesinin, kendi geleceğini ve nasıl bir ortamda (sosyal, ekonomik, kültürel) yaşamak istediğini de etkileyeceğini savunan terim, adil bir mekân kullanımını amaçlamaktadır.

durumdan bahsetmektedir. Şehir/mekân üzerinden okunacak olan mülkiyet ilişkisi iktidar mekânizmasını var etmiştir.

Kent mekânı üzerinde oluşturulan rant iki şekilde oluşur. Mutlak rant ve diferansiyel rant. En kaba tabiriyle toprağın kendi üreteceği değere göre fiyatlandırılması mutlak rantı oluştururken, bu toprağın konumundan, coğrafi olasılıklarından, hizmetlere olan yakınlığı ya da uzaklığından oluşacak ekonomik farklılıklar ise diferansiyel rantı oluşturur. Şehir toprağında daha belirleyici olan diferansiyel rant kimi zaman toprağın üretim potansiyelinden bağımsız olarak değer kazanmasına sebep olur. Bu aşamada devreye mübadele ve kullanım değerleri girer. Alt ekonomik sınıfın temel ihtiyacı olan konut, mübadele değerine tabii olacağından, şehir toprağının piyasa değerindeki değişimi bu gruba ait olan bireyleri doğrudan etkileyecektir ancak bu dalgalanmaları tolere edebilecek ekonomik sınıfları aynı sertlikte etkilemeyecektir. Bu yüzden şehir toprağının bir kesimi yoksul sınıfı barındırırken diğer bir kesimi tamamen elit bir sınıfa hizmet verebilecektir. Ancak bu ayırmda yoksul kesimin mekândaki devamlılığı garanti altında değildir. Herhangi bir kentsel dönüşüm, ulaşım sorunu ya da yeni açılacak olan bir yol, onları bu bölgeden uzaklaştırabilecektir (taşınmaya zorlayacaktır). Kullanımı için gerekli mekâna muhtaç olan alt sınıf kirada oturduğu evin azami iktidarını elinde bulundursa da herhangi bir ekonomik dalgalanmaya minimum direnç gösterme eğiliminde olacaktır ve mekândaki sabitliği her zaman risk altında olacaktır. Buna karşılık ekonomik olarak güçlü olan toplumsal gruplar mekânı muhafaza etmekte daha dirençli ve güvenli olacaklardır. Bu farklılık değişik ekonomik sınıfların mekânda farklı kalıcılıklar göstermesine neden olacaktır. Aynı şekilde mekân ile kuracakları iktidar ilişkileri de o ölçüde farklılaşacaktır.

Fiziksel bir mekânın veya metanın sahibi olma durumu onu koruma ve onun hakkındaki kararları da verebilme durumunu beraberinde getirir. Mülk sahibi dışında, mala el koymaya çalışan ya da mekâna girmeye çalışan kişi yasalar önünde (eğer tutarlı bir yasal sistem var ise) haksız durumda olacaktır. Mekân tek kişinin eline geçmiştir ve onun yönetimindedir. Bu hakkı ondan almanın tek yolu, bu arsanın değer karşılığını arsa sahibine vermek ya da ekonominin şartlarını kullanarak bunu ona mecbur bırakmaktır. Mecbur bırakma işlemi

ekonomik bir çerçevede gerçekleştirilirse bu yerinden etme meşru bir hal alır. Ancak güç zoruyla yerinden etmek veya izinsiz bu alanı kullanmak yasa dışı sayılır.

Ekonomik yollar ile yerinden etmenin izlerine, 2000 sonrası İstanbul'da gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinde rastlanabilir. 1999 depremi sonrasında yapı stoğunu

Resim 9:Fikirtepe İnatçısı

güçlendirmek ve arttırmak amacıyla gerçekleştirilen projeler (en azından söylem olarak bu şekilde lanse edildi), mekânsal soylulaşmalara ve yerinden etmelere sahne oldu. Yerinden etmelerin en belirgin kanıtı olarak eski arsa ve mülk sahiplerinin, bir daha bölgeye geri dönmemeleri olarak verilebilir. 2000 sonrası dönüşüm bölgelerinden biri olan Fikirtepe hem tartışmaları açısından hem de dönüşüm projelerine örnek olması açısından yararlı bir örnek oluşturur. Fikirtepe bölgesinde yapılan anketler göz önüne alındığında, ankete katılanlarının % 91 gibi ezici bir çoğunluğunun, dönüşümden sonra Fikirtepe'de yaşayamayacaklarını bildirdikleri ortaya çıkar (Ayık ve Avcı, 2013). Bunun sebebi dönüşüm sonrası gerçekleşecek olan ekonomik yapıdır. Yapı stoğunun kalitesinin artması ve iş merkezleri ile gökdelenlerin, gecekondu mahallesi yerine geçmesi, kent toprağının rantının artmasına sebep olur ve mekânın ekonomik yapısını değiştirir. Başlı başına bir yerinden etme politikası olsa bile, anketlerde ironik bir sonuç da belirmiştir. Bölgenin dönüşüme uğramasını isteyen bölge sakininin oranı % 88 gibi yüksek bir orandır. Bu açıdan parsel sahiplerinin mekânı

sahiplendikleri söylenemez. Fikirtepe’de daha fazla oturamayacaklarını bilmelerine rağmen bu projenin gerçekleştirmelerini istemeleri, ekonomik çıkarlarını buldukları mekânın komşuluk ve alışkanlık gibi getirilerinden daha önemli bir konuma yerleştirdiklerini gösterir.

Oranlar bu kadar fazla olsa bile bütüncül bir karar olmaktan uzaktır. Bölgeye aidiyeti olan kitlenin, Fikirtepe’den uzaklaştırılması ise yukarıda bahsedilen yerinden etme durumunu çok daha açık bir şekilde ortaya koyar. 2005 yılında planlanmaya başlayan proje, süreç içerisinde birçok belirsizlikle karşılaşmıştır. Yaşanan belirsizlikler sonucunda, projenin hız kazanabilmesi için yasal değişikliklere gidilmiştir. 2013 yılının Mayıs ayında bölgenin statüsü 6306 sayılı –Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun Kapsamında- riskli alan olarak değiştirilmiştir. Yapılan bu yeni değişiklik sayesinde sürecin başında evlerini boşaltmak istemeyen bireylerin süreç içerisindeki güçleri sınırlandırılmıştır. Yeni yasa ile birlikte mal sahiplerinin tümünün rızası yerine, mülkte söz hakkı olanların çoğunluğuna bakılmaya başlanmıştır (Ayık ve Avcı, 2013). Mülklerini satmak istemeyen kişilerde çoğunluğun rızası adı altında “yasal” bir yerinden etme sürecine tabi kılınmışlardır.

Proje başlamasından 8 yıl sonra gerçekleşen kanun değişikliği, projeye hız vermekle birlikte, bu sürecin kimi mal sahibinin istekleri dışında gerçekleştirilmiş olduğunu ortaya koyar. Fiziki bir zorlamadan ziyade ekonomik ve “yasal” zorlamalar ile gerçekleştirilen yerinden etme, bir aşamaya kadar meşru görülür. Fikirtepe’de yıkımlar gerçekleşmeye başladıktan sonra yıkım kararı konusunda engellerle karşılaşan bir yapıyı, inşaat alanı içerisindeki tek kalmış şekilde gösteren fotoğraf (resim:11), Fikirtepe’deki yerinden etmelerin simgesi olmuştur. Fikirtepe inatçısı olarak ünlünen mülk sahibi, süreç sonucunda yıkıma izin vermiştir.

Kent toprağının rant üretmesi onu sadece üst sınıf için erişilebilir kılarken, alt ekonomik sınıfa ait olan birinin kent toprağıyla iktidar ilişkisi kesilmiş olur (iktidar olma ilişkisi olarak kesilir zira alt sınıf mekândaki mevcut iktidardan etkilenen kesimdir). Kesilen bu iktidar ilişkisi kent mekânını değiştirebilme gücü üzerinden kesilen bir ilişkidir. Bireyin yaşadığı

çevre üzerinde hak iddia etmesi ve burayı değiştirme gücü kısıtlanır. Oluşan bu kısıtlılık hali bireyin ya da grubun sahip olduğu değer ile oranlıdır. Üretilen değerin topluma eşit paylaştırılmaması, ekonomik farkın azaltılmaması ve mekâna sahip olma şansının arttırılmaması mülksüz kesimin yasal bir şekilde mekânı kullanmasına müsaade etmeyecektir. Bu tek yönlü iktidar ilişkisi bozulmadan devam edecek ve mekânın tek bir ekonomik sınıf tarafından biriktirilmesi ile sonuçlanacaktır.

Birikim bir kültür yaratacak ve sistemin en önemli terimlerinden biri haline gelecektir. Toplumsal sınıflar arasında homojen bir birikim süreci (gerek mekân üzerinde gerekse ekonomik anlamda) gerçekteşemeyecektir. Birikimleri koruyan sınırlar da daha belirgin formlara bürünürler. Birikim farklılıklarını koruyan unsurlar, şehirlerde duvarların ve kolluk kuvvetlerinin daha görünür olması ile somutlaşır. Birikim süreçleri özellikle sömürge bölgelerinde sert kırılmalara sebep olurlar. Birikim süreçleri sonucunda ortaya çıkan farklar sömürge coğrafyalarda en görünür hallerine ulaşırlar. Oluşan somut ayırım kent mekânının bölünmesi ile sonuçlansa da etnik ve ırksal farklılıkları da kapsayarak daha derin yarıklar oluşturabilir. Güney Afrika'da yaşanan 'Apartheid'¹⁷ uygulaması, inşa edilen sınırların en belirginleri arasında yer alır. Güney Afrika Parlamentosunun eski üyesi Dr. Essop Essak Jassat, kendisiyle yapılan bir röportajda "Biz, ülkenin bir şehrinden başka bir şehrine giderken bile ilçemize bağlı emniyetten izin kâğıdı almak zorundaydık. Bu kâğıtla nereye gideceğimiz ve ne kadar süre orada kalacağımızı belirtir ve şehirden çıkabilirdik." diyerek, iktidar süreçlerinin, mekân üzerindeki ayrımcılığını vurgulamıştır. Ekonomik birikimin tek bir grup elinde toplanmasını sağlayan apartheid süreci, mekânı kontrol etmenin nasıl bir iktidar ürettiği üzerinde güçlü bir örnek sunmaktadır.

¹⁷ Apartheid: 1948-1994 yılları arasında Güney Afrika'da uygulanan devlet politikası. Politika dâhilinde siyah ten renkli insanların vatandaşlık hizmetlerinden yararlanamaması gibi uygulamalar yer almıştır. 46 yıl devam eden ayrılıkçı politikalar, Nelson Mandela'nın ülkenin ilk siyahi lideri seçilmesiyle son bulmuştur.

3.3. ADALET VE EŞİTLİK ÜZERİNDEN MÜLKİYET

Konu adalet ve özgürlükler çevresinden oluşturulmaya başlayınca ise daha derin bir içerik almaktadır. Özellikle 18. ve 19. yüzyıl devrimleri göz önüne getirildiğinde bir mülke sahip olma düşüncesi özgürlükler alanında tanımlanmaya başlanmış ve bireyin vazgeçilmez haklarından biri konumuna gelmiştir. Bu durum İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin¹⁸ 2. maddesinde açıkça belirtilmiştir.

“Her bir politik birleşmenin amacı; doğal ve dokunulamaz insan haklarını korumaktır. Bunlar; özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, güvenlik hakkı ve baskıya karşı direnme hakkıdır.”

Ayrıca aynı belgenin 17. maddesinde mülkiyet dokunulmaz ve kutsal bir hak olarak verilmiştir. Fransız Devriminin bir sonucu olarak yazılan İnsan ve Yurttaş Hakları bildirgesinden sonra mülkiyet anlayışı mutlak bir anlama evrilmiştir. Ancak özgürlüğün ve adaletin temellerinden biri olarak sayılmaya başlanan mülkiyet kavramı vaat ettiği aksine bir bozulmaya sebebiyet vermiştir. Çeşitli gruplarda veya bireylerde, toplanan mülkün toplum geneline yayılmaması toplumsal eşitsizliği ve gruplar arasındaki ekonomik uçurumu genişletmiştir. Bu sebeplerden dolayı eşitlik, özgürlük, emniyet için bir araya gelmişsek, mülkiyet için burada değiliz demektir (Proudhon, 2016). Bu açıdan bahsi geçen adaletler ve özgürlükler belli bir kesimin elinde yoğunlaşmaya başlayacaktır.

Mülkiyet: ADALET'in üstünde mülkiyet. Her daim egemenlerin, asillerin ve mülk sahiplerinin koruyucu meleği olarak kendisinden medet umulan ADALET'in, her toplumun genel, kökensel, kategorik yasası ADALET'in üzerinde tutulan mülkiyet. (Proudhon, 2016).

Türkiye Cumhuriyeti mahkeme duvarlarını süsleyen ‘Adalet mülkün temelidir.’ yazısı da bu açıdan anlamını kazanacaktır çünkü asıl olanın adalet değil de mülkiyet olduğu anlaşılmaya başlanır. Mülkiyet adaletten daha üst bir konuma yerleştirilmiştir. Öyle ki adalet sadece bir temel unsurdur ve onun üzerinde yükselen bir mülkiyet bulunmaktadır. Bu anlayış

¹⁸ La Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen

mahkemeleri bir anlamda tapu kuruluşuna çevirir. Adalet, özgürlük ve eşitlik mahkemelerin varlığının öncü kavramları olmaktan çıkarlar. Yukarıda belirtilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinin 2. maddesinde sayılan unsurlar arasındaki eşitlik bozulur ve hiyerarşik bir düzen başlar.

3.4. SAHİPLİK VE MÜLKİYET

Kavramsal bir dışsallık ile beraber kavramın anlamında pratik bir dışlama da yatar. Mülkiyet modern anlamı bakımından bir kimseye bir mülkü kullandırmamak ve onu bu mülkten dışlamak anlamı taşır. Bu düşünceyi tartışmak için Macpherson'un (Macpherson, 1978) tarihsel mülkiyet görüşünden ve kavram üzerindeki düşüncelerinden yararlanmak faydalı olacaktır. Mülkiyet teriminin coğrafyalar arası nasıl bir değişim gösterdiği "Mülkiyet-Artık Mekân İlişkisi" bölümünde tartışılmıştı. Ancak en az coğrafi farklılık kadar önemli bir başka değişim de zaman üzerinden gerçekleşmektedir.

Macpherson, mülkiyet anlayışındaki değişimi, kelimenin İngiliz dünyasındaki anlayışını ve değişimini izleyerek ortaya koymaya çalışır (konu İngilizler olunca aslında bu kavramı onlardan almış birçok coğrafyadaki anlayış da bir nevi bu değişimi yaşamış olmaktadır). 17yy. İngilizesinde mülkiyet (property) kelimesinin anlamı şeylere sahip olmaktan ziyade, o şey üzerinde hak sahibi olmak anlamına geliyordu. Bir eşya üzerindeki tamamen kontrol veya tekelden ziyade geçici ve sınırlı bir haktan bahsediliyordu. 18. ve 19. yüzyıllarda kapitalizmin gelişmeye devam etmesi ve şeylerin market değerlerinin öneminin artması, mülkiyet kelimesindeki hak iddia etmeyi daha somut bir hale getirdi. Öyle ki değişen zaman ile birlikte şey üzerinde yaratılan soyut bir hak, onu tamamen birine ait yapma şeklinde algılanmaya başlandı. Bu değişim aynı zamanda değişen ekonomik sistemi ve bireyin şeyler üzerinde kurduğu kontrol mekânizmasını da gösteriyor ve mülkiyeti daha mutlak bir şekle sokuyordu. Daha güncel bir değişim olarak ise bu mutlak algının da değişiyor olması ve ekonomik bağların daha da güçlenmesi ile birlikte yerini, kâr üzerinde oluşan bir tekel anlayışına bıraktı.

Mülkiyeti insanın hayatını idame ettirmesi için vazgeçilmez bir hak olarak gören liberal görüş özgürlükçü bir mülkiyet yapısı ve bireyci bir anlayışı benimser. Macpherson bu ilişkiyi liberal demokrasinin en büyük çelişkisi olarak öne sürer ve bu mülkiyet anlayışına bir eleştiri getirir. Liberal demokrasinin özgürlükleri korumak için savunduğu bu mülkiyet anlayışı bireyler arasında eşitsizlik, sınıflaşma ve birçok kesimde yoksullaşmalara sebep olmaktadır. Özgürlük adına savunulan bu mülkiyet ilişkisi bireyler arasında çıkar ilişkileri kurarak, grupların özgürlüklerinin kısıtlanmasına varacak noktalara ulaşmaktadır. Bireyin kendine ait bir mülkiyeti olmasından ziyade başkalarının bu mülk üzerinde herhangi bir erişiminin olmaması temeli dışlayıcı bir anlam oluşturmaktadır ve aslında özgürlükçü görüşe de aykırıdır. Bu sorunun çözülmesi için Macpherson (Macpherson, 1978) kelimenin anlamının genişletilmesini ve dışlayıcı özelliğinden kurtarılması gerektiğini savunmaktadır. Bu dışlayıcılığın mekân üzerindeki etkisi ise artık mekânın kullanımının meşrulaştırılması ve dışlayıcı bir anlayışın yok edilmesi olacaktır. Bu sayede arazinin mülk sahibi dışındaki herkesten dışlanması sorunu, kullanımın hak üzerinden tanımlanması ve kelimenin anlamının genişletilmesi ile daha adaletli bir konuma oturtularak başkalarının kullanımına imkân sağlayacaktır. ‘Mülkiyet Nedir?’ kitabında Cicero’nun tiyatro örneğine değinen Proudhon, sahiplenme ve mülkiyet üzerindeki farklılığı net bir şekilde vermektedir.

İşte antik felsefenin mülkiyetin kökeniyle ilgili söyleyebildiği en filozofça lakırdı budur. Tiyatro diyor Cicero, herkesin ortak malıdır, ama herkesin kaptığı yer kendisine aittir: Yani açıktır ki birileri o yeri sahiplenmiştir, ama mülkiyetine geçirmemiştir. Bu kıyas, mülkiyeti iptal ediyor; üstelik eşitliği de içeriyor. Bir tiyatrodaki aynı anda hem parterde, hem locada, hem de balkonda yer tutabilir miyim? Geryon gibi üç bedenim olmadığı sürece veya rivayete göre büyücü Appollonius’un yaptığı gibi aynı anda birden çok yerde olamadığım sürece bunu yapamam.(Proudhon, 2016)

Proudhon’un bu alıntısından da açıkça anlaşılacağı üzere mülk edinme ile sahiplenme arasında büyük bir fark mevcuttur. Sahiplenme tiyatrodan faydalanmayı herkese açık hale getirir. Bu durumda Cicero’nun tiyatrosu, toplumsal yaşama katılım için bir metafor olarak görülebilir. Mülkiyetin egemen olduğu bir sistemde bu katılım kısıtlanacaktır. Kısıtlanmanın sebebi belirli sayıda mevcut olan koltukların tek bir kişi tarafından mülk edinilebilmesidir.

Bu ekonomik yeterliliğe sahip olamayan biri için toplumsal katılım engellenmiş olur. Toplumsal hayata katılım sağlayabilmek için bireyin toplum içinde yer alması yetmez olur. Aynı zamanda ekonomik yeterliliğe de sahip olması gerekir. Sonuç olarak, sürekli bir mücadele durumu ortaya çıkar. Mücadele durumu elbette ki beraberinde eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri de getirir. Yani yasalarca ‘koruma altına alınan’ haklar, bir diğer ‘hak’ için yok sayılır.

Tüm bu sebeplerden dolayı artık mekân kullanımı ile mülkiyet arasında dönüştürücü bir ilişki vardır. Artık mekânlar, katı mülkiyet sistemlerinde yaşayan toplumlar için farklı bir perspektifin açılmasını sağlayan bir eylem mekânı oluşturur. Çok sayıda tiyatro koltuğunun tek bir kişi ya da grup tarafından ele geçirilmesinin toplumu oluşturan temel durumlar arasında gören düşünce, elbette ki bu koltukların işgal edilmesine suç veya ihlal gözüyle bakar. Ancak asıl olan, işgal eyleminin mülkiyete karşı bir saldırı olmak yerine, sahiplenme için bir zemin oluşturmasıdır.

4. ARTIK MEKÂN ÜZERİNDEN HETEROTOPYA-EŞİK KARŞILAŞTIRMASI

Artık mekân alışlagelmiş veya ‘istenen’ şehir düzeninden farklı bir yapıda var olur. Bu bakımdan artık mekân şehir mekânda, ‘karşı’, alternatif bir mekân üretimine sahiptir. Sahip olduğu karşı düzlem ve ötekilik, Foucault’un heterotopyasını ve Stavrides’in eşik mekânlarını tartışmaya açar.

Heterotopya, Foucault’un tanımına göre bir düzen içerisinde yer alan farklı bir düzen gibi tanımlanır. Bir gerçeklik içerisinde farklı bir gerçekliktir. Baskın bir ritüeller dünyasının içindeyken, mekân değişimiyle farklı ritüellere tabi olma ancak diğer dünyadan da kopmamaktır. Hapishaneler, akıl hastaneleri ve bu tarz mekânlar Foucault için heterotopya örnekleridir. Öteki Mekâna Dair metninde Foucault, bu terimi ayna ile örnekler;

Ayna aynı zamanda bir heterotopyadır; kendimi orada gördüğümde bulunduğum yerde olmadığımı aynadan yola çıkarak keşfederim. Genel olarak Heterotopik bir mevkîye bir değirmene girilir gibi girilmez. Ya orada zorla kalınır; kışlanın, hapishanenin durumu budur ya da kurallara ve arınmalara boyun eğmek gerekir. Oraya ancak belli bir izinle ve belirli davranışları yerine getirdikten sonra girilebilir.(Foucault, 1988)

Artık mekânda ise durum biraz daha farklı bir hale geliyor. Tam olarak bir heterotopya yaratmasa da bir düzenden çıkılmakta ve bir anlamda başka bir düzen yerine bir düzensizliğe girilmektedir (özellikle kullanılmayan bir yapıya girildiği düşünüldüğünde bu cümleler daha rahat anlaşılacaktır). Farklı bir ortamda olunur ve ritüeller kendisini fesheder (elbette buraya giren bireyin kendisiyle beraber getirdikleri haricinde). Ancak bahsedilen ritüellerin sebebi bu sefer farklılaşır. Artık mekânın ve otoritenin zorladığı ritüeller olmaz ancak onun yerini alışkanlıklar alır. Artık, bu mekânda dışarıda yapılamayan aktiviteler yapılabilecektir. Toplum açısından en çok akla gelecek ve provakatif olan cinsel birleşimler, uyuşturucu kullanımı ve bunun gibi toplum içerisinde tabu kabul edilecek eylemler, dışarıdaki baskıya tabi kalmayacaktır. Bunun haricinde artık mekân, siyasal baskıların ve yasakların da

uygulanmadığı bir alan yaratacak ve çeşitli aktivitelere ve oluşumlara olanak verecektir. Bu gibi durumlarda artık mekânın kendisi değil belki içinde yapılacak aktivite birer heterotopya olarak algılanabilecektir.

Her ne kadar ötekilik, heterotopyanın kurucu terimlerinden biri olarak ortaya çıksa da, Arun Saldanha, bu durumu bir ikilik yarattığı gerekçesiyle eleştirir. Ona göre Foucault'un öteki söylemi, toplumu öteki olan ve olmayan olarak ikiye ayırmaktadır ki bu ayırım yetersiz kalmaktadır. Normal olan ve olmayan, öteki olan ile olmayan gibi söylemler, toplum içerisindeki, dinamik değişimleri ve heterojenlikleri yok sayarak, birbirlerinden farklı homojenlikler yaratmaktadır. Toplumun dinamizmini yakalayamayan söylem, gerçekçilikten uzak, statik bir toplum tahayyül eder (Saldanha, 2008). Ancak bu eleştirilere rağmen var olan artık mekân normatif bir mekân olmaktan çok uzaktır. Ritüelden arındırılmış mekânsallığı şehir düzeninde, sıkça karşılaşılmayan bir durumdur. Saldanha, homojen bir toplum düşüncesi olmamasında haklıdır, ancak mekânların birbirlerinden farklı oluşları farklı performanslar yaratarak mekânsal ayrışmalara sebebiyet vermektedir.

Eşik mekân ise iki alan arası bir bölge tanımlar. Bu ara kesit ne bir bölgenin, ne diğerinin kimliğini taşır. Bu özelliği ile kimlikler üzeri bir yapıya sahiptir. Kalıcı bir karakterden ziyade geçici ve anlık bir durumdur. Ara mekân oluşu sayesinde farklılığa dair bir farkındalık yaratabilme potansiyeline sahiptir. Bahsedilen kimlikler birbirlerinde farklı bir konumlanışa sahip olduklarından -gerek mekânsal gerekse sosyal- birbirlerini tanıyabilmek için farklı bir alana ihtiyaç duyarlar. Eşik, ara konumda yer alır ve ötekiliğe yaklaşmak için bir ekran görevi görerek karşılaşmaların gerçekleşmesini sağlar (Stavrídes, 2010).

Stavrídes eşik mekânda bulunmanın yaratacağı farklılıktan bahsederken aynı zamanda onu yaratmanın da mümkün olduğundan bahsetmektedir. Bu düzlemde yapılan bir mekân üretiminin farklı bir kültür doğuracağı ve bir eşikler kentine doğru yol alacağını belki de biraz romantik bir şekilde betimler. Buralarda insani özgürleşmenin radikal ötekiliğiyle karşı karşıya gelinir, ona yaklaşılr ve bu radikal ötekilik keşfedilir (Stavrídes, 2010).

2001 yılında Genova’da gerçekleşen gösterileri konu alan “Get Rid Of Yourself” videosunda, bir gösterici ile yapılan röportaj ötekiliğe açılan anlık farklılaşmayı vurgular. Protestolar sırasında bölgeleşmeyi (polis bloğu karşısında göstericiler) hissettiğini söyleyen konuşmacı, her yerin polis ile kaplı olmasına rağmen durumu kontrol altına alabilmek için herhangi bir şey yapamadıklarından bahseder. İktidar kontrol gücünü kaybetmiştir (Corporation, 2003). İktidarın kontrolü kaybettiği bir anda, (onun en açık kontrol organı olduğu için polisin),polisin karşısında yer alacak olan kalabalık bir eşikte var olacaktır. İktidarın kontrolü sağlayamadığı bir yer olan protestocuların arasından, polisin bulunduğu yere bakan bir kişi uçurumun kenarından aşağıya bakıyormuş gibi bir pozisyonadadır artık. İktidar belki de daha önce hiç olmadığı kadar belirgin bir şekilde karşısında yer almıştır ve kişi o iktidarın altında değildir. Bulduğu ara mekân deneyimi geçici olsa bile, bir özgürleşme mekânı yaratmıştır.

Liminalite, yani geçici olarak bir ara bölgede bulunma deneyimi, bize alternatif bir özgürleşme mekânsallığı imgesi sunabilir. Böylece ara mekânlar yaratmak, belirli kimliklere tekabül eden mekânlar yerinde kimlikler arası karşılaşma mekânları yaratmak anlamına gelebilir. (Stavrides, 2010)

Bu noktada heterotopya ile eşik mekân arasında mekânsal bir fark oluşturulmalıdır. Eğer bu fark yaratılmaz ise iki terimin birbirleri ile karışma ve aynı gözükme tehlikesi oluşur. Bahsedilen kavramların arasındaki temel fark eşik mekân üzerinden tanımlanırken, heterotopyanın ritüeller üzerinden tanımlanmasıdır. Terimlerin temellerinin oluşturan bu fark ortaya koyulmaksızın, iki terimi tartışmak zorlaşır. Eşik anlık bir oluşumdur. Başka bir duruma veya gerçekliğe açılan bir kapıdır. Yeni veya farklı olarak bahsedilen durumun kendisi ya da mekânı değildir. Sadece onu gösteren bir mekândır. Öte yandan heterotopya, yeni ya da farklı olan ritüellerin benimsendiği bir yerdir. Heterotopyada da mekân önemli bir kavram olsa da, asıl odağı davranışlardır. Foucault’un “Kelime ve Şeyler”de ele aldığı şekliyle heterotopya epistemolojik bir kavramdır ve fiziksel mekâna referans vermez. Daha çok stratejik bir performanstır (Saldanha, 2008). Yani Heterotopya performatif bir duruma işaret ederken, eşik mekân, mekânsal bir kavramdır.

Eşik ile heterotopyanın bir diğer farkı ise terimlerin kullanıldıkları bağlamların olumlu ve olumsuz çağrışımlarıdır. Foucault'un kullandığı şekli ile heterotopya, norm içerisinde var olan mekânsal olarak sınırlandırılmış ritüeller alanlarıdır. Ancak bahsedilen alanların, yine Foucault'un vermiş olduğu örnekler göz önünde tutulduğunda, hapishaneler ve bakım evleri mekânların çokluğu, ağır iktidar katmanlarının görüldüğü ve gözetim altındaki yerlerin çokluğu dikkat çeker. Bu durumda heterotopya özgürleştirici olan şeyin tam aksine tekabül eder.

Eşik mekânda, durum heterotopyanın tam tersidir. Stavridesin (2010) kavramı ele alış şekli, özgürlükçü bir anlatı üzerinden olumludur. Hatta Stavrides, eşik mekânları daha özgür bir sistemin aralayıcısı olarak yöntemleştirir. Eşiğin baktığı nokta her zaman daha olumlu bir alan olarak gösterilir. İki terim de net çizgilere yerleştirilmiş gibi gözükür. Ancak artık mekân ele alındığında yaratılacak olan heterotopyalar özgürleştirici olabilir veya faşist bir protestoda oluşacak olan eşik negatif bir anlam taşıyabilir.

Benito Mussolini'nin iktidara gelmesini sağlayan "Roma Yürüyüşü"¹⁹ negatif eşik oluşumuna bir örnektir. Ekim 1922 yılında Napoli'den başkent Roma'ya doğru yapılması planlanan protesto, bir geçiş evresini resmeder. Yürüyüş grubu Roma'ya vardığında dönemin başbakanı Luigi Facta, kralın da zoruyla görevinden istifa eder ve Benito Mussolini iktidarı çatışma olmadan devralır. Protestoda yer alan bir eylemci için bu an bir eşik oluşturur. Bulunduğu mevcut düzen ile gelmekte olan düzen arasında bir mekânda yer alır. İki ucu da görülebilen bir kapı açılmıştır. Ancak bu kapının bir tarafı Stavrides'in öngördüğü özgürlüklere değil, faşist bir siyasal düzene gitmektedir. Oluşan baskı ortamı göz önüne alındığında varılan sonuç daha özgürleştirici değildir ve bu yüzden "Roma Yürüyüşü"nde açılan eşik mekân negatif olarak ele alınabilir. Roma Yürüyüşü çok uç bir örnek oluştursa bile eşiğin her zaman özgürleştirici olmayacağı fikrini desteklemektedir. Bu kadar uç bir

¹⁹ Marcia su Roma

örnekten ziyade negatif eşikler biz farkında olsak da olmasak da daha küçük ölçeklerde oluşup kapanırlar.

Farklarının yanı sıra ikisini benzer yapan durum ise, normatif olana uymayışlarıdır ve alternatif bir oluşum sergilemeleridir. İki kavram da yer aldıkları coğrafyada dominant bir etkiye sahip olamaz çünkü kavramları oluşturan şey ötekiliktir. Foucault'un, heterotopyadan bahsettiği metninin isminden de anlaşılabilirliği gibi "öteki" kavramın kurucu ögesidir. Eşik ise bu ötekiliğe bakmayı sağlayan bir mekândır.

Her iki kavramda sosyal kontrol mekanizmaları ile kuvvetli bağlar ya da karşı çıkışlar barındırır. Heterotopya, Foucault'un verdiği hapisane gibi örnekler göze alındığında kontrol ve gözetleme ile doğrudan bir bağ içerisindedir. Eşik ise pencere oluşturduğu düzenlerin konumlarına göre kontrol eden veya kontrolden kurtulan gruplara bölünebilir. Stavrides'in bu mekânları özgürleştirici mekânlar olarak tanımlamasının sebebi de budur. Bu sebeplerden dolayı artık mekânın otorite ile olan ilişkisi ele alınmak zorundadır. Genel bir iktidar-artık mekân analizine ek olarak, otorite karşıtı olma bakımından anarşist bir mekân üretimi ve kontrolün gözetleme unsurları olarak panoptikon kavramlarının tartışılması gerekir.

4.1 İKTİDAR KAVRAMI ÜZERİNDEN ARTIK MEKÂN

20. yüzyılın sonu ve 21.yüzyılın başları teknolojik gelişmelere bağlı olarak iktidar düzenlemelerinde de dönüşümlere sahne olmaktadır. Geleneksel iktidar gücünü, mekânda tanımlı hale getirmekte ve mekân üzerindeki tahakkümünden almaktaydı. Öyle ki şehirler veya mahalleler oluşturulurken, merkez cami veya kilise gibi dini yapılardan oluşuyordu. Kent mekânındaki bu merkezi sistem, birey üzerinde dini bir otorite sağlamak için önemli bir yöntem sunuyordu. Benzer bir şekilde 3. Napolyon'da Paris'te gerçekleştirilecek olan isyanları önleyebilmek için şehre büyük bulvarlar açmış ve askerlerinin şehir merkezine

müdahale edebilmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Tarihsel olarak mekân üzerinden kurulmaya çalışılan iktidar medya organlarının gelişmesi ve bilgiye erişimin kolaylaşması ile farklı bir yola girmiş gibi gözüküyor. Ağ sistemleri ve kapitalizmin doğurduğu ekonomik yapılanmalar, geleneksel iktidar sistemini yetersiz kılıyor. Ancak yine de mekânın bu süreçteki etkisinin sıfırlandığını söylemek doğru olmayacaktır. Özellikle Arap coğrafyasında gerçekleşen Arap Baharı isyanları ve Türkiye’de meydana gelen Gezi Direnişi eylemlerinde internet ve ağ sistemlerinin iktidarı zorlayıcı yönü ortaya çıkmıştır. Ancak protestonun gerçekleştiği yer yine kamusal alan olmuştur. Sosyal medya kendini örgütleyici konuma koymuş ve gruplar arasında mekân üzerinden kurulamayan iletişim ağ sistemleri üzerinden gerçekleşmiştir. Yine de isyanlar etkilerini mekân üzerinden vermiştir. Mekândan bağımsız bir iktidar düşüncesi, hükmedilecek bir peyzaj sunamayacağından dolayı etkisiz ve içi boşalmış bir kavrama dönüşecektir. Bahsi edilen iktidar, siyasi bir hükümetten, öznesi meçhul bir modern zaman fenomenine kadar indirgenebilmektedir. Bu geniş yelpaze içerisinde tartışılacak tüm konular, bu tezde ele almak istediğim iktidar kavramı içerisine girmektedir. Öznesi meçhul iktidar kavramı her ne kadar soyut bir terim olarak karşımıza çıksa bile en çok maruz kalınan baskı çeşitlerinden biridir. Toplum içerisinde yapmamız ya da yapmamamız gereken davranışlar, yazılı olmasalar da kendilerini dikte ettirirler. Çoğunu neden yaptığımızı bilmeden yapıyor olsak bile, karşı çıkmak istediğimiz anda karşımızda bir muhatap bulamayız. Kimi zaman bu iktidar alışkanlıklarda ve benliğimizde tanımlanır. O çok renkli hırkayı neden giymeyiz? Bu ara yolu neden hiç kullanmayız? Evimizdeki kanepe neden her zaman aynı yerdedir? Koltuk takımı neden televizyona yönelir?

Binalar çoğu kişinin zihninde değişmez birimlerdir; değişebilir mekân kavramı neredeyse bir tabudur, herhangi birinin kendi evinde bile. İnsanlar kendilerine ait mekânlarda dehşet verici bir ihtiyatsızlıkla yaşıyorlar. Ev sahipleri genelde mülklerini korumaktan biraz daha fazlasını yapıyorlar. İnsanların mekânlarını sadece bozarak temelden değiştirmeye nadiren girişmeleri şaşırtıcı. (Matta-Clark, 1976)

Mekânın mutlak kılınması iktidarın oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu yüzden günlük hayatta karşımıza çıkan ‘farklı’ mekânlar özgürlük açısından değer arz etmektedirler. Artık mekân bu açıdan kendisini iktidar mekânının karşısında konumlandırır. Kontrolümüzün minimuma düşürüldüğü kamusal alandan bir artık mekâna geçildiğinde,

iktidar el değiştirir ya da feshedilir. Terk edilmiş alanların verdiği tekinsizlik hissi bu değişimin bir sebebidir çünkü alışılmış bir mekânda ve iktidarda değilizdir. Burası günlük hayatımızda kullandığımız mekânlardan ayrılmıştır ve bu yüzden farklı hissettiriyordur. Algımızın kontrolü değişir. Artık st el (iktidar) tarafından düzenlenmiş bir mutlak mekân yoktur. Algılarımız serbesttir ve hislerimiz yenidir. Edensor'un (2007) belirttiği gibi yoğun duysal deneyim, düzenlenmiş alana bir karşıtlık oluşturabilir. Hint pazarlarının düzensiz yapısını örnek veren yazar, bunun gibi alanların farklı duyuları pekiştirebildiklerini vurgulamaktadır. Farklı mekânsal organizasyonların farklı şekilde algılanacağına vurgu yapmaktadır. Ancak bu algılar düzenlenmiş mekânlarda baskı altına alınmışlardır. Ktu kokulardan arındırılmış şehrin belirli bölgelerinde steril alanlar oluşturulurken, şehrin daha ücra köşelerinde kontrol altında olmayan kokularla ve yüzeylerle karşılaşmak daha olası olmaktadır. knt alanlarda deneyimlenen dokunsal duyu (bakımsız duvarlar, bilinmeyen cisimler vs.) şehrin geri kalanıyla tezat oluşturmaktadır (Edensor, 2007). Duysal olarak steril şehrin egemenliğini ve mutlak mekânını yıkmayı başarabilen bir artık mekân, elbette ki bireysel özgürlük içinde bir sahne oluşturacaktır.

Resim 10: Kasımpaşa Un Fabrikası

Edensor'un sözünü ettiği mekânlar günlük hayatın düzeni dışında kalmış veya atıl kalmış alanları ifade etmektedir. İstanbul Kasımpaşa'daki atıl kalmış bir un fabrikası, barındırdığı sürprizler ve bilinmezlikleri ile Edensor'un mekânlardan biri olarak görülebilir. Un fabrikası terk edilmiş hali ile tekinsiz bir alan duygusu uyandırabilse de geleneksel mekân söylemlerini etkisiz kılan bir yanı da mevcuttur. İç mekân ve dış mekân kavramlarının belirsizleştiği yapı, ne tam bir iç mekân tanımına ne de katı bir dış mekân tanımına uymaktadır. Yarı açık olma hali ise planlamanın mekânda belirlediği bir işlev değildir. Aksine, zaman içerisindeki değişimlere maruz kalan bir alanın ortaya çıkardığı rastlantısal bir sonuçtur. Yapının açıklıklarından ya da betonundan fışkıran flora ise, vitrine edilmiş bir doğa parçasının aksine doğal bir yayılım sağlamaktadır. Bu anlamda alan yapılı çevre ile doğa arasında bir ara kesitte yer alır. Ancak fabrikanın yer aldığı bölge bir kent mekânı olduğu için farklı bir oluşuma evrilir. Çevre steril değildir ve kişi burada dolaşırken ne ile karşılaşacağı konusunda net bir bilgiye sahip değildir. Mekân mutlak değildir ve sürekli dönüşüm içerisindedir. Önemli olansa bu dönüşümün kimse tarafından kontrol ediliyor olmamasıdır. Yani mekân herhangi biri tarafından gözetilmiyordur. Yapının arazi sınırlarına yerleştirilmiş ve geçişi engelleyen alüminyum bariyerler, kontrolün nerede kesildiğini simgeler.

Bu mekânda dışarıda yapılamayan aktiviteler yapılabilir. Baskılar ve yasakların uygulanmadığı bir alan olarak çeşitli aktivitelere ve oluşumlara olanak verebilir. Söz konusu artık mekân yasak filmlerin gösterilebildiği bir sinema salonu, mekân sıkıntısı çeken bir sanatçının sanat galerisi, ülkenin durumuna göre yasaklı sözlerin yazılabileceği bir pano veya bir işgal evi halinde kullanım sağlayabilir. Bu gibi mekânlar, yasa ve devlet tarafından tanımlanandan farklı mekânsallıklar yaratmaya teşebbüs ederler (Hubbard, 2006) .

Un fabrikası örneğinde olduğu gibi mekânın tanımlanmış bir işlevinin olmayışı veya daha doğru bir tabir ile tanımlanmış işlevinde kullanılmadığı için atıl hale gelmiş oluşu nedeniyle

alternatif kullanımlara mekân oluşturur. Geleneksel mekân tanımlamalarını nasıl değiştirdiğine yukarıdaki paragrafta değinilen yapı, bu farklılığını mekân kullanımında da gösterir. Değişen algı, değişen kullanımları da beraberinde getireceğinden, alışılmış kent mekânı kullanımından farklı ve daha yaratıcı bir oluşum ortaya çıkar. Yeni kullanım gerek bireysel gerek ise kolektif olsun, temsiliyetin yeni bir mekânı olacaktır.

Mekân üzerindeki iktidar tartışması ve bunun değiştirilebilir mekanizması, mekânın iktidar ilişkilerinden soyutlanabilmesi düşüncesini akla getirir. Mekân üzerinden iktidarı sorgulatacak ve otoriter mekân üretimlerini zayıflatacak yöntemler mevcuttur. Bu yöntemlerden biri olarak anarşizmin mekâna bakışı, mekânın özgürleşmesi açısından incelenmelidir.

4.2 ANARŞİST BİR MEKÂN ÜRETİMİ OLARAK ARTIK MEKÂN

Artık mekânın kullanımı politik bir çerçeve içerisinde güçlü anarşist izler barındırır. Mekânın, tezde örneklerinin verildiği şekilleriyle yeniden örgütlenmesi, alternatif organizasyonlar ve yaşam biçimleri doğurur. Bir anlamda Lefebvre'nin mekânı kullanma hakkı görünür kılınır. Demokrasinin daha kapsamlı bir radikalleşmesi için anarşizm bir yöntem olarak kullanılabilir (Springer, 2018). Belirli bir otoriteye bağlı kalmadan yapılan mekân dönüşümleri hem gerçek anlamda demokratik bir duruma işaret eder, hem de yurttaşlık bilincini ortaya çıkarır. Ranciere (2014) de demokrasiyi tanımlarken yönetmek için kullanılan bir ünvanın olmadığı anarşik bir yönetim biçimi olarak tanımlar. Yani mekânın anarşist örgütlenmesi ve otoriteden bağımsız kullanımı, demokratik bir mekân kurgusunu beraberinde getirir.

Otorite tarafından düzenlenmeye çalışılan gündelik yaşam pratikleri, günlük performanslar ile devam ettirilir ya da yok sayılır. Gündelik yaşam pratikleri bu yüzden itaatın veya isyanın coğrafyasını oluşturur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta yer alır.

Gerek iktidar kurmadan gerekse direniş pratiklerinden bahsedelim, çoğulcu kimliğin farkına varılması gerekir. Zira tek merkezli bir direniş ve iktidar algısı bireyi ve günlük yaşam pratiklerinin önemsizleşmesi yanılığını doğuracaktır.

Klasik anarşizmin Sosyalizm ile olan bağı düşünülduğünde, tek merkezli bir iktidar oluşumu tahayyülünde bulunmuş olması şaşırtıcı bir durum değildir. Düşünce sisteminin yapısalcılık ile olan sıkı bağları bu durumu açıklamaktadır. Tek merkezden kastedilen yapısalcılığın insanı büyük sistemler üzerinden tanımlamaya çalışmasıdır (Marksizm, Darwinizm vs.). Bu tek merkezlik ile açıklanmaya çalışılan durum Althusser'in, sol eleştirileri ile çözülmeye başlar ve daha sonraları post-yapısalcılık olarak adlandırılan akıma dönüşür. Yapı denilen olgu çözülmeye çalışılır. Derrida'nın yapısöküm ve Foucault'un soy kütük yöntemleri ile yapıyı parçalayarak çokluğu görünür kılmaya çalışırlar. Bu sayede yapısalcılığın sunduğu büyük sistemlerin alt katmanlarına inilebilir. Bu yeni düşünce ile iktidarın yegâne bir elden yönetilmesi düşüncesi, daha çoğulcu bir hal alır ve makro siyaset, mikro düzeyde ele alınmaya başlanır. Burada mikro siyaset olarak bahsedilen, politik etkileşimlerin üst elden dikte edilmesi yerine, günlük yaşam pratiklerinde kendilerini göstermesi anlamına gelmektedir. Newman'ın (2014) deyişle mücadele "minyatür devletler" ile yapılmaya devam eder. Yani devletin muğlak eli yerini sokaktaki insanlara ve günlük rutinelere bırakır.

Postyapısalcılık ile birlikte anarşist söylem mikro düzeylere, yüz yüze ilişkilere inerek toplumsal ve kültürel ilişkilerimizde kökleşmiş olan baskıcı biçimlere karşı bir farkındalık yaratır (Gayrhan, G., 2018).

Devlet gibi bir kurum tarafından gözetlenme "paranoyası" yerini bireysel ilişkilere bırakır. Ancak bu bireysel ilişki yumağının ve iktidarının göremediği yerler de mevcuttur. İktidarın başarısını ya da başarısızlığını gösteren mekânlar işte tam da bu noktalardır. İktidar, düşüncesini bireye ne kadar başarılı empoze eder ise, gözün ulaşamadığı bu mekânlardaki etkisi artar. Artık o gözün olmadığı yerde, onun bir koruyucusu vardır. Kolluk kuvvetlerinin veya gözetim araçlarını olmadığı alanlarda iktidar performans ile üretilir ya da bertaraf edilir. Bu tarz bir iktidar, ulus devlette kahvedeki bir milliyetçi, ataerkil düzende evdeki baba veya abidir. İdeolojileri üreten merkezi otoritenin bizzat bulunamadığı yerde, onu temsil eden ve zihin yapısını ondan almış, ikna olmuş veya aynı tarafta olan bireyler, ideolojinin iktidarını pekiştirirler. Aynı şekilde, bu doğrultuda hareket etmeyen başka bir birey iktidarın

devamlılığını sorgulayan bir konuma yerleşir. İktidar performatif bir şekilde yayılır ya da azalır.

Althusser'e göre, Marx'ın yaklaşımında devlet aygıtı, bir bütün olarak ele alınmaktadır. Bu devlet aygıtı, gerçekte bir baskı aygıtıdır... Ona göre ise baskı aygıtı tek bir bütün ifade etmez; devletin ideolojik aygıtları adıyla çok sayıdadır. Bunlar kiliseler, aileler sendikalar, gazeteler, kültürel kuruluşlar vb. olarak birer aygıtlardır ve büyük bölümü özel alanda bulunmaktadır (Say, Ö., 2013).

İktidar olgusunun çoğulcu bir yapıda belirmesi, onun mekândaki organizasyonunun da tek bir biçimde belirlenemeyeceği fikrini beraberinde getirir. Mekân üzerinden de kurulan iktidar ve itaat ilişkileri bu sayede daha kompleks bir yapıya dönüşür. Dolayısıyla gücün tezahürü yönetici erkin kurumsal binaları olmaktan çıkar ve hanede, sokakta, gündelik hayatta karşımıza çıkan birçok "normal" yapıya dönüşür. Dönüşüm ile beliren ve post-anarşist felsefenin de üstlendiği isyanın ölçeği değişir. Devrim düşüncesini sosyalist bir mutlak olarak ele alması da, klasik anarşizmin de içinde bulunduğu direniş tarzı yoğun bir kolektif bilinç ve üst yapı ile mücadeleyi gerektiriyordu. Postyapısalcı düşünce bu direnişi gündelik alana taşıyarak yeni bir cephe açar ve birey tarafından dokunulmaz gibi görünen sıkı iktidar ağlarına bireysel saldırıların yolunu açar. Bireyin bu gücün farkına varması ise gerek toplumsal davranışlarda gerek ise kent mekânını kullanmada motivasyon sağlar.

Aynı şekilde, oluşan çokluk kendini kavramsal boyutta da gösterir. İktidarın ve direnişin çokluğu kendini mekânda da belli ederken, 'artık mekân' kavramı da çoklu bir sistemin içine girer. Postyapısalcı düşüncede olduğu gibi potansiyelini çokluktan alır ve değişik formlara bürünebilir. Gayırhan'ın (2018) birey üzerinden yaptığı çokluk yorumunda, tanımsal sınırlardan çıkıldığında, olabileceğimiz kişinin tanımsız hale geleceğinden bahseder. Aynılaştırmaktan ziyade farklılaştırmak üzerine kurulan söylemler, hiyerarşik ve temsiliyetçi olmayan bir toplum ideali karşımıza çıkartır. Farkın tanımlanabilir olmaması ve postyapısalcı düşünce tarafından benimsenmesi, modern siyaset felsefesi açısından bir kaos olarak görülür. Ancak çoğulculuğu yaratan da tam olarak budur. Bu açıdan artık mekânın

sert tanımlara konması ve sınırlarının çizilmesi sorunlu bir yaklaşım oluşturur. Anarşist kullanımını da bu özelliğinden alır ve alternatif oluşumlara ev sahipliği yapabilir.

Postyapısalcı siyasal epistemolojinin toplum ideali yaşamı tanımlamaz, bir son nokta koymaz, yaşamın yeni olanaklarının yaratılmasının önünü açar. Bu yüzden postyapısalcı siyasal epistemolojinin ideal toplumu, kavramsal sabitliklerin yıkımını siyasal bir mesele olarak görür (Gayırhan, G., 2018).

Açıkça görüldüğü gibi performans ile mekân arasında edilgen bir ilişki bulunmaktadır. Konu dâhilinde mekân, iktidar olan gözün gördüğü ve görmediği olarak ayrılır. Bu ayrılık etkilerini bireylerin performansları üzerinde gösterir. Gözün görmediği mekânda gerçekleşen alternatif performanslar, devamlılıklarını sağlayabildikleri ölçüde kendi kültürlerini oluşturur. Oluşan kültür ise performansı gözün önünde sahnelemeye yeltenecek güce ulaşır ve isyana dönüşür. Anarşist felsefede bu durum, isyanın devamlı kılınması olarak ortaya çıkar. İsyanın maksadı, “gündelik hayat devrimi”dir (Springer, 2016).

Mekânın nasıl kullanıldığı, isyanın oluşmasında veya iktidarın yerleşmesinde önemli bir konum teşkil eder çünkü performanslar onunla değişir ya da değişmez. Mekân, 2.3.bölümde ele alınan, İran’daki isyanda görüldüğü gibi yöntemi etkiler. Elbette ki bu durumun bir formülü yoktur ve birçok farklı şekillerde kendisini var edebilir. Şehir mekânda artık mekânın kullanımını ise bu değişime mekân sağlayabilir.

Anarşizm belli bir hattı izlemez veya bir model sunmaz; bilakis sonsuz sayıda gündelik direniş ve işbirliği edimini bünyesine alarak baskı bağlarını ve sömürü zincirlerini kırıp parçalama stratejisine işaret eder. Sokak partileri, okul dışı eğitim grupları, bağımsız medya kolektifleri..... komşular arasında araç gereç paylaşımı, boş binaların mesken edinilmesi, işte tüm bunlar fiiliyattaki anarşizmdir. (Springer, 2016)

Coğrafya çalışmaları üzerinden daha kapsamlı bir şekilde okunabilen durum, Chatterton tarafından “özerk coğrafyalar²⁰” olarak kavramsallaştırılır (Jenny ve Chatterton 2006).

²⁰ Autonomous Geographies

Kavram, protesto ve gündelik hayatın, kapitalizmin alternatiflerini etkinleştirmek için verimli bir şekilde kullanılabilmesini savunur. Kolektivist ve anti-normatif yapılar üretmek için kullanılan mekânlar, anarşist bir çerçeve oluşturur (a.g.e.). Özerk bölgelerin yaratılma süreçleri mevcut normlara karşı atılan birer gündelik eylem tarzı olarak ele alınabilir.

Anarşist mekân üretim süreci, bölümün başında da tartışıldığı gibi iktidarın kontrol sağlayabildiği veya sağlayamadığı yerlere göre değişiklik gösterir. Bahsedilen kontrol mekanizması ise mekân üzerindeki tahakkümünü oradan haberdar olarak ve bilgi edinerek sağlar. Bu açıdan iktidarın bilgi edinen gözü, mekânın özgür kılınmasında ve farklı tür tanımlamalara açık hale gelmesinde önemli bir konumda yer alır. İktidarın gözü literatürde çokça tartışılmış bir konu olarak –panoptikon- önümüze çıkar ve bir sonraki bölümde de tartışılacağı üzere artık mekânda saklı olan potansiyeli ortaya çıkartır.

4.3 PANOPTİKTEN KAÇIŞ

Panoptikon terimi 18. yüzyılın başına kadar dayansa da, ortaya çıkarıldığı ilk andan sonra birçok şekilde teorize edilmiş ve metaforlara konu olmuştur. Kavramın kökeni, Jeremy ve Samuel Bentham kardeşlerin, çarlık Rusyasında buldukları dönem zarfında ortaya çıkardıkları, rasyonel bir gözetim mekânizmasına dayanır. Planladıkları gözetim evini okul, hastane, hapisane, tımarhane gibi farklı işlevlere sahip olacak şekilde tasarlamışlardı. Ancak Jeremy Bentham bu farklı fonksiyonlardan hapisane üzerine daha fazla yoğunlaşacaktır.

Bentham kardeşlerin tasarladıkları gözetim evinin mimari planlamalarından sonra kavram Foucault, Semple, Himmelfarb ve daha birçok düşünür tarafından tartışılmış ve teorize edilmiştir. Yapı olarak ‘pan’, bütünü ve ‘optikon’ gözetlemek kelimelerinden meydana gelmiştir. Gözetleyenin görülmeden olabildiğince çok alanı gözetleyebilmesi temelleri üzerine inşa edilmiştir. Bu temel ise elbette ki iktidar ilişkileri ve gözetleyen ile gözetlenen

arasında tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalar farklı görüşlere ve yorumlara sahne olmuştur.

Kavram üzerine olumlu veya olumsuz yorumlar getirilmiştir. Panoptikonun, Semple ve Chrisie gibi düşünürlerce demokratik ve toplumun genelinin iyiliğini sağlayacağı düşünülmüştür. Bu yaklaşım içerisinde yararlı öğeleri barındırırken, aynı zamanda katı bir rasyonalite ve planlamayı da beraberinde getirmiştir.

Semple'ye göre hapisane olarak panoptikon temsili demokrasinin Benthamcı bir yorumudur (Werret, 2016). Bu tarz bir gözetim sisteminin toplumun genelinin yararını sağlayacak bir sistem olduğunu düşünür Semple. Bununla birlikte toplumun ihtiyaç duyduğu eğitim de gözetim altındaki bir süreçten sonra daha iyi bir duruma getirilebilir. Chrisie de Semple ile benzer bir şekilde gözetim mekânizmasının toplumun iyiliği için kullanılabilirliği düşüncesindedir. Ona göre panoptikon, cahil köylülerin etkili bir şekilde eğitilmesinde ve üretim ilişkilerine daha hızlı entegre edilmesinde kullanılacak yararlı bir araçtır (a.g.e).

Bu görüşlere zıt olarak ise panoptikona daha negatif bakan görüşler ağırlık göstermektedir. Foucault'un disiplin ve ceza çalışmalarına altlık oluşturmuş olan panoptikon kavramı, Foucault tarafından iktidarın elindeki bir güç olarak gösterilmiş ve 'şeytani bir mekânizma' olarak nitelenmiştir (Werret, 2016). Foucault ile paralel görüşler ile Ignatieff de panoptikonu iktidarın elinde bir silah olarak görmektedir. Ona göre panoptikon çağının disipliner tutkusunun en güçlü göstergesidir. Devleti güçlü ve güçsüz olarak ikiye ayıran Ignatieff bu güçlülük durumunu iktidar tarafından sağlanan yönetim durumunun nasıl oluşturulduğuna göre farklılaştırır. Öyle ki iktidar hükmünü fiziksel teröre dayalı erkil bir rejim olarak kuruyor ise güçsüz bir nitelik taşır iken, güçlü bir iktidarda bu durum aklın disiplini ile sağlanıyordu.

Akıl disiplin edilmesi ise gözetleme pratikleri ile gerçeğe geçirilebilirdi. Gözetim altındaki bireyin veya gözetlendiğini düşünen bireyin zaman ile davranışlarını değiştirmesi bu disiplinin ana odağını oluşturmaktadır. Bentham'ların tartıştığı şekliyle gözetim durumu tek bir mimari öge üzerinden kurulsada gelişen teknolojiyle birlikte gözetleme/gözetlenme durumu daha genel bir hal almıştır. Öyle ki kameraların şehir mekân üzerindeki etkileri, bir anlamda panoptikonu yaratmıştır. Gözetlenme hissini bu şekilde yaygınlaştırılması, toplumsal bir paranoya yaratmakla beraber hastalıklı bir güvenlik algısını da oluşturmaktadır. Bu güvenlik algısı bireyi artık veya kullanılmayan, metruklaşmış şehir mekânından uzak tutmak isteyen tekinsizlik olgusu ile paralellik göstermektedir. Korkulacak nesnenin ya da tarafından gözetlendiğimiz kişinin/kurumun belli olmayışı paranoyak bir durum yaratmıştır.

Artık mekânın değeri ise tam da bu noktada kendini göstermeye başlar çünkü artık mekân, artık olarak görüldüğünden ötürü ve kullanılmadığından dolayı, panoptiğin görüşü içerisinde yer almaz ya da daha niş bir konumda yer alır. Bu özelliği dolayısıyla gözetlenme hissi göreceli olarak zayıflar ve mekân farklı pratiklerin oluşmasına uygun hale gelir. Gören/gözetleyen şeyin hükmünden kurtulan mekân, iktidar olan şeyin kurduğu baskıdan kurtulur ve onun tarafından öngörülen davranışları tekrarlamaktan kurtulur. Artık mekân bu sayede demokratik bir mekâna dönüşür çünkü tek bir el ya da grup tarafından atanmış davranışlardan ziyade, bireyin kendi istediği ve uygun gördüğü davranışlara göre şekillenmeye başlar. İktidar ilişkisi ile belli bir bireye bağlanmayacak olan artık mekân, geçici kullanımı ile de yeni bir göz yaratmayacaktır. Cicero'nun tiyatro örneğinde olduğu gibi şehir mekânda sahiplenilmeden kullanılacak ve modern şehir mekân kullanımlarına alternatif bir kullanım prototipi oluşturacaktır.

Görünmez olunma durumu birey üzerinde farklı sonuçlara sahiptir. Devlet tarafından desteklenmeyen politik görüşlerini savunma ya da yasal bir şekilde yaşayamayacağı yerde barınma gibi oluşumlar, görünmezlik ile gerçekleştirilebilir. Almanya'da ki işgal evleri üzerine yaptığı araştırmasında Funda Çoban, işgal evi kullanıcılarını 3 başlık altında toplarken, gruplar için görünmez olmanın öneminden de bahseder. Politik olma ya da

olmama açısından sınıflandırılan kullanıcılar, kalacak ucuz bir yer bulma amacını taşıyanlardan oluşan 1.grup, ucuz bir yerin yanında alternatif bir yaşam deneyimini birebir yaşamak isteyen 2.grup ve normatif değerlerden çıkmak ve orta sınıfın kutsadığı değerlere alternatif değerler içerisinde yaşamak isteyen 3.grup olarak sıralanır. 2.ve 3.gruplar düşüncelerini yaşatabilmek için alternatif bir mekâna ihtiyaç duyarlar. 1.gruptakilerin saklanma ihtiyacı ise farklı koşullar sonucunda oluşur.

Çünkü bu gruptakiler Avrupa'da, özelde Almanya'da tutunabilmek için mücadele verirken devletten 'saklanabildikleri' ve barınma hakkını daha önceden 'işgal' edilmiş bir yerin olanakları çerçevesinde kullanabildikleri ölçüde politik bir amaçları olmadan (Çoban, 2015) ...

mekâna sığınmışlardır. Saklanmak için seçilen bölgeni bir işgal evi olması, devlet gözetiminin görece azaldığı bir bölge yaratıldığını gösterir.

5. ARTIK MEKÂNA MÜDAHALE

Tez boyunca ele alınan tüm konular, bir anlamda mekân üzerinde söz sahibi olabilme ve onu değiştirebilme hakkına sahip olunduğunun teorik tartışmalarını yürüttü. Bu bölüm ise tüm bu teorik tartışmalar ışığında ortaya çıkan pratik örnekleri ele alacak ve mekâna müdahil olmanın ne demek olduğunu sorgulayacak. Karışma, araya girme anlamına gelen müdahale kelimesi, şehir üzerinden okunduğu zaman, bireyin kendi çevresini dönüştürebilme hakkına denk gelmektedir. Bireyin nasıl bir çevrede yaşamak istediğini seçme hakkına sahip olduğunu düşünecek olursak, kendisine dayatılan ya da hali hazırda mevcut olan kurulu çevre ile bir çeşit etkileşime girmesi gerekir. Bahsi geçen etkileşim ona uyum sağlamak ya da alışmak gibi pasif etmenler olabilese de, onu değiştirici ve dönüştürücü aktif eylemler de olabilir.

Mekân üzerinde aktif eylemler ile değişim yaratma düşüncesi, kurulu çevre ile etken bir ilişkiye girmeyi gerektirir. Bahsi geçen etken ilişki şehir mekânına müdahaleyi gerektirir. Ancak 3.bölümdeki mülkiyet tartışmaları ve 4.bölümdeki iktidar kavramları, mekâna yapılacak bireysel müdahalelerin her zaman rahat bir şekilde yapılamayacağını göstermiştir. Bu yüzden artık mekân kavramı önemli bir konumda yer alır çünkü müdahil olunabilecek bir ortam sunar.

Şu ana kadar bahsedilen tüm kavramlar bir şekilde müdahaleyi meşrulaştırmak üzerine kurulmuştur. 2.bölümde tartışılmaya başlanan artık mekân kavramı, müdahalenin yapılabileceği bir coğrafyanın varlığını arayarak bireyin değiştirebileceği bir mekân algısı oluşturmaya çalıştı. Müdahalenin mümkün olmadığı koşullarda ne gibi mekânların, alternatif noktalar oluşturabileceği değişken bakış açıları üzerinden tartışıldı. 3.bölümdeki mülkiyet tartışması ise mekânı parselleyen ve tekelci bir kullanım düzeni kurarak, müdahale eylemini kısıtlayan bir sistemde, müdahalenin meşruluğunu kanıtlamaya çalıştı. Bir önceki

bölümde ise müdahaleyi kısıtlayan bir başka durum olarak iktidar ilişkileri ele alındı ve artık mekân kullanımının tüm bu kısıtlamalar arasındaki potansiyel rolü tartışıldı.

Şehir mekâna müdahil olma durumunun tartışma konusu olduğu bir diğer durum da yurttaşlık kavramıdır. Yurttaşlık kavramının ne anlama geldiği ve mekân kullanımında nasıl bir yere sahip olduğu düşüncesi anlaşılmalıdır. Bu sayede mekâna etkiyen müdahalelerin neden yapıldığı veya yapılması gerektiği daha iyi anlaşılacaktır. Bu fikir olmadan artık mekânı kullanmanın amacı net bir açıklığa kavuşamaz. Bu açıdan yurttaşlık fikrinin tartışılması ve artık mekân ile olan ilişkisi açıklanmalıdır.

5.1 MÜDAHALE MEŞRULUĞU İÇİN YURTTAŞLIK FİKRİ

Toplum içerisindeki insanlar, yarattıkları sosyal ve siyasal yapılar içerisinde zamana ve mekâna göre değişen çeşitli roller edinmektedirler. Bu roller ve sorumluluklar siyaset çatısı altında yüzyıllardır tartışılmaktadır. Bu konuda özellikle Batı literatürünün üzerine kurulduğu Antik Yunan felsefesi ve yaşam tarzına sayısızca referans verilmektedir. Her ne kadar Antik Yunanistan'ı homojen bir fikir dünyası oluşturmuş bir medeniyet olarak ele almasak bile ortaya çıkardıkları şehir devletleri Batı medeniyetinin fikirsel gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir. Her ne kadar demokratik devletler veya şehir devletleri Avrupa coğrafyasına hiçbir zaman yabancı olmasa da, 18. ve 19. yüzyıllardaki ulus devletleşme süreçleri ile beraber gelen monarşi düzenlerinin art arda yıkılmaları ve yerlerine modern demokratik devletlerin kurulması, demokrasinin ürettiği yaşam tarzı (ya da yaşam tarzının ürettiği demokrasi) hakkındaki çalışmaları çoğaltmıştır. Öyle ki demokrasi fikri her zaman Antik Yunan ve çoğunlukla Atina polisine referansta bulunsa da bahsedilen demokrasilerin gerçekleşmesini sağlayan pratikler birbirlerinden çok farklıdır.

Demokrasiye yöneltilen gözlerin romantik bir tarihsellikte olması, kendisini 19. Yüzyıl eklektik mimari geleneğinde de gösterir. Siyasi ortamdaki 'demokratikleşme' süreçleri

Antik Yunanistan’da kullanılan mimari öğelerini yeniden hayata getirerek tekrar canlandıran neo-klasik üslup ile kendisini görselleştirmenin bir yolunu buldu. Ancak mekân üzerinden oluşturulan bu görsel algı, eski Yunan demokrasinin mekânsallığından farklı bir yol izledi. Demokrasinin (ve özgürlüğün) mekân üzerinden tanımlanması yeni bir şey değildir. Yüzyıllardır, düşünürler siyasi özgürlüğü ve demokrasiyi bir şekilde mekâna bağladılar. Machiavelli, mekân çalışmalarının popülerleşmesinden çok daha önce özgürlüğü şehir (dolayısıyla mekân) üzerinden tanımlamıştır. Ona göre, zamanında cumhuriyet rejimi ile yönetilen bir kentin fethinden sonra, kontrol altında tutulabilmesi için ancak yıkılması gerekir çünkü eski özgürlüğün anısı onları rahat bırakmaz (Machiavelli, 2015). Özgürlük mekân üzerinden hafızaya bağlanır. Kolektif hafızanın nerede odaklandığı kentin rejimi ile bağlantılıdır. Prenslüklerde bu yoğunlaşma soyut bir kavram olarak aristokrasi ve bir aileye bağlanırken, özgür şehirlerde kent üzerinden mekâna bağlanır. Bu yüzden şehrin yıkılması, özgür şehirlerde bir önlem ve çözüm olarak sunulur.

Demokrasinin mekân üzerinden gelişimi her ne kadar doğru olsa da, farklı yüzyıllardaki farklı düşünce tarzları bunu farklı şekillerde algıladı. Antik Yunan’daki gündelik hayat pratikleri ve şehir mekânındaki katılımcılık üzerinden ilerleyen mekân ile ilişki, 19. Yüzyıl rasyonalizminde kendisini kurgulanabilir kent mekânı üzerinden tanımladı. Katılımcılığın, bürokrasinin gölgesinde kalmaya başladığı bu dönemde politika algısı da büyük bir değişime uğramıştı. Zaten doğrudan demokrasi yerine temsili demokrasinin hüküm sürdüğü bu yeni düzende, katılımcılığın önemi de geri planda kalmaya başladı.

21.yüzyıl dünyasına yaklaşıldıkça katılımcılık ve dolayısıyla yurttaşlık kavramı sadece retorik bir demokrasi içerisinde anlaşılmaya başlandı. Seçim dönemleri dışında bireyin siyasete katılımı sınırlanmaya başlandı. Modern insan için benzer kavramlar olan siyaset politika ve vatandaşlık kavramları tüm bu tarihsel süreç içerisinde büyük değişiklikler geçirdi.

Politika, toplumsal yaşamın idaresine yönelik olan bir kitlesel etkinlik şeklidir; bu kavram ne - son derece profesyonel nitelikteki yönetim sistemi olarak ele alınan- devlet anlamına gelir ne de - hayatta kalma ya da refaha ulaşma amaçlarına hizmet eden kişisel birlik şekillerini ifade eden- ‘toplum’u belirtir...(Bookchin, 2014)

Bookchin'in de belirttiği gibi politika kavramı aslında dışlanmış bir seçici kitlesinden veya bürokrasi yığından ziyade gündelik hayat pratiklerine daha yakın bir anlam taşımaktadır.

Sonuç olarak kaderimiz üzerinde biraz da olsa kişisel ve ortak bir egemenlik sağlamak istiyorsak, politikayı yeniden yaratmamız gerekir. Bu politikanın çekirdeğini duygusuz bürokrat, profesyonel politikacı, parti görevlileri ve de kentsel isimsizliğin görkemini taşıyan kent sakini değil, yurttaş oluşturur; yurttaş sözcüğü philia, otonomi, akılcılık ve hepsinden önemlisi yurttaşlık sorumluluğu gibi klasik idealleri içinde barındırır.(Bookchin, 2014)

Bookchin'in, antik Yunan'dan devşirdiği katılım kavramı, modern şehir düzleminde, Lefebvre'nin kent hakkı ile bağdaştırılabilir. Bireyin topluma ve beraber yaşama katılım sağlayabilmesi, onun mekân ile etkileşime girmesine bağlıdır. Kamusal alanda görünürlük, toplumsal yapıya adaptasyon ve bunlar gibi birçok durum bireyin mekânda nasıl var olabildiği veya var olamadığı durumlarla açıklanabilir.

İspanyol mimar Santiago Cirugeda'nın mekâna yaklaşımı da tam olarak yurttaşlık ve mekân ekseninde dolaşır. Mekâna müdahale etmenin sadece legal yollardan olması gerektiğini savunan mimar, İspanya'da yaşanan kriz sonrasında devletin yetersiz kalması ile kendin yapçı bir mimari pratik izlemeye başlar. Yapılarında geri dönüştürülmüş yapı malzemeleri kullanan mimari ekip yerel gruplar ile iletişim halinde, kullanılmayan mekânları ya da arazileri illegal olarak kullanmayı amaçlar. İşgal evi örneklerinden biraz daha farklı olarak kullanılan yöntem mimari tasarımın alanına daha fazla girer. Kullanılmak istenen mekânlar anlık kullanımlardan ziyade, tasarımsal dokunuşlar ile sürdürülebilir bir kullanım oluşturmayı hedefler.

İspanya'nın Portekiz sınırına yakın Badajoz kentinde, yerel bir mimarlık grubu olan Conceptuar-te'nin çağrısı üzerine, bölgede atıl kalmış çimento fabrikası, içinde yaratıcı stüdyoların, barların ve performansların gerçekleştirilebileceği bir mekâna dönüştürülmeye çalışılır. Santiago Cirugeda'nın da dâhil olduğu dönüşüm süreci, seçimler sonucu değişen yerel hükümetin değişmesi ile son bulur. Fabrikanın yeniden ancak bu sefer farklı bir

Resim 11: İspanya- Badajoz Terk Edilmiş Çimento Fabrikası

işlevlendirme sürecine girmesi bölgede yaşayan yerel grupların inisiyatifleri sonucunda tamamen kendi çabaları ve emekleri ile gerçekleştirilmeye çalışılır. Bunun önemi ise kendi çevrelerinin bilincinde olan bir grubun, yine kendi çevrelerinde hak iddia etmeleridir. Her ne kadar tamamlanmasına izin verilmeyen bir proje olsa da, katılımcıların proje hakkındaki yorumları Bookchin'in yurttaşlık kavramı ve Lefebvre'nin kent hakkı ile doğrudan bağlantılıdır. Cirugeda'nın, Sousa'nın belgeselinde yaptığı konuşmada yukarıda ele alınan yurttaşlık tartışmasının izlerini taşır. Yurttaş (*citizen*) oldukları için müdahale haklarının olduğunu savunan mimar, bunun esas olduğunu vurgular. Eğer yurttaş, ayırt edemeyen tüketici olduğunda kaybettiği aktör-özne kimliğini yeniden canlandırabilirse, kendi ihtiyacını dile getirebilir (Sousa, 2014). Bu yüzden mekân üzerinde hak iddia edebilmek ve onu değiştirmek önemli bir konumda yer alır. Conceptuar-te grubunun yapmaya çalıştığı, yurttaşlık düşüncesini, artık alanları kullanarak tekrar ele alabilmektir. Göz ardı edilmiş konumları, üzerinde daha rahat hak iddia edilebilmeleri dolayısıyla mekâna müdahale ve

katılımcı bir yurttaşlık algısını tekrar oluşturabilmek açısından artık alanlar önemli kentsel mekânlar oluştururlar.

5.2 GEÇİCİ MÜDAHALE

Geçici kullanım klasik mimarlık pratikleri arasında çokça yer tutmayan ancak 2. Dünya savaşı sonrası dünyada tartışılmaya başlanan bir kavramdır. Klasik mimarlık görüşünde kavramın yer tutmamasının nedeni, mimarlık pratiğinin doğal olarak kalıcı ve sonraki nesillere bırakılması gereken bir miras olduğu düşüncesidir. Ancak 20.yüzyılın ikinci yarısında değişen mimarlık pratiği yapı inşa etmekten ziyade mekânı organize etmek üzerine kurgulanmaya başlandı. Düşünce tarzında meydana gelen bu değişim ile pratiğin kendini dönüştürmesi de mümkün oldu.

Tarihsel olarak savaş sonrası dönemde ihtiyaçları karşılamak amacıyla kullanılmaya başlayan kent mekânının geçici kullanımı, 2. Dünya Savaşı'ndan birincil derecede etkilenen şehirlerde görünür olmaya başladı. Londra ve Berlin gibi şehirlerde konut yetersizliği ve gıda eksiklikleri sebebiyle, kent mekânları geçici yaşam alanlarına veya tarım arazilerine dönüştürüldü.

Mekânın farklı kullanımına olanak veren geçici kullanım yöntemleri, Kuzey Amerika ve Avrupa coğrafyalarında farklı isimler ve anlayışlar altında ele alınır. Amerikan düşüncesinde daha faydacı ve ekonomik bir zemine oturan kavramın karşısında, Avrupa'da mekâna yaklaşımda farklılaşmayı ve alternatifliği ön plana koyar (Lehtovuori, Ruoppila, 2017). İki coğrafya arasında kullanılan terimler de farklılık göstermektedir. Amerikan coğrafyasında geçici kullanım “interim use” olarak kullanılırken, Avrupa'da “temporary use” kelimeleri seçilmiştir. Her ne kadar interim ve temporary kelimelerinin sözlükteki Türkçe karşılıkları geçici olarak verilse de, kelimeler anlam bakımından farklar barındırır.

İnterim geçici anlamı taşısa da öncesi ve sonrası ile kurduğu ilişki bakımından temporary kelimesinden ayrılır. Geçicilikten ziyade arayı dolduran bir anlama sahiptir. Geçicilik anlamını ise bu arayı doldurma sürecinin geçiciliğinden alır ve kendisinden sonra gelecek olan bir sistemin veya daha başka bir durumun varlığını belirtir.

Temporary ise yine aynı şekilde Türkçe'ye geçici olarak çevrilir ancak interim'in aksine kendinden sonra gelecek olana herhangi bir atıfta bulunmaz. Geçiciliği bir durum olarak ele alır. İnterimdeki gibi iki durum arasını dolduran bir yapıya sahip değildir. Bu açıdan bu tezde, mekân kullanımının potansiyellerinden bahsederken Avrupa'da kabul görmüş olan "temporary" kelimesinin karşılığı olan bir geçicilik ele alınacaktır.

5.2.1 Kamusal Alan Kullanımında Geçicilik

Geçicilik, mekân üzerinde bir tahakküm kurmaktan ziyade anlık deneyimler ve dönüşümler yaratır. Esnek kullanım olanağı yaratan yöntem klasik mimarlık pratiğinin aksine tepeden inme bir tasarım oluşturmaz. Mekânın fonksiyonunu belirleyip kullanıcının, mekânı bu şekilde kullanmasını sağlamak yerine, katılıma dayalı bir mekân kullanım pratiği oluşturur. Bu açıdan mekân kullanımının demokratik bir yöntemi olarak öne çıkar. Geçici kullanım, Lefebvre'nin kent hakkı terimi üzerinden okunduğunda, demokratik çerçevesi daha iyi oluşur. Kent hakkında önemli olan bireyin kent mekânını değiştirebilme gücünü bulabilmesidir. Geçici kullanım ise tam olarak bu kullanımı sağlamaktadır. Kullanım ile değişen mekân, kalıcı bir yerleşim yaratmadığından, dönüştürme eylemi devamlı kılınır.

Raumlabor grubunun mekân kullanım örneği, geçicilik kavramının anlamını pratik bir örnekleme üzerinden vermektedir. Raumlabor, 1999 yılında Berlin'de bir grup mimarın oluşturduğu oluşumun ismidir. Raumlabor ismi Almanca raum-mekân ve labor-laboratuvar kelimelerinin birleşmesinden meydana gelir. Grubun oluşmasına sebep olan sorun, Berlin duvarının yıkılmasını takip eden yıllarda, şehrin hızlı ve kontrolsüz büyümesidir. Raumlabor, döneminin dominant mimari yöntemlerine eleştirel bir şekilde geçici projeler üretir. Grup, kentsel bozulmayı önlemek için uzun vadeli bir strateji izler. Kent mekânına geçici ve küçük ölçekli müdahaleler yaparak, yerel halk ile bağ kurmaya çalışır ve onları

kent mekânını kullanmaya teşvik eder. Geçicilik bir taktik olarak kullanılır. Raumlabor, bir sistemin yokluğu veya mekân kullanımındaki bir aksaklığın meydana gelmesi sonucunda, çözüm yaratılana kadar mekânı doldurmaz. Ancak bir soruna dikkati çekmek için mekânı yeni bir yöntemle kullanır.

Space Buster projesi grubun 2008 yılında New York'ta gerçekleştirdiği projesidir. Kamusal alanın kolektif bir şekilde kullanımını sağlayan proje, meydana yerleştirilmiş bir balonun, yarı kapalı bir alan olarak kullanılmasıdır. Geçici bir müdahale olarak uygulanan proje, artık mekân olarak görülmesi de, mekânı değiştirebilme ve farklı yorumlama özelliği açısından önemlidir.

Geçici kullanım, bir önceki bölümde ele alındığı gibi kelimenin anlamına göre değişiklikler gösterse de, aslında mekân kullanım şekilleri üzerinde genel bir sınıflı tanımlar. Bu başlık altında değişen kullanım şekilleri ve farklı mekân yaklaşımları mevcuttur. Lehtovuori ve Ruoppila (2017) geçici kullanım tarz farklılıklarını tablodaki gibi sınıflandırmışlardır.

Resim 12:Space Buster Projesi

Yapılan sınıflandırma geçici kullanım altında ele alınan mekânı organize etme taktiklerini ve bu taktiklerin farklarını ortaya koymaktadır.

Geçici Kullanım	Yaklaşımı	Farklı Yönleri
Taktiksel Şehircilik 1 ABD	Hızlı, düşük riskli değişiklikler	Daha ucuz ve daha hızlı
Taktiksel Şehircilik 2 Avrupa	Alternatif veya karşı-kültürel karakterli kültür merkezleri	Ana akım kentsel gelişmeye alternatifler yaratma
Taktiksel Şehircilik 3 Küresel Güney	Kullanıcı merkezli gelişme, dikey gecekondu mahalleleri	Gecekondu mahallelerini sorun değil potansiyel olarak görülmekte
Otonom Şehircilik	Doğrudan anti-kapitalist olup olmasına bağlı olmadan, alternatif veya karşı-kültürel karakterli işgal	Sağlam, öz bilinçle planlanmış alternatif mekânlar sunar
Kendin-Yapçı Şehircilik	Bireysel değişiklik ve düzeltmeler	Kentsel mekânı kimin tanımlaması gerektiği varsayımı üzerine meydan okumakta
İsyancı Şehircilik	Merkezi kamusal alanı açık tartışma forumu ve politik eylem için kullanma	Kentsel mekânı kimin tanımlaması gerektiği varsayımı üzerine meydan okumakta
Gündelik Şehircilik	Marjinal kamusal mekânı gayri resmi ticari kullanım ve şenlik için kullanma	Yerel/popüler stil Kentsel mekânı kimin tanımlaması gerektiği varsayımı üzerine meydan okumakta ²¹

Tablo 5.1:Geçici Kullanım Yaklaşımları

Tabloda, birçok farklı şekilde tanımlanan geçici kullanım örnekleri, yöntem ve duruş açısından birbirlerine yaklaşan ya da uzaklaşan örneklerden oluşmaktadır. ABD'deki 'taktiksel şehircilik' ile 'kendin-yapçı şehircilik' sınıflandırmaları politik mekân üretimi ile aralarındaki mesafe ve kullanıma yönelik nitelikleri sebebiyle benzerdirler. Kullanım açısından Küresel Güney olarak örneklenen 3.taktiksel şehircilik de bu örnekler arasına

²¹ Tablo P. Lehtovuori ve S. Ruoppila'ya (2017) ait olmakla birlikte, tablonun Türkçeleştirilmiş versiyonu Boz'un (2016) tez çalışmasından alınmıştır.

sokulabilir ancak değişen politik veya planlama düzenekleri sonucunda gecekonduların mahallerinin politikleşme potansiyeli her zaman mevcuttur.

Apolitikliğin aksine kent mekânını düzenlemeye politik bir çerçeveden bakan isyancı şehircilik ve otonom şehircilik birlikte ele alınabilir. Gelecek bölümde İstanbul üzerinden örneklenecek olan forum sonrası oluşan işgal evi pratiği, bu iki sınıfın birbirleriyle geçişli bir yapıda olabileceğini gösterir. Bu açıdan isyancı şehircilik, otonom şehirciliğin oluşmasında ana etkenlerden biri olabilir.

Tüm bu geçici kullanımların gerçekleşebilmesi, bu duruma uygun olan bir mekâna bağlıdır. Tezde tartışılan geçici kullanımın konusunun kamusal mekân olması, kamusal alanda mekân organizasyonunun yapılabileceği bir alana ihtiyaç duyar. Mekân organizasyonunun yeniden örgütlenebilmesi, ya mevcut mekânın eski sahiplerinin ellerinden alınmasını, ya da mevcut hali ile güçlü mülkiyet ilişkileri içerisinde yer almaması ile mümkün olabilir. Artık mekânın geçici kullanım pratiklerindeki önemi işte bu sırada devreye girer. 3.bölüm boyunca tartışılan mülkiyet ilişkileri, kullanımı meşrulaştırmanın alt yapısını oluşturur. Bu sayede mekân mülkiyet ilişkilerinde mevcut olsa bile, artık bırakılmış hali yüzünden alternatif kullanımlara uygun olur.

Şehirlerin boş arazileri, kullanılmayan noktaları veya atıl yapıları geçici kullanıma mekân oluştururlar. Bu araziler, mekânın alternatif kullanımları için olasılık yaratırlar ve farklı deneyimlere zemin oluştururlar. City Mine(d) grubu bu tarz bir şehir mekân kullanımını odağına koymuş ve şehir arazilerine farklı bir perspektiften bakmaya çalışmıştır. 1995 yılında Brüksel şehrinin boş arazilerinde aktivitelerde bulunmaya başlayan grup, 1997 yılında kâr amacı gütmeyen bir organizasyon olarak resmîlik kazandı. Farklı disiplinlerden birçok kişinin oluşturduğu grup, akademisyenler, aktivistler, politikacılar ve sanatçılardan oluşmaktaydı. Şehrin boş alanlarını, atıl durumda kalmış yapılarını, şehrin kullanıcılarının aktif şekilde rol alabilecekleri aktiviteler için kullanıma sokmayı amaçlayan City Mine(d) grubu, bu sayede katılımcı şehir kullanımını geliştirmeyi ve toplumsal alana yeni bir anlam katmayı amaçladı. Şehir mekânına müdahalelerde bulunarak yeni bir vatandaşlık fikri oluşturmak, grubun ana amaçlarından biriydi.

PleinOPENair, City Mine(d) ile Nova'nın (yerel bir alternatif sinema platformu) ortak yürüttüğü, şehrin açık alanlarında sinema gösterimleri yaptığı etkinliklerdir. Etkinliği özel kılan durum, gösterimler için seçilen mekânların, şehirde artık olarak kalmış, boş alanların ya da atıl yapıların seçilmesidir. Mekân seçiminin bu şekilde olması, herhangi bir finansal zorluğu devre dışı bırakmaktadır. Kiralanması gereken bir sinema salonuna ya da kapalı bir alana ihtiyaç duyulmaması gösterimlerin parasız izlenebilmesini sağladı. Bu sayede ekonomik etkilerin, etkinliğe erişimi engelleyecek unsurlarının üstesinden gelinmiş oldu ve şehir mekânının kullanılmasını sağladı.

Resim 13: PleinOPENair

Bir başka örnek olan T.A.M.A. ise geçiciliği kültürel bir bakış açısı ile anlamlandırmaya çalışır. Ortaya çıkan kullanım mekânda kalıcı bir organizasyon oluşturmuş olsa da kullanıcıları açısından geçici-göçebe bir yapıya bürünür. Çingene ve Romanların oluşturduğu gruplar üzerinden yola çıkan proje, bu grupların kültürlerinden getirdikleri göçebelik üzerinden mekânsal organizasyonlar yaratırlar.

Maria Papadimitriou, 1957 doğumlu Yunan çağdaş görsel sanatçısıdır. 1998 yılında T.A.M.A (temporary autonomous Museums for all)'u kurmuştur. Maria Papadimitriou'nun, Atina'nın 10 km. Batısında yer alan Aviza'da yaşayan Çingene ve Vlach Romanlarının

yaşam tarzlarından etkilenmesi sonucu kurulan organizasyon, yerel gruplar ile iletişimi geliştirmek ve sanatsal ve sosyal konularda bilgi alışverişini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Hotel Grande, böyle bir yapı ve ortam içerisinde, atıl kalmış bir yapının kullanılmasıyla ortaya çıkar. Bölgede yaşayan etnik grupların yaşam tarzları göz önüne alınarak, mobilite ve geçicilik kavramları üzerine bir organizasyona dönüşmüştür. Hotel Grande, gerek ticari ilişkiler olsun, gerekse sahip oldukları yaşam tarzları yüzünden mobil bir hayat yaşayan bu

Resim 14: Hotel Grande-Atina

etnik kesimlerin, Aviza'ye geldikleri zaman ekonomik olarak daha karşılanabilir bir mekân üretme çabasıdır. Otel sadece ekonomik önermelerin yanında bir sosyal merkez olarak da işler ve bir otelin sağlayabileceğinden daha fazla sosyal bağın oluşmasını sağlar. (Papadimitriou, 2002).

5.2.2 İşgal Evleri

İşgal hareketleri kimi zaman konaklamaya dair zorunluluktan kimi zaman ise protesto aracı olarak, özellikle Avrupa coğrafyasında 70-80 yıllık bir dönemi kapsayacak şekilde yapılmaktadır. Hareketin başlangıcı, 2. Dünya savaşı sonrası konut sıkıntısı çeken İngiltere'ye dönen İngiliz askerlerinin, bu sorun karşısında ürettikleri bir çözüm olarak ortaya çıkar (Steen, Katzeff, Hoogenhuijze, 2016). Bu başlangıçtan sonra, işgal hareketleri Avrupa'nın geneline yayılır ve gerek gündelik bir taktik, gerekse politik bir strateji olarak kullanılmaya başlanır.

İşgal bir veya birkaç kişinin sahip olmadığı, kiralamadığı ya da herhangi bir şekilde kullanım izninin bulunmadığı bir mülkiyet birimini kısa ya da uzun süreli zaptetmesi anlamına gelir. Arkasında politik bir amaç olsun ya da olmasın bir işgal eylemi, mülkiyet hakları tartışmasının bir yan ürünü olarak politik anlam kazanır (Çoban, 2015).

İşgal evleri, artık mekâna yapılan bireysel ve spontane eylemlerin aksine örgütlü bir eylem yöntemi oluştururlar. Eylemin amacı, barınma gibi en temel ihtiyaçlardan, siyasi istek ya da protestolara dek geniş bir yelpazeye hitap eder. Hareket içerisinde, dönemden döneme ve coğrafyadan coğrafyaya farklı kimlikler oluşmuş ve değişik yöntemler uygulanmıştır. Kimlikler, politik sol fraksiyonlardan, punk gruplarına veya kalacak yeri olmayan göçmenlere ve mültecilere kadar çeşitlilik gösterebilmektedir. Coğrafi değişikliklerin ve tarihsel arka planların etkileriyle de değişen oluşumlar, Barcelona'da (1992 olimpiyatlarının etkisiyle²²) olduğu gibi kentsel dönüşüm süreçlerine bir tepki olarak ortaya çıkabilmektedir. Barcelona'daki tepki Katalan bölgelerindeki anarşist²³ gelenek ve kimlikten beslenerek kendi yolunu çizmiştir. Her yerdeki gelişimden özel olarak etkilenen otonom hareketler 2000

²² Barcelona'daki işgal evi pratikleri 1960'lı yıllardan beri uygulanmaktadır. Ancak 1992 Yaz olimpiyatları doğrultusunda gerçekleştirilen kentsel dönüşüm programlarını protesto amacıyla bu dönemde daha ateşli bir hal almıştır.

²³ İspanyol iç savaşı, 1936-1939 yılları arasında General Francisco Franco'nun, dönemin İspanyol hükümetine yaptığı darbe sonucunda 3 yıl boyunca süren ve Franco'nun birliklerinin kazandığı iç savaştır. İç savaş boyunca İspanya'nın çeşitli bölgelerinde birbirlerinden bağımsız farklı direniş grupları oluşmuştur. Barcelona'nın merkez konumunda olduğu Katalan bölgelerinde ise direniş Anarşist gruplar tarafından örgütlenmiştir.

öncesi Hollanda'da karışık bir görüntü sergilerken (politik eylemden barınmaya kadar), yine 2000 öncesi Yunanistan'da tamamen politik bir kimlik kazanmıştır (darbe hükümetinin etkisiyle). İşgal eyleminin gerçekleşmesini sağlayan yöntemler de dönemsel değişimlere sahne olmuştur. 1970 yıllarda benimsenen pasifist yaklaşımın aksine 1980'lerde daha agresif ve militan yöntemler ağırlık göstermiştir (Steen, Katzeff, Hoogenhuijze, 2016).

Politik bir eylem biçimi olarak işgal etmek, şehirde bir yer edinmek ve bu mekâna tutunmak anlamına gelir. Kent toprağının rant üreten mekânizması, bir mekâna sahip olmayı veya orayı kullanabilmeyi maddi açıdan güçlü olmayan bireyler ve gruplar açısından imkansız hale getirir. Bu maddi imkânsızlıklar karşısında kent toprağına erişimini yitiren ve mekânı dönüştürme gücünü kaybeden gruplar, işgal eylemini bir taktik olarak kullanırlar. May(2016) işgal evlerinin, ekonomik durum karşısında oluşturduğu bu potansiyelde neoliberalizme karşı bir çeşit meydan okuma görür. Geleneksel gösteriler göz önüne alındığında, eylem önceden planlanan bir kamusal alanda gözetim altında gerçekleştirilirken işgal evleri daha açık uçlu bir oluşum içerisinde var olur. İşgal edilen yerin kamuya açık bir yer olma zorunluluğı yoktur. Bu açıdan işgalin özel mülk üzerinden gerçekleştirdiğı hak iddia etme neoliberal servet yığılmasına karşı bir meydan okumadır.

İşgal eylemi sayesinde kentte görünürlük kazanılır ve temsiliyetin sağlanabileceğı bir mekân oluşur. Temsiliyet ve öteki olanın var olabilmesi açısından işgal evleri birer eşik mekân görevini üstlenirler. Bu mekânlar yarattıkları niş bölgeler ile "normal" olan yaşam tarzına alternatif formlar üretebilirler ve farklı grupların karşılaşmalarına vesile olurlar. Kullanılan mekânlar ve pratikler ile işgal hareketleri dikkate değer dönüşümler yaratır. Şehir içerisinde otonom bölgeleri hedefleyen hareket, amacında olduğu gibi araçsal olarak da otonom bir yapıya sahip olur. Newman (2014) bu açıdan işgal hareketlerinin liderliğı reddeden yapılarını vurgular. Reddedilen liderlik sadece karşı pozisyondaki bir iktidarla sınırlı kalmaz. İşgal oluşumu içerisindeki organizasyon da tekil bir lider kimliğı ortaya çıkarmaz.

Danimarka'nın Kopenhag şehrinde yer alan Chrisiania Özgür bölgesi, işgal eylemleri arasında neredeyse en ünlü olanıdır. Bunun sebebi ise uzun yıllar boyunca devamlılığını sağlayabilmesi ve bir yapıdan ziyade bir bölgeyi etkisi altına almış olmasıdır. Christiania, kullanıma kapatıldı ve boş, terk edilmiş bir alana dönüştü. 1971 yılında bir grup insanın

bölgenin bir kısmını çocuk parkı olmak üzere işgal etmesi ile Christiania özerk bölgesinin hikâyesi başladı.

Bölge kuruluşunun özellikle ilk 10 yılı boyunca politik atmosferden fazlaca etkilendi. Ancak Christiania, tüm politik çekişmelere rağmen, 1972 yılında yarı-yasal bir statü edinmeyi başardı. Bu sayede bölge özerk bir statüye kavuşmuş oldu. Bölgenin özerk bir statüye kavuşması, sınırları dâhilinde gerçekleşen aktivitelerin, şehrin başka yerlerinde kontrol sahibi olan otoritelerden etkilenmemelerini –veya daha az etkilenmelerini- sağladı. Bu anlaşma ile illegal bir işgal olarak başlayan hareket, yasal bir zemine oturmaya başladı.

Resim 15: Cristiania Girişi

Öz yönetimli bir bölge haline gelen Christiania Özerk bölgesi, komün yaşamın deneyimlendiği bir bölgeye dönüştü. Artık mekâna dönüşen bir askeri alanın işgal edilmesi, sosyal ve politik anlamda deneysel bir topluluğun oluşmasını sağladı. Şehrin başka alanlarında gerçekleşmesi zor olan ya da tepki görebilecek aktiviteler, oluşan bu özerk bölgede var olabilir hale geldi. Bunun en önemli örneklerinden biri, bölgenin gey aktiviteleri (performanslar, tiyatro, partiler, karnavallar vs.) açısından aktif bir role sahip olmasıdır. (Awan, Schneider, Till, 2011).

Cristiania gibi bir mekânın mevcut olmaması durumunda, “öteki” olana ait ritüellerin ve aktivitelerin sosyal ortama adaptasyonları farklı yollar izleyecekti. Bu farklı yollar arasında normatif toplumdaki uzak kalma ve kimliklerini saklama gibi durumlar mevcuttur. Mekânın mevcut olmaması bu kimliklerin normalleşme süreçlerinde de zorluklar çıkaracaktır. Normalleşmeyen ve marjinal olmaya devam eden gruplar her ne kadar potansiyellerini içlerinde barındırsalar da, toplum tarafından dışlanmaya yatkın olurlar. Kimliklerini keşfetmiş ve onunla barışık gruplar dışında, kimlik gelişim aşamasında olan yeni bireyler söz konusu olduğunda, bu eşik mekânların eksiklikleri bu bireyleri negatif yönde etkiler.

İşgal evleri, kimlik politikalarındaki bu etkilerinden ziyade sosyal merkezler olma işlevini de üstlenirler. Berlin’deki K77 evi ile Milano’daki Leoncavallo bu alandaki birçok örnekten sadece ikisidir. İki oluşumda içlerinde bulundukları çok amaçlı mekânlar ve sinema gibi donatılarıyla kentin sanatsal aktivitelerine katkıda bulunurlar. Aktivitelerin mekânlarının, artık mekânlardan dönüşen işgal evleri olması, buralardaki sanat aktivitelerinin, yerel otoritelerden ve normlardan daha bağımsız olma avantajını beraberinde getirir.

K77 (Kastanienallee 77), Hochschule’den bir grup öğrencinin, performans amaçlı yapılan bir dizi işgal hareketinin sonucunda ortaya çıkmış bir kolektiftir. 1990 ve 1991 yıllarında, yapıları geçici galeri olarak kullanmak için işgallerde bulunan grup, 20 Haziran 1992 yılında K77’nin bulunduğu binayı işgal eder ve işgal serileri arasında en kalıcı eylemini gerçekleştirir. 1848 yılında inşa edilmiş olan ancak 1992 itibarıyla 6 yıldır atıl bir şekilde

bekleyen yapı, doktor ve hemşire kıyafetleri giyen aktivistler tarafından işgal edilir. Aktivistlerin daha sonra iddia ettiği üzere, binanın işgali ‘tıbbi bir acil duruma’ verilen karşılıktı ve ‘evin kalbini kurtarmak, yaralarını sarmak ve onu hayatla doldurmak’ için yapılması gerekiyordu (Steen, Katzeff, Hoogenhuijze, 2016). Alman sanatçı Joseph Beuys’dan etkilenen grup, işgal eylemini sürekli performans ya da enstalasyon olarak gördü. İşgal eylemine illegal olarak başlayan grup 1994 yılında otoriteler ile anlaşmaya oturarak yasal bir hal aldı. İçerisinde çoğunlukla konaklama olmak üzere kâr amacı gütmeyen küçük bir sinema salonu, seramik atölyesi, stüdyo alanı ve bir homeopati kliniği bulunuyor.

Resim 16:Kastanienallee 7 (K77) Binası

K77, kuruluşundan bu yana özgür yaşam alanı kurma hedefi gütmektedir ve bu doğrultuda kolektif yaşam alanı oluşturan bir komün olarak devamlılığını sürdürmektedir. K77, geçici müdahalelerden ziyade daha kalıcı bir işgal evi yaratma örneklerinden biridir. Politik ve sosyal özellikleri dışında, 1848 yılında inşa edilmiş yapının bakımını da üstlenmiştir. (Awan, Schneider, Till, 2011).

Centri Sociali ise Leoncavallo'nun oluşmasını sağlayan hareketin genel ismidir. Centri Sociali, 1970 yılında İtalya'da başlayan, 80'li ve 90'lı yıllarda gelişme gösteren bir işgal hareketidir. Hareket içerisinde sosyalist, anarşist ve otonomist unsurları barındırır. İtalya'nın büyük kentlerinde ortaya çıkan hareketi, soylulaşma sonucu artan kiralara ve kapitalist finans ilişkilerine bir tepki olarak doğdu. Bu nedenler ile işgal edilen mekânlar, zamanla politik sosyal merkezlere evrildiler. Hareket içerisindeki kimi işgal evi otoriteler tarafından kapatılırken, bir kısmı yarı yasal bir statüye getirildi. Bu yüzden Centri Sociali hareketi tek vücut bir hareketten ziyade parçalı bir yapı izledi. Her ne kadar aynı yapı içerisinde ele alınsa da, kurulan işgal evlerinin bir kısmının boşaltılması, bir kısmının illegal yollar ile işgale devam etmesi ve diğerlerinin de yarı yasal bir konuma gelmesi, hareket içerisinde farklı kolların oluşmasını sağladı.

Kullanışta oldukları dönemlerde, var olan işgal evleri, alternatif kamusalıklar ve sosyal yapılar oluşturdular. Net birer aktivite programları olmamakla birlikte, göçmenler için İtalyanca kursları veya yaşlılar için günlük merkezlerden, geniş çaplı politik veya anti-ırkçı kampanyalara dek farklı aktivite programları benimsediler. Bu açıdan gerek sosyal gerekse politik açılardan aktif roller aldılar.

Hareketin en uzun soluklu sosyal merkezi Milano'da atıl bırakılmış bir fabrikanın 1975 yılında işgal edilmesi ile başladı. Leoncavallo Sosyal Merkezi olarak adlandırılan merkez, radikal sol bir grup tarafından işgal edildi ve dikey bir hiyerarşiye sahip olmayan öz yönetimli bir mekâna dönüştürüldü. Birim içerisinde anonim servisler ile birlikte, komün buluşma odaları ve sergi alanlarına da ev sahipliği etmekteydi. (Awan, Schneider, Till, 2011).

Resim 17: Leoncaravallo Sosyal Merkezi

Türkiye’de işgal evi geleneği siyasi anlamda yeni bir konu olarak ele alınmıyor. Özellikle 1970’li yılların politik açıdan çalkantılı ortamında, üniversite işgalleri veya Marksist sol geleneğin beraberinde getirdiği fabrika işgalleri mevcut olsa da, bir mülkün işgal edilip sosyal bir merkeze dönüştürülme pratiği, 2013 yılında gerçekleşen Gezi Direnişi sonrasında başlar. 2013 sonrasında oluşturulan işgal evleri Yel değirmeni Don Kışot, Kadıköy Caferaga, Söğütlüçeşme Samsa, Beşiktaş Berkin Elvan ve Acıbadem Lojman işgal evleri olarak sıralanabilir (Squat!net, 2018). Bunlar arasından Yeldeğirmeni Don Kışot işgal evi en çok ses getiren işgallerden biri olarak öne çıkar. Gezi Direnişi sonrasında İstanbul’un çeşitli merkezlerinde oluşturulan mahalle forumları, alternatif bir ortak düşünce ve karar verme mekânizması oluşturdu. Havanın sıcak olduğu yaz ayları boyunca parklarda ve kentin boşluklarında forumlar düzenleyen yerel kent sakinleri, kış ayları yaklaştıkça, toplantılarını devam ettirebilecekleri kamusal bir iç mekân arayışına girdiler. Bu sorunlar doğrultusunda bu fonksiyon için tasarlanmış bir kent mekânının olmadığını fark eden kullanıcılar, Kadıköy Yeldeğirmeninde boş kalmış bir binayı işgal etmeye karar verdiler (Odakdergisi, 2018).

Aktif olduğu dönem boyunca işgal evi dâhilinde çeşitli forumlar düzenlenmeye devam etti. Bu forumlar yerel halk ile olduğu gibi, kentte bulunan uluslararası öğrenciler ile de enternasyonal bir ölçüğe çekildi. Forumlar haricinde atölyeler, film gösterimleri ve söyleşiler de, Don Kişot İşgal evinde yapılan etkinlikler arasında yer aldı. 2015 Kasım ayına kadar faaliyetlerine devam eden işgal evi, bu tarihten sonra yerel otorite baskıları ve polis baskınları sonucunda boşaltıldı.

Resim 18: Don Kişot İşgal Evi

Kısa süreli olsalar da İstanbul’da meydana gelmiş bu işgal evleri, kent ölçüğünde ortak yaşam ve alternatif dayanışma denemelerinin yapılmasına imkân vermiştir. Mekânın alternatif kullanımlara açılması ve örgütlenme pratiklerinin değişmesi sonucunda, mevcut olandan daha farklı bir sistemin varlığı hissedilmiştir. Bu mekânlar ötekiliğe yaklaşmanın aracısı olmuş ve müzakere mekânlarına dönüşmüşlerdir (Stavros, 2010). Bu açıdan işgal evleri eşik mekânlara dönüşmüştür. Var olan sistemin hala içerisinde olunmasına rağmen bir başka gerçekliğe kapı aralanmış ve onun farkına varılmıştır. O dönemde kullanılan “Başka bir dünya mümkün” sloganı, yaratılan eşik mekânı söylem boyutunda simgeler. Katılımcı demokrasi kültürünün gelişmemiş olduğu bir Türkiye coğrafyasında forumlar, işgal

evleriyle(forumların devamı niteliğinde) beraber, katılımın mekânsal simgeleri haline gelirler. Mekânın farklı örgütlenme biçimleri farklı rejimlere atıfta bulunur. Demokrasi geleneğinin her zaman sorgulanır olduğu Türkiye’de bu yeni mekânsal düzenleme ile yaratılan eşik mekân, otoriter bir düzende yaşayan insanlar için alternatif bir var olma durumu ortaya çıkarmış ve daha da önemlisi değişimin var olduğunu göstermiştir.

5.3 T.A.Z. VE GEÇİCİ KULLANIM

Mülkiyetsiz mekân kullanımı, Avrupa’nın çeşitli bölgelerinde işgal evi adı altında çeşitli zamanlarda denendi ancak kalıcı bir düzen sağlayamadı. Kalıcı bir nitelik olsa bile legalleşme yolları ile kimi zaman bağlamından kopartıldı. 5.2. bölümde de ele alındığı gibi bu legalleşme süreçleri, otoriteler tarafından hareketi etkisiz kılmak için de kullanıldı. Bunun dışında bahsi geçen mekânlar polis baskınlarına da direnmek zorunda kaldılar. Direniş taktikleri yer yer başarılı olsa da kolluk kuvvetlerinin donanımlı saldırıları karşısında birçok işgal evi boşaltılmak durumunda kaldı. Yine de gerek kalıcı olsun gerek ise geçici olsun Almanya’da K22 işgal evi, İngiltere Brighton İşgal hareketleri, Barcelona işgal evleri ya da Kopenhag Cristiania bu denemeler arasında önemli yerler tutmaktadırlar. Ancak bu örneklerin çoğunda da fark edildiği üzere sermayenin mekân sabitesini yeniden oluşturması için geçen süre zarfında yaratılan bu oluşumlar, iktidarın (işgal evleri siyasi bir oluşuma mensup ise veya devlet karşıtı bir pozisyon alırsa iktidar kavramı devlet olarak da düşünülebilir çünkü sadece ekonomik iktidar düşüncesi yeterli olmayacaktır) mekâna tekrar göz dikmesiyle ya boşaltılmak zorunda bırakılıyor ya da mekân hâkimiyetini sürdürebilmek için polisle çatışmak zorunda kalıyorlar.

İşgal evi ve benzeri oluşumların, siyasi otorite ile silahlı bir çatışma veya direniş boyutunda güç yetiremeyeceği için bu hareketin farklı çözüm yollarına ihtiyacı olacaktır. Yeni bir iktidar kurmaktan çok mekân özgürleştirici bir yapıya bürünebilecek hareket, kent mekânının göçebe kullanımını öngörmektedir. Sonuçta amaç yeni bir baskı oluşturmak ve mekânı, bu sefer farklı bir sınıf tarafından kapatmak değil onu özgürleştirerek kullanıma ve

ihtiyaca açmaktır. Hakim Bey, geliştirdiği geçici otonom bölgeler (TAZ²⁴) fikrini savunurken doğrudan devletle çatışmaya girmek yerine gerilla hareketleri ile başkaldırıcıyı sürekli kılmayı amaçlar. TAZ, devlet onu fark edip ezmeye çalışmadan, başka bir mekânda yapılanmak için kendisini fesheder (Bey, 1991). Yani amaç kaybedilmesi olası bir savaşa ya da çatışmaya girmek değil ancak mekânı özgürleştirebilmektir. Mekân ile mülk ilişkisi olmayan bir gruhun mekânı kullanma ve değiştirme kültürü edinmesidir.

Hakim Bey'in T.A.Z. şeklinde teorize ettiği durum aslında 3.2.bölümde ele alınan Cicero'nun tiyatro örneğinin politize edilmiş versiyonudur. Cicero'nun sahiplenme üzerinden ele aldığı konu, yer değiştirmeye neden olan unsurun niceliğine göre değişir. Eğer tiyatrodaki koltuğumuzdan belli bir zorlama sonucunda kaldırılıyorsa, bu duruma karşı direniş önerileri geliştirilmeye başlanır. T.A.Z. işte bu noktada devreye girmektedir. Eğer bizi yerimizden eden şey bize göre daha donanımlı bir şekilde saldırıyorsa, o zaman koltuğa sabitlenmeye çalışmak yerine, esnek bir direniş tarzı benimseyerek başka koltukları işgale kalkabilir ve otorite yine bizi bulduğunda, bu değişim işlemini devam ettirebiliriz.

Mekân üzerinden örneklenmesi gerekir ise tezin önceki bölümlerinde verilmiş örnekler, T.A.Z eksininde değerlendirmeye alınabilir. 2.3.bölümde ele alınan İran çatı protestoları, etkinliğini geçici özerk alanlar yaratarak sağlamıştır. Devlet kontrolünün birey üzerindeki etkisinin fazla olduğu bir coğrafyada, otorite ile yaşanacak göğüs göğüse bir çarpışma büyük tehlikeler barındırır. Ancak bunun yerine protestocular, kimliklerinin saklanmasını sağlayacak olan yeni bir yöntem ile otoritenin ulaşmasının zor olduğu, ulaşsa bile geçen zaman zarfında boşaltılabilecek bir çatı mekânı ile yeni bir protesto alanı yaratır. Bu alan kalıcı bir özgürlük alanı oluşturmaz ancak geçici bir eylem alanı yaratır. Bu sayede protestocunun kimliği açığa çıkmaz ve bir çatışma yaşanmaz. Otorite ezecek bir özne bulamaz. Ancak eylem gerçekleşmiş olur.

²⁴ Temporary Autonomous Zones

Bir başka örnek ise 2.bölümde ele alınan Karaköy'deki duvar resmidir. Bu örnekte de eylemi yapan kişinin kimliği bilinmez ancak eylem gerçekleşir. Belediye duvarı tekrar boyayınca kadar geçen süre içerisinde mekân, otorite dışı bir unsur tarafından belirlenir. Bu geçicilik belirli bir süre zarfında başka kimlikleri göz önüne koyar. Duvar tekrar kapatılınca görünmez olan kimlik, eylemine başka bir yerde devam eder. Bu sayede yakalanmadan eylemi sürekli kılar. Ya da anarşist bir açıdan bakılacak olursa isyan sürekli kılınmış olur.

Bu tarz eylemler, katı mülkiyet ilişkisi içerisinde yer almış veya güçlü kontrol mekanizması altında bulunan bir mekânda gerçekleştirilemeyeceği için alternatif mekânlara ihtiyaç duyulur. Yeni mekân artık olarak görülen bir mekân olduğu sürece T.A.Z gerçekleştirilebilir çünkü kimlik bu sayede gizli tutulabilir. Geçicilik ise mekâna bağlanmadan ancak mekânı kullanarak bir anlam kazanır.

SONUÇ

Modern sonrası dünya, modernistlerin yaptığı gibi geçmiş idealleri dönüştürmeye devam etti. Yeni düşünce, devrimci bir jargon belirleyen modernizme zaman zaman benzer, zaman zaman ise aykırı olarak devrimci ya da evrimci bir yapı benimsedi. Özellikle feminist literatürün gelişmesi ve kendine yer açması, başta kadın üzerinden ancak sonrasında, kimlikler üzerinden bir tartışmayı körükledi. Dikotomilerin yıkılmaya başladığı bu dönemde ikilikler yetersiz görüldü ve 1 ile 0 arasının boş olmadığı anlaşıldı. Cinsiyet-kimlik tartışmaları daha büyük bir etki yarattı ve tanımlar yetersiz kalmaya başladı.

Kimlik sorununun gündeme gelmesi etkisini mekân üzerinde de hissettirdi. Geçmiş düşünce mekânı tanımlar içerisine sığdırmış ve tekleştirmişti. Le Courbusier'in eril mimarlığı ve mekânı kontrol etme gayesi eleştirilmeye başlanıyordu. Bu atmosfer içerisinde mekânın tanımlarda sınırlandırılması söz konusu olamazdı.

Bu sebepten dolayı, bu tez çalışması mekân üzerindeki tanımlamaları çözmeye çalıştı. Artık mekân konusu ele alınırken, kavram üzerine çeşitli görüşlere yer verildi ancak katı bir tanımlamaya gidilmedi. Çünkü mekânı tanımlamak, onun değişkenliğini ve barındırdığı potansiyelini görmezden gelmek olurdu. Mekânın sahip olduğu potansiyel, değişkenliğinin bir ürünüdür. Her değişim veya mekân üzerinden yaratılan her farklı perspektif, farklı durumlar ortaya koyar ve kendisini sosyal düzende fark ettirir.

Tek tip mekândan uzaklaşılması ve mekânın içindeki başka mekânların keşfi, bireyin performansında değişikliklere sebep olur. Tez içerisinde 5.2.bölümde ele alınan işgal evleri pratikleri veya 2.4.bölümde tartışılan İran protestoları, farklı tanımlar üzerinden örgütlenen mekânların, pratikte ve sosyal olanda nelerin değişebileceğini örnekledi.

Tek tip mekânın sorgulanması iktidar sorununu da beraberinde getirir. Mekân üzerinde belirleyici olanın kim olacağı, tarihsel mücadeleler ile belirlenir. Ancak demokratik anlayış, Türkiye coğrafyasında yanlış anlaşıldığı gibi çoğunluğun diktatörlüğü değil, bir beraber yaşama anlayışıdır. Mekânın tek bir elden kontrol altına alınması ise bir anlaşma ya da iletişimden ziyade bir dikte etme biçimidir. Bu sebeptendir ki; mekân özgür kılınmalıdır. Özgürleşen bir yapı beraberinde kontrol eden ve kontrol edilen iki grubu oluşturacaktır. Ancak bu da, tezde sözü edilen tanımsızlık durumuna aykırı bir durum yaratır.

Geleneksel iktidar tahayyülü, performansın devreye girmesi ile çözülmeye başlar. Kontrol eden tek ve homojen bir yapı içerisinde değildir. Aynı şekilde kontrol edilen de yekpare bir yapı içerisinde yer alamaz. İki durum da geçişli bir yapıya sahiptir. Bireyin performansları iktidarı yok sayıp, bir başkaldırı niteliği taşıyabilirken, aynı şekilde iktidarı yeniden üretecek bir konuma da sahip olabilir. Bu açıdan mekân ile değişiklik gösteren sosyal yapı önem kazanır. Mekânı düzenleme pratikleri yine geçişli olarak performansı etkiler (performansın mekânı değiştirme etkisi de geçerlidir).

İktidar, mekân ve performans teorilerinin sentezlerinin pratik hayattaki yansıması mülkiyet üzerinden ortaya çıkar; ancak mülkiyet de diğer kavramlar gibi mutlak tanımlar içerisine sokulmuştur. Bu yüzden mülkiyet kavramının tarihsel gelişmesi ve değişkenliği 3.bölümde tartışılmıştır. Macpherson'un (1978) kavramı tartıştığı gibi, kavramın liberal anlamının genişletilmesi ve dönüştürülmesi daha adaletli bir düzenin ortaya çıkması için kullanışlı olacaktır. Burada bahsedilen yeni bir dünya düzeninden veya devrimci bir bakıştan ziyade, kavram üzerindeki mutlak algının ortadan kalkmasıdır. Kavramı sorgulayabilmek ve Lockeçu görüşte olduğu gibi onu tanrıların bir lütfü olduğu görüşünü dönüştürmek gerekli ve yararlıdır.

Artık mekân tüm bu kavramların sorgulanabileceği kimliksiz ve muğlak mülkiyet ilişkilerini barındıran bir alan sağlar. Kimliksizdir; çünkü kime ait olduğu belli olmayan bir şehir mekândır. Mülkiyet ilişkisi içerisinde yer alsa bile, kullanılmama sorunu ile karşı karşıyadır.

Artık mekânın başkaları tarafından talep edilebilmesini sağlayan en önemli durum da işte bu kullanılmama halidir. Mülkiyet ilişkilerinin mutlaklaştırdığı kullanım yönteminden ziyade Proudhon ve Cicero'nun sahiplenme kavramı odaklı kullanım tarzları, mülkiyetin beraberinde getirdiği eşitsizliklerin ortadan kalmasına yardım eder. Sahiplenme üzerinden yorumlanan bir artık mekân, eşitsizlikleri ortadan kaldıramasa bile katı mülkiyet sistemine farklı bir perspektif açar. Açılan yeni perspektif, performansın değişimi ile dönüşen mekânda olduğu gibi, mekân kullanımını etkiler. Bu dönüştürücü etki, içinde bulunulan ve alışılmış mekân organizasyonlarından farklı bir kullanım yaratır. Bu sayede katı mülkiyet ilişkileri içerisinde yaşayan toplumlar, artık mekânların kullanımları ile eleştirel bir bakışa kavuşabilirler.

Her ne kadar katı tanımlarımız ve kavramlar üzerinde sınırlanmış algılarımız olsa da, şehir mekânının kompleks yapısı yekpare bir mekân kullanımı tanımlamaz. Karmaşık yapısı içerisinde normatif düzene uyan mekân örgütlenmeleri çoğunlukta olsa da öteki mekânlar daima var olacaktır. Öteki mekânların, Foucault'nun kavramları üzerinden tanımlanması ve bu konu üzerine yapılan eleştiriler 4.bölümde tartışılırken, iktidar ilişkileri üzerinden tanımlanan kavramın negatif tınısı üzerinde durulmuştur. Artık mekânın iktidar ilişkilerindeki konumu, Foucault'un öteki mekânları ve heterotopyaları üzerinden tartışılmıştır. Performans ile dönüşecek olan artık mekânların, sahip olacakları olası farklılıklar çeşitli açılardan potansiyeller barındırırlar. Tez boyunca, mekân örgütlenme pratikleri üzerinden örneklenen bu potansiyel oluşturma durumu, Stavrides'in (2010) eşik mekânları ile desteklenir. Potansiyel oluşturma teorik çerçevesi kurulurken kullanılan eşik mekân terimi, potansiyelin niteliğinin betimlenmesine yardımcı olur.

Tek tip mekânın bölünmesi, iki mekânın aynı düzlemde aynı anda yer etmesi, mekâna eşik özelliği yükleyerek dönüşümü görünür kılar. Geçiş mekânı farklı gerçekliklerin aynı anda görünmesine olasılık sağlar. Mevcut olan sistemin dışında farklı bir düzenin veya düzensizliğin olabilmesi ve bunun fark edilebilmesi, birey üzerindeki sıkışmışlığı ve umutsuzluğu yok eder. Tek ve değiştirilemez bir düzenin olma durumu, marjinal veya marjinalleştirilmiş kimlikler üzerinde yıkıcı ve yok edici bir edime sahiptir. Bu yüzden eşige

dönüşebilen artık mekânlar, farklı kimliklerin varlıklarını sürdürebilmesine mekân oluştururlar.

Göz ardı edilmiş veya pasifize edilmiş kimliklerin şehir mekâna katılım göstermeleri, yurttaşlık bilincini arttırarak katılımcı bir toplumun oluşmasına yardım eder. Yurttaşlığın, merkezi bir idareye katı bir şekilde bağlanmayı gerektirmediğini göstermesi açısından Bookchin 'den (2014) faydalanılmış ve katılımcılığın otonom halleri örneklenmiştir. İktidarın elinde olmayan katılımcılık düşüncesi anarşist literatür ile yakınlık gösterir. Bu açıdan mekân örgütlenmesinin anarşist kökleri 4.2. bölümde tartışılmıştır.

Mekânın tek tipleştirilmemesinin teorik ve pratik alt yapıları, yeni gelen mekân kullanıcılarının, yeni iktidar odakları yaratma tehlikesini beraberlerinde getirirler. Mekânın özgür kullanımının bu tehdit karşısında nasıl örgütlenebileceğine dair bir öneri, mekân kullanımının geçici uygulamalara sahiplenme yapmasıdır. Anarşist düşüncedeki isyanın sürekli kılınması ve Stavrides'in (2010) eşikler kenti gibi kavramsal tartışmalar ile uyum sağlayan geçici kullanım, iktidar oluşumuna alternatif çözümler getirebilme potansiyeli dolayısıyla artık mekân kullanımında önemli bir tartışma konusu açar.

Panoptikon terimi 4.bölümün son kısmında tartışmaya açılır ve iktidar tartışmaları ile artık mekânın önemini tekrar vurgular. Görme ve görülme, marjinal kimliklerin tanınmasında veya baskılanmasında önemli kavramlar olarak ortaya çıkarlar. Özgürleşmenin ve demokrasinin mekânı olarak algılanan kamusal alanlar aynı zamanda iktidarın ve gözetiminde mekânlarını oluştururlar. İzleyen ve izlenen gibi kavramların tartışmaya dâhil edilmesi ise Bentham'ın (2016) ortaya koyduğu panoptikon terimi ve sonrasında gelen teorik tartışmaların tezde tartışılmasını gerektirir. Bu açıdan ele alınan panoptikon tarihsel bir arka planıyla verildikten sonra artık mekân üzerinden tartışılır. Artık mekânın, artık olma sebebi ve mekân kalitesinin değişimi sonucunda ortaya çıkan izbe karakteri, onu normatif gözün göremeyeceği bir mekâna dönüştürür. Bu görünmeme durumu ise mekân kullanımının

normatif kullanımlardan ayrılmasına yardım eder. En azından bir potansiyel ve olasılık yaratır.

Artık mekân, baskıcı sistemlerin veya algıların ötesinde yeni bir mekân tahayyülünün oluşmasında bireyin ihtiyaç duyduğu şehir mekânı sağlama açısından önem taşır. Ekonomik şartların zorladığı, kent mekânına erişimin engellenmesi veya politik konjonktür dolayısıyla, kendini gösteremeyen, saklanmak zorunda olan bireyler için kullanılabilir bir mekân var eder. İşgal evleri gibi politik kullanımlardan, tasarım odaklı mimari kullanımlara kadar geniş bir perspektifte kullanım sağlayan artık mekân, sistem içerisinde yukarıda sayılan sebeplerin biri veya birçoğu yüzünden gerçekleştirilemeyen projelere zemin hazırlar. Mekânın bu tarz kullanımlarının olabilmesi ise elbette kurulu düzenin sorgulanmasına ve ihtiyaç duyduğu eleştirilerin oluşmasına zemin hazırlar.

KAYNAKÇA

Akkerman, A. ve Cornfeld, A.F., Greening as an urban design metaphor: Looking for the city's soul in leftover space. *Structurist*, pp 30-35, 2009/2010.

Altınok, E. ve Enlil, Z., 'Mekânın Yeniden Organizasyonunun Ekonomi Politikası', *Sigma4*, Özel Sayı, pp. 37-44, 2012.

Aral, E.A., *Leftover Space as a Value and Potenciality for the Public realm in the City*, Doktora tezi, ODTÜ Üniversitesi, 2003.

Awan, N., Schneider, T., Till, J., "*Spatial Agency: Other Ways of Doing Architecture*", Routledge, London and New York, 2011.

Ayık, U., & Avcı, S., "Bir Kentsel Dönüşüm Projesine Coğrafi Bakış: Fikirtepe Örneği." in "*Neo-liberalizm Sonrası Mekânsal Müdahale Biçimleri ve Yansımaları*" ,s. 397-411. KBAM, 2013.

Beaud, M., "*Kapitalizmin Tarihi: 1500-2010*" ,Yordam Kitap,2016.

Benjamin, W., *Moskova Günlükleri*. Metis Yayınları. S.90, 2014.

Bentham, J. ve Pease-Watkin, C. ve Werret, S. ve Çoban, B. ve Özarslan, Z., *Panoptikon Gözün İktidarı*, Su Yayınları, İstanbul, 2016.

Bernadette Corporation, *Get Rid of Yourself*, 2003. <https://vimeo.com/25952876> [19.12.2019 tarihinde erişildi].

Bey, H., *The temporary autonomous zone*. Pirated by HMV P P M, 1991.

Bois, Y.A., "Zone", in Bois, Y. A., & Krauss, R. E., *Formless: Users Guide*, pp. 224-235, Zone books, New York, 1997.

Bookchin, M., '*Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*', Sümer Yayıncılık, 2014.

- Boz, G., E., “*Atıl Kent Mekânının Geçici Kullanım Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi: Kadıköy, Yeldeğirmeni Örneği*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2016.
- Bowman, A. O. M., & Pagano, M. A. *Terra incognita: Vacant land and urban strategies*. Washington, DC: Georgetown University Press. 2004.
- Bukowczyk, J. J., *The Decline and Fall of a Detroit Neighborhood: Poletown vs. GM and the City of Detroit*. Wash. & Lee L. Rev., 41, 1984.
- Curated by Benedetti, L., Dorn, A., Harada, M., Tufnell, R., Ven, S., V., D., “*Anarchitecture*”, De Appel, The Artist and Autors, 1999.
- Coleman, A., “Dead space in dying inner city”, *International Journal of Environmental Studies*, pp 103-107, 1982.
- Çoban, F., “*Sokak Siyaseti: Siyasalın Gündelik Kuruluşu Bağlamında Bir İnceleme*”, Metis Yayınları, s. 230, 2015.
- Day, C., M., “*Building Detroit Part 2*”, 2014 <http://monicacanilao.com/shows/the-treasure-nest/> [19.11.2019 tarihinde erişildi]
- Diana, I.A., “Design versus non-design”, *Architecture From Without: Theoretical Framing for a critical practice*, The MIT press Cambridge, Massachusetts, London, England, 1993.
- Dibazar, P., “Leftover space, invisibility, and everyday life: Rooftops in Iran”, in C.Lindner and M. Meissner (eds.), *Global Garbage: Urban imaginaries of waste, excess, and abandonment*, pp.101-117, Routledge, London and New York, 2011.
- Dobraszczyk, P., *The Dead City: Urban Ruins and the Spectacle of Decay*, I.B. Tauris, London, New York, 2017.
- Doron, M.G., The Dead Zone and the Architecture of Transgression. *CITY*, Vol. 4, No. 2, 2000.
- Doron, G., “Those Marvellous Empty Zones at the Edge of Cities : Heterotopia and the ‘Dead Zone’” in “*Heterotopia and the City*”, s. 203-215, Routledge, 2008.
- Edensor, T., “Sensing the Ruin”, *The Senses and Society*, pp 217-232, 2007.

- Foucault, M., Öteki mekânlara dair. *Defter*, Nisan-Mayıs, 4, 7-15, 1988.
- Friedman, G., “The Sanctity of Property in American Economic History”, *PERI Working paper series*, 2001.
- Gabriel, R. H., "*Hartz on American Liberal Tradition.*" , 1956.
- Getzler, J., “Theories of Property and Economic Development”, *The Journal of Interdisciplinary History*, s. 639-669, (Spring) 1996.
- Gorth, J.ve Corjin, E., “Reclaiming Urbanity: Indeterminate Spaces, Informal Actors and Urban Agenda Setting”, *Urban Studies*, pp 503-526, 2005.
- Gayırhan, G., “*Postyapısalcı Siyasal Epistemoloji*”, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2018.
- Hartz, L., “*The liberal tradition in America: An interpretation of American political thought since the Revolution*”, Vol. 46. Houghton Mifflin Harcourt, 1955.
- Harvey, D., *Rebel Cities*. [London-New York]: Verso, p.76, 2012.
- Harvey, D., *Sosyal adalet ve şehir*. İstanbul: Metis, 1973.
- Harvey, D ‘Globalization and the “Spatial Fix”’, *Geographische Revue*, vol. 3, no. 2, pp. 23-30. 2001.
- Howe, B., “*Bankrupt - How Cronyism and Corruption Brought Down Detroit*”, 2014.
<https://www.youtube.com/watch?v=IuOef-pNXUI>, [19.11.2019 tarihinde erişildi].
- Hubbard, P., “Everyday City”, in Phill Hubbard ‘City’, pp. 95-129, Routledge, 2006.
- Işıkkaya, D., *Kentsel Çöküntü Bölgelerinin Örgütlenmesi ve Yeniden Kullanımı*, Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2018.
- Iqbal, Z., ve Mirakhor, A., “Stakeholders model of Governance in Islamic economic system”, *Islamic Economic Studies*, 2004.
- Jenny, P., ve Chatterton, P., "*Notes towards autonomous geographies: creation, resistance and self-management as survival tactics.*" *Progress in human geography*, ss. 730-746, 2006.

Karakurt, E.. "Kentsel mekanı düzenleme önerileri: modern kent planlama anlayışı ve postmodern kent planlama anlayışı." *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 26, ss 1-25, Ocak-Haziran 2006.

Kivell, P. *Land and the city*. London, UK: Psychology Press. 1993.

Kloppenber, J. T." In Retrospect: Lous Hartz's The Liberal Tradition in America.", *Reviews in American History*, pp.460-476. (2001).

Koolhaas, R. ve Mau, B., "Imagining Nothingless" , in *S,M,L,XL*, pp. 199, The Monacelli Press, New York, 1995.

Lefebvre, H., *Kentsel Devrim*. Sel Yayıncılık. S. 23, 2013.

Lefebvre,H., *Mekânın Üretimi*. Sel Yayıncılık. S. 364, 2014.

Lehtovuori, P., Ruoppila, S., "Temporary Uses Producing Difference in Contemporary Urbanism." *Transience and Permanence in Urban Development*, s. 47-63, 2017.

Linklater, A., *Owning The Earth: The Transforming History of Land Ownership*, Bloomsbury Publishing Plc., 2015.

Machiavelli, N., "Prens", Nilüfer Yayıncılık, 2015, s. 37.

Macpherson, C.B.(ed), *Property, mainstream and critical positions*. University of Toronto Press, 1978.

Mathey, J., & Rink, D. Urban wastelands—A chance for biodiversity in cities? Ecological aspects, social perceptions and acceptance of wilderness by residents. *Urban Biodiversity and Design*, 27(7), pp 406, 2010.

Matta-Clark, G., "Gordon Matta-Clark-Donald Wall söyleşisi 1976", Gordon Matta-Clark, pp 53-71, Lemis Yayınları, 2012.

May, T., "Şiddetsiz Direniş", Ayrıntı Yayınları, 2016.

Newman, G. ve Kim, B., "Urban shrapnel: spatial ditribution of non-productive space", *Landscape Reserch*, 42:7, pp 699-715, 2017.

Newman, S., ed. Kioupiolis, A., ve Katsambekis G., “Radical Democracy and Collective Movements Today: The Biopolitics of the Multitude versus the Hegemony of the People”, *Occupy and Autonomous Political Life*, Ashgate, pp 94-109, 2014.

Odakdergisi, 2018. <http://odakdergisi.com/yeldegirmeni-don-kisot-iskal-evi/> [19.12.2019 tarihinde erişildi].

Pamuk, O., “*Beyaz Kale*”, Yapı Kredi Yayınları, 2013.

Papadimitriou, M., “*Temporary Autonomous Museums For All*”, Futura, Athens, 2002.

Proudhon, P., “*Mülkiyet Nedir?*”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

Ranciere, J., “*Hatred of Democracy*”, Verso Trade, 2014.

Rousseau, J., J., “*İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*”, s. 135, Say Yayınları, 1990.

Rousseau, J., J., “*Toplum Sözleşmesi*”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. S. 20, 2019.

Saldanha, A., “Heterotopia and Structuralism”, “*Environment and Planning*”, Vol. 40, S 2080-2096, 2008,

Scott, J., C., “*Devlet Gibi Görmek: İnsanlık Durumunu Geliştirmeye Yönelik Projeler Nasıl Başarısız Oldu*”. Versus Kitap, 2008.

Stavros, S., *Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru*, Sel Yayıncılık, 2010.

Sousa, A., N., Guerilla Architect, “*Rebel Architecture*”, AlJazeera, 2014. https://www.aljazeera.com/programmes/rebelarchitecture/2014/06/spain-guerrilla-architect-201462993348959830.html?utm_medium=website&utm_source=archdaily.com [25.12.2019 tarihinde erişilmiştir].

Springer, S., “Anarşizm ve Coğrafya: Anarşist Coğrafyanın Kısa Bir Şeceresi”, *Düşünme Dergisi/Journal of Thinking*, Sayı 12, Şubat 2018.

Springer, S., “Radikal Bir Coğrafya Neden Anarşist Olmalıdır?”, *Cogito: Mekân ve Siyaset* s.69-111, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 84 (Güz), 2016.

Steen, B., V., D., Katzeff, A., Hoogenhuijze, L., V., “*Kent Bizim: 1970’lerden günümüze Avrupa’da İşgalevcilik ve Otonom Hareketler*”, Epsilon Yayıncılık, 2016.

Sully, N., *Modern Architecture and Complaints about the Weather, or, ‘Dear Monsieur Le Corbusier, It is still raining in our garage....’*. M/C Journal, [S.1.], vol. 12, n. 4, 2009. <http://journal.media-culture.org.au/index.php/mcjournal/article/view/172> . [03 Aralık 2019 tarihinde ulaşıldı].

Squat!net, 2018. <https://tr.squat.net/tag/kadikoy/> [19.12.2019 tarihinde erişildi].

Tekeli, İ., “*Kentsel Arsa, Altyapı ve Kentsel Hizmetler*”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.

Thoreau, H., D., “*Sivil İtaatsizlik*”, Say Yayınları, 2015.

Walker, S., “*Gordon Matta-Clark: Art, Architecture and Attack on Modernism*”, I. B. Tauris & Co. Ltd, New York, 2009.

Wigley, M., “*Cutting Matta-Clark: The Anarchitecture Investigation*”, Lars Müller Publishers with Canadian Centre for Architecture and the Columbia University GSAPP, 2018.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/apartheid-doneminde-insanlarin-evliliklerine-bile-mudahale-edildi/855400> Dr. Essop Essak Jassat (Afrika Parlamentosunun eski üyesi) röportajı [25.12.2019 tarihinde erişildi].

<https://www.nytimes.com/2007/03/03/arts/design/03matt.html> Resim 1: Splitting (1974)-Matta Clark [15.11.2019 tarihinde erişildi]

Resim 2: İstanbul/Karaköy’de bir Altgeçit Duvarı Aralık 2019 yılında şahsım tarafından çekilmiştir.

https://www.stltoday.com/opinion/editorial/editorial-pruitt-igoe-is-the-only-site-for-geospatial-agency/article_16bf8df3-046e-5a45-8cdd-bbf1995bb4bd.html Resim 3: 1972-Pruitt İgoe Yıkımı [03.12.2019 tarihinde erişildi].

<https://www.dailymail.co.uk/news/article-6679465/Decaying-Detroit-Haunting-photographs-abandoned-hospitals-factories-strip-clubs.html> Resim 4: Cooley Lisesi Oditoryumu-Detroit [15.11.2019 tarihinde erişildi].

<https://skyrisecities.com/news/2016/08/cityscape-journey-through-shrinking-city-detroit>

Resim 5: Brush Park-Detroit'in Boşlukları, [15.11.2019 tarihinde erişildi].

<http://monicacamilao.com/shows/the-treasure-nest/> Resim 6: TreasureNest-Monica Camilao [19.11.2019 tarihinde erişildi].

<https://www.worldpressphoto.org/collection/photo/2010/world-press-photo-year/pietro-masturzo> Resim 7: Pietro Masturzo'nun 2009'da İran'da gerçekleşen protestolar sırasında çektiği fotoğraf [11.12.2018 tarihinde erişildi].

<https://knowlton.osu.edu/event/fake-fake-estates-reconsidering-gordon-matta-clarks-fake-estates> Resim 8: Real Estate projesi- 1973 Gordon Matta-Clark [11.12.2018 tarihinde erişildi].

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/fikirtepe-inatcisi-26348646> Resim 9: Fikirtepe İnatçısı [19.12.2019 tarihinde erişildi].

Resim 10: Kasımpaşa Un Fabrikası 2016 yılında şahsım tarafından çekilmiştir.

<https://www.theguardian.com/cities/2014/aug/18/santiago-cirugeda-guerrilla-architect-spain-seville-financial-crisis> Resim 11: İspanya-Badajoz Terk Edilmiş Çimento Fabrikası [06.01.2020 tarihinde erişildi].

<http://raumlabor.net/space-buster-ii-generator-ny-city/> Resim 12: Space Buster Projesi [19.12.2019 tarihinde erişildi].

<https://www.nova-cinema.org/nova/programmation/article/special-events?lang=en> Resim 13: PleinOPENair [19.12.2019 tarihinde erişildi].

<http://tama-gr.blogspot.com/2005/05/text-by-maria-thalia-carras-exhausted.html> Resim 16: Resim 14: Hotel Grande-Atina [22.11.2019 tarihinde erişildi].

<https://www.spatialagency.net/database/christiania> Resim 15: Cristiania Girişi [15.11.2019 tarihinde erişildi].

<http://squat.w3brigade.de/besetzte-haeuser-in-berlin-prenzlauer-berg> Resim 16: Kastanienallee 7 (K77) Binası [25.12.2019 tarihinde erişildi].

<https://www.internazionale.it/reportage/2016/03/19/centro-sociale-leoncavallo-quarant-anni> Resim 17: Leoncaravallo Sosyal Merkezi [19.12.2019 tarihinde erişildi].

<http://www.kulturservisi.com/p/don-kisot-sosyal-merkezinin-ardindan-yeni-iscal-evlerinde-gorusmek-uzere/> Resim 18: Don Kişot İşgal Evi [19.12.2019 tarihinde erişildi].

Eren Can Altay'ın Tez Savunma Karar Formu - İleti (HTML)

Dozya İleti Yardım Ne yapmak istediğinizi söyleyin

Yoksay Onemsiz Sil Arşivle Yanıtla Tümünü Yanıtla İlet Anlık İletiler Diğer

Etiketler: Taş ? Ekip E-postası Yanıtla ve Sil Yöneticiye Bitti Yeni Oluştur

Hızlı Adımlar Taşı

Kurallar OneNote Eylemler

İlke Olarak İşaretle Kategorilere Ayır İzle

Çevir İlgili Seç

Bul Sesli Oku

Yakınlaştır İle Bil

Sil

21.05.2020 Per 10:56

Banu Tomruk

Eren Can Altay'ın Tez Savunma Karar Formu

Kime Mine Genc

Flag for follow up.

Bu iletinin görüntülenme şekliyle ilgili bir sorun varsa, iletiyi web tarayıcıda görüntülemek için buraya tıklayın.

karar_formu_banu_tomruk.docx
19 KB

Lisansüstü Programlar Enstitüsü Müdürlüğüne,

15/04/2020 tarihinde 116823022 numaralı Eren Can Altay adlı Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi Yüksek Lisans Programı öğrencisinin tez savunmasında bulundum. Olumlu görüşümü içeren karar formu bu emailin ekinde yer almaktadır. Öğrencinin tezinin başarılı bulunduğunu beyan ederim.

Saygılarımla,
Dr.Öğr.Üyesi Banu Tomruk

Tarih:
15/04/2020

Lisansüstü Programlar Enstitüsü Müdürlüğü'ne

15/04/2020 tarihinde **116823022** numaralı **Eren Can Altay** adlı Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi Programı öğrencisinin ALTERNATİF KAMUSAL ALAN OLARAK ARTIK MEKÂN VE BİREYSEL KULLANIM OLASILIKLARI konulu tez savunmasında jüri üyesi olarak bulundum.

İlgili tezin kabulünü (**X**) / düzeltilmesini () / reddini () uygun buluyorum.

Jüri Üyesinin Unvanı, Adı Soyadı : Dr.Öğr.Üyesi Banu Tomruk

Bağlı Bulunduğu Üniversite : İstanbul Bilgi Üniversitesi

Eren Can Altay'ın Tez Savunma Karar Formu - İleti (HTML)

Dosya İleti Yardım Ne yapmak istediğinizi söyleyin

Voksey Onemsiz Sil Arşivle Yanıtla Tümünü Yanıtla İlet Toplantı Anlık İleti Diğer

Taşı Ekip E-postası Yöneticiye Bitti Yeni Oluştur Yanıtla ve Sil

Kurallar OneNote Eylemler

İlke Okunmadı Kategorilere İzle Çevir Bul Sesli Yakınlaştır İle Bili

Ata Olarak İşaretle Kategorilere Ayır

Düzenleme Konuş... Yakınlaştır Kor

Sil Yanıtla Hızlı Adımlar Taşı Etiketler

21.05.2020 Per 14:01

EA Emrah ALTINOK <emrah.altinok@bilgi.edu.tr>

Eren Can Altay'ın Tez Savunma Karar Formu

Kime Mine Genç Banu Tomruk

Bilgi İzle Başlangıç tarihi: 21 Mayıs 2020 Perşembe. Bitiş tarihi: 21 Mayıs 2020 Perşembe. Bu iletinin görüntülenme şekliyle ilgili bir sorun varsa, iletiyi web tarayıcıda görüntülemek için buraya tıklayın.

karar_emrah_altinok.docx 19 KB

Lisansüstü Programlar Enstitüsü Müdürlüğüne,

15/04/2020 tarihinde 116823022 numaralı Eren Can Altay adlı Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi Yüksek Lisans Programı öğrencisinin tez savunmasında bulundum. Olumlu görüşümü içeren karar formu bu e-mailin ekinde yer almaktadır. Öğrencinin tezinin başarılı bulunduğunu beyan ederim.

Saygılarımla,
Dr. Öğr. Üyesi Emrah Altınok

Tarih:
15/04/2020

Lisansüstü Programlar Enstitüsü Müdürlüğü'ne

15/04/2020 tarihinde **116823022** numaralı **Eren Can Altay** adlı Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi Programı öğrencisinin ALTERNATİF KAMUSAL ALAN OLARAK ARTIK MEKÂN VE BİREYSEL KULLANIM OLASILIKLARI konulu tez savunmasında jüri üyesi olarak bulundum.

İlgili tezin kabulünü (**X**) / düzeltilmesini () / reddini () uygun buluyorum.

Jüri Üyesinin Unvanı, Adı Soyadı : Dr.Öğr.Üyesi Emrah Altınok

Bağlı Bulunduğu Üniversite : İstanbul Bilgi Üniversitesi

Eren Can Altay Tez Savunma Jürisi - İleti (HTML)

Dosya İleti Yardım Ne yapmak istediğinizi söyleyin

Yoksay Sil Arşivle Yanıtla Tümünü Yanıtla İlet Anlık İleti Toplantı Ekip E-postası Yanıtla ve Sil Yöneticiye Bitti Yeni Oluştur Kurallar OneNote Eylemler Taşı İlk Okunmadı Kategorilere İzle Çevir Bul İlişkili Sesli Oku Yakınlaştır İlet Bildir

Sil Yanıtla Hızlı Adımlar Taşı Etiketler Düzenleme Konuş... Yakınlaştır Kuru

31.05.2020 Paz 20:23

HK HÜSEYİN KAHVECİOĞLU <hkahvecioglu@istanbul.edu.tr>
Eren Can Altay Tez Savunma Jürisi

Kime Mine Genç
Bilgi Banu Tomruk

Bu iletinin görüntülenme şekliyle ilgili bir sorun varsa, iletiji web tarayıcıda görüntülemek için buraya tıklayın.

karar_huseyin_kahvecioglu.docx
19 KB

Lisansüstü Programlar Enstitüsü Müdürlüğüne,

15/04/2020 tarihinde 116823022 numaralı Eren Can Altay adlı Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi Yüksek Lisans Programı öğrencisinin tez savunmasında bulundum. Olumlu görüşümü içeren karar formu bu emailin ekinde yer almaktadır. Öğrencinin tezini başarılı bulunduğunu beyan ederim.

Saygılarımla,
Prof.Dr. Hüseyin Kahvecioğlu

Tarih:
15/04/2020

Lisansüstü Programlar Enstitüsü Müdürlüğü'ne

15/04/2020 tarihinde **116823022** numaralı **Eren Can Altay** adlı Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi Programı öğrencisinin ALTERNATİF KAMUSAL ALAN OLARAK ARTIK MEKÂN VE BİREYSEL KULLANIM OLASILIKLARI konulu tez savunmasında jüri üyesi olarak bulundum.

İlgili tezin kabulünü (**X**) / düzeltilmesini () / reddini () uygun buluyorum.

Jüri Üyesinin Unvanı, Adı Soyadı : Prof.Dr. Hüseyin Kahvecioğlu

Bağlı Bulunduğu Üniversite : İstanbul Üniversitesi